

זְכֻרָנוֹת קְרוֹנִיקָה

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΓ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 169 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2000 • ΕΛΟΥΛ 5760 - ΤΙΣΡΙ 5761

Ο αιώνας της ανθρωποθυσίας

Του κ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΒΑΡΛΑΜΗ

Oαιώνας της ανθρωποθυσίας, ο αιώνας των εγκλημάτων σε λαούς και χώρες. Και η ανθρωποθυσία των Εβραίων. Μάταια κι αυτή. Ποιοι είναι αυτοί οι μάρτυρες του εικοστού αιώνα που σιωπούν σ' αυτό το μεγαλύτερο έγκλημα που έγινε από άνθρωπο σε άνθρωπο, στην ανθρωπίνη φυλή. Η πιο μεγάλη ατίμωση και κυνική σαδιστική υπεροφία απέναντι στην ανθρωπίνη ζωή. Κι οι κυβερνήσεις συνεδριάζουν και διαφωνούν, με τα τεφτέρια των λογαριασμών στα χέρια που διέθεσαν για την αποκατάσταση των θυμάτων.

ΔΕΝ ΞΕΠΛΗΡΩΝΟΝΤΑΙ με τα χορήματα όλου του κόσμου, τα εγκλήματα της γενοκτονίας. Κι ύστερα οι θησαυροί των Εβραίων. Πόσες και πόσες τραπέζες είναι γεμάτες ματωμένο χρυσάφι. Οι Εβραίοι είναι λαός σύμβολο και κάθε πολιτισμός της Ευρώπης, της Αμερικής, της Ασίας και της Αφρικής είναι απόλυτα δεμένος στην πρωταρχική και βασική ερώτηση: Ποιος φταίμε, όλοι είμαστε φταίχτες κι η μόνη σωστή λύση που απομένει είναι να παραδεχτούμε την παγκόσμια ενοχή. Κι αυτή να μετατραπεί σε αγάπη για την ελευθερία, σε σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σεβασμό των μειονοτήτων, σεβασμό των αδυνάτων, των φτωχών.

ΜΟΝΟ Η ΑΓΑΠΗ ΜΑΣ για τους Εβραίους μπορεί να μας λευτερώσει απ' την ενοχή της εποχής μας. Μόνο αν έχουμε το θάρρος να παραδεχθούμε αυτό το βαρύ έγκλημα σε μια φυλή, θα καταφέρουμε ν' αποφύγουμε την υπεροφία και την ταπεινωτική στάση μας απέναντι στους φτωχούς μας αδελφούς. Πόση αγάπη, πόση υποχώρηση και ταπεινωση, είναι απαραίτητη για να ξεπεράσουμε το ολοκαύτωμα για να μπορούμε να κοιτάζουμε τα αδέλφια μας πια με καθαρή συνείδηση στα μάτια. Δεν φτάνει μόνο μια γενιά για να καλύψει και να ηρεμήσει τον άνθρωπο του 'Αουσβίτς και του Μα-

ουτχάουνζεν και του γκέτο της Πράγας.

ΙΣΩΣ είναι η υπεροφία μας, να παρατήσουμε το χρέος του αιώνα και να στραφούμε στη λάμψη της Αγίας Σοφίας, μέσα απ' τα αίματα, μέσα απ' το θάνατο, μέσα απ' τα άπειρα θύματα του εικοστού αιώνα. Κάθε σκέψη για ένα ψεύτικο μέλλον δίχως τη μετάνοια, δίχως την ενεργό συμμετοχή μας δεν είναι δυνατόν ν' αποτελέσει λύση.

Η ΛΥΣΗ που ψάχνουμε είναι τόσο κοντά μας, τόσο απλή. Ξεκινώμε με την ειρήνη μέσα μου, με μετάνοια και ταπεινότητα να μη λησμονήσουμε ποτέ το πένθος για τους φτωχούς αδελφούς μας, τους Εβραίους, τ' αδέλφια μας. Να σταματήσει η συνέχεια του κακού. Ν' ανοίξουμε την ελπίδα δίνοντας καινουργιούς δρόμους, της ισότητας και της αδελφοσύνης. Όλες οι σκέψεις κι οι μνήμες απ' το μεγάλο κακό του αιώνα με συνοδεύουν μια ζωή, μικραίνουν τα μεγάλα λόγια και φέρνουν μια μελαγχολία με τη σιωπή και την αυτοεξοίδια, στα μικρά, στα χαμηλά.

ΓΥΡΩ ΜΟΥ, παντού τα πονεμένα μάτια, παντού οι πληγές και τα θύματα δε μ' αφήνουν να παρατήσω το αίσθημα της συμπόνιας και της ευθύνης. Κάθε βήμα, βήμα με βήμα, πρέπει να έχουμε το νου μας, να προσέχουμε μ' ολάνοιχτα τα μάτια, να είμαστε φύλακες των αδελφών μας για όλη μας τη ζωή. Το πιο λίγο που μπορούμε να ζητήσουμε, να αγαπήσουμε, να συγχωρήσουμε και να φροντίσουμε.

Η ΚΑΤΑΚΟΡΥΦΗ σύνδεση του Θεού με τον άνθρωπο στη γη να μην είναι μόνο μια αφηρημένη γεωμετρική παράσταση των συντεταγμένων. Οι κατακόρυφες γραμμές τροπούντε τη γη σε σημεία πύρινα που καίνε γεμάτα φλόγες κι η άμεση σύνδεση γίνεται όταν ξεχάσουμε τις ανθρώπινες διαφορές, όταν καταφέρουμε με το έργο μας να ξεπληρώσουμε το βαρύ μας χρέος, να μικρύνουμε την υπεροφία μας. Δηλαδή την υπεροφία του ανθρωπίνου

Συνέχεια στη σελ. 37

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: ΓΙΩΡΓΟΥ ΡΩΜΑΝΟΥ: Στην αυγή του νέου χρόνου. (Μικτή τεχνική σε χαρτί: 29,5 X 21 εκ.) -
Με την ευκαιρία του νέου εβραϊκού έτους 5761

Βέβηλο παρελθόν

Του κ. ΜΑΝΟΥ ΣΚΟΥΛΑ, θρησκειολόγου, ιστορικού επικοινωνίας

Η 'Υστεοη Αρχαιότητα θεωρείται από τους μελετητές αρχετά πλουραλιστική, αναφορικά με την κίνηση ιδεών και με τον ρόλο του ατόμου. Σημαντικό ρόλο σε αυτήν τη διαπίστωση έπαιξαν οι διάφορες θρησκείες και τα θρησκευτικά κινήματα που υπήρχαν σε όλη την επικράτεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Διαχέονταν σε όλα τα σημεία της, είχαν πιστούς οπαδούς, ενώ λειτουργούσαν εύρυθμα στο πλαίσιο της κοινωνικής και πολιτικής νομιμότητας.

Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον εμφανίστηκε ο Χριστιανισμός: η ιστορική έκπληξη εκείνης της περιόδου. Εδομαώθηκε πολύ γρήγορα στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου και αναπτύχθηκε φαγδαία, προκαλώντας σημαντικές πολιτικοοικονομικές και θρησκευτικές ανακατατάξεις στο πολιτισμικό γίγνεσθαι. Οι αντανακλάσεις του στον τρόπο σκέψης και στην παιδεία ήταν παραπάνω από εμφανείς. Οι συγκεκριμένες αλλαγές διαμόρφωσαν μια εντελώς διαφορετική, από τη μέχρι τότε γνωστή κοινωνική πραγματικότητα. Το σημαντικότερο κοινωνικό δεδομένο που επέφερε ο Χριστιανισμός ήταν ότι διαφοροποίησε τον τρόπο αντιμετώπισης των ατόμων σε σχέση με τον κοινωνικό χώρο. Εισήγαγε νέους θρησκευτικούς κανόνες συμπεριφοράς, που επηρέασαν μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες. Οι τελευταίες βρέθηκαν εκτός των καινονήγων κοινωνικών πλαισίων και ορίων. Ταυτόχρονα, σχηματίστηκαν νέες ομάδες, οι οποίες διεκδίκησαν δυναμικά και πέτυχαν μια κοινωνικά αποδεκτή θέση. Ακόμα και αντή η άρχουσα τάξη - ουθμαστής των εξελίξεων - αναμορφώθηκε και μεταπλάστηκε σε τελείως διαφορετική βάση. Καθώς

χυλούν τα χρόνια, ο Χριστιανισμός αλλάζει δραστικά το τοπίο, ιδιαίτερα μετά τον τέταρτο αιώνα. Από τον Κωνσταντίνο τον Μεγάλο, αλλά κυρίως μετά τον αντοκάτοο του Θεοδόσιο, οι κοινωνικές δομές μετασχηματίζονται, αλλάζουν. Όπως ήταν φυσικό, το άτομο λειτουργεί με βάση τις συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές, οι οποίες και διαμορφώνουν τη νέα πραγματικότητα. Μια σειρά νομοθεσίες, από τον Θεοδόσιο μέχρι τον Ιουστινιανό, στηλίτευσαν ηδη κατοικες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες και θεωρούνται περιθωριακές. Αντό σημαίνει ότι αντιμετωπίζονται ως απελή εναντίον της πολιτικής, θρησκευτικής και κοινωνικής νομιμότητας.

Ποιοι θεωρούνταν, όμως, περιθωριακά άτομα για τη συγκεκριμένη περίοδο;

Μπορούμε να επιχειρήσουμε μια πρώτη ταξινόμηση με βάση τοία κριτήρια: τη θρησκευτική πίστη, τη σωματική και ψυχική αριτιότητα και την ερωτική επιλογή. Οι Εβραίοι, οι ειδωλολάτρες και οι αιρετικοί αποτελούν την πρώτη ομάδα. Στη δεύτερη συμπεριλαμβάνονται οι λεπροί, τα άτομα με ψυχολογικές διαταραχές (οι «σαλοί» σύμφωνα με τη βυζαντινή ορολογία), καθόδς και οι ανάπτηροι, ενώ την τελευταία ομάδα απαρτίζουν οι πόρνες και οι ομοφυλόφιλοι. Όταν ο Χριστιανισμός αποκτά κρατική υπόσταση, βλέπουμε ότι η πολεμική ενάντια στις προαναφερόμενες ομάδες δεν περιορίζεται μόνο εντός των θρησκευτικών ορίων, με ποιμαντικές επιστολές, συγγράμματα και ομιλίες, επεκτείνεται, κυρίως, στον πολιτικό και κοινωνικό χώρο και προσπαθεί να επιβάλλει νέους θεσμούς στην παιδεία και στον πολιτισμό.

ΕΒΡΑΙΟΙ

Επιγραμματικά, λοιπόν, και για την περίοδο από τον τέταρτο ως τον έκτο αιώνα, μπορούμε να αναφέρουμε μια σειρά νομοθετικά έργα, θεσπισμένα από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες, οι οποίοι επέβαλαν απαγορεύσεις στον εβραϊκό πληθυσμό: δεν τους επέτρεπαν να έχουν χριστιανούς σκλάβους, να προστηλιτίζουν, να χτίζουν νέες συναγωγές, να δουλεύουν για την κυβέρνηση, να διδάσκουν σε ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα ή να υπηρετούν στο στρατό. Οι απαγορεύσεις αυτές βρίσκονται σε νομοθετικούς κώδικες του πέμπτου και έκτου αιώνα: στις Έκλογές και στα

Βασιλικά. Ακόμα και στην περιοχή της Παλαιστίνης, οι βυζαντινοί αυτοκράτορες επέτρεπαν να οικοδομηθούν εκκλησίες και μοναστήρια στους ιερούς τόπους των Εβραίων, ενώ κατά καιρούς απαγόρευαν ακόμα και την είσοδο των Εβραίων στην Ιερουσαλήμ. Όσο για τη Δυτική Ευρώπη, τα πράγματα εξελίχθηκαν με βραδύτερους ουθμούς. Οι βαρβαρικές επιδρομές και η πολιτική κατάρρευση του δυτικού χώρου της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας δεν ευνόησαν την πρώιμη θεσμοθέτηση της πολιτικής περιθωριοποίησης των Εβραίων. Τούτο συμβαίνει αργότερα, ιδιαίτερα μετά τον δέ-

κατοι αιώνα. Εκδηλώνεται, κυρίως, με την εχθρική αντιμετώπιση των εβραϊκών πληθυσμών από τις πολιτικοθησκευτικές αρχές του δυτικοευρωπαϊκού χώρου. Οι σταυροφορίες σηματοδοτούν την πρώτη μαζική, οργανωμένη και ευρείας κλίμακας έξαρση του αντισημιτισμού στον ευρωπαϊκό χώρο. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, σε συνεργασία με τους βαρόνους και τους ιππότες της πρώτης Σταυροφορίας, επιδιδόταν σε αντιεβραϊκή προπαγάνδα. Για να τη στηρίξουν ιδεολογικά, εκμεταλλεύθηκαν παλαιότερες λαϊκές δοξασίες και αντιλήψεις που συνδέονταν με τους Εβραίους: θρυλούμενες εξαιφανίσεις παιδιών, μόλυνση των νερών με δηλητήριο κ.ά. Αυτή η προσπάθεια είχε ως αποτέλεσμα να διεγείρει το λαϊκό θρησκευτικό συναίσθημα σε τέτοιον βαθμό, ώστε σε όλο τον χώρο της Ευρώπης και της Παλαιστίνης, από τη Γερμανία μέχρι τη Θεσσαλονίκη και την Ιερουσαλήμ, οι εβραϊκοί πληθυσμοί υπέστησαν μαζικές δολοφονίες, εξορίες, κατά-

σχεση κινητών και ακίνητων περιουσιών. Ακόμα και η ίδια η ύπαρξη των εβραϊκών κοινοτήτων της Δυτικής Ευρώπης αμφισβήτηθηκε, ιδιαίτερα όταν η ομαίχηκη νομοθεσία και οι διατάξεις της έπεισαν να εφαρμόζονται ευρέως. Ο βασικότερος, όμως, λόγος ήταν η κατάτιμηση της πολιτικής εξουσίας σύμφωνα με το φεουδαρχικό σύστημα, το οποίο επέτρεπε την άμεση εξάρτηση των ντόπιων από τον τοπικό άρχοντα, τον φεουδάρχη αφέντη. Αυτή η πρακτική επεκτεινόταν σε όλους τους υπηκόους - άρα, και στους Εβραίους. Από την άλλη, η αντίστοιχη εκκλησιαστική πρακτική δεν εκφράζοταν μόνο στις πολεμικές ομιλίες του Αγίου Αυγούστινου και του Πάπα Γρηγορίου του Ι, αλλά κυρίως στην εφαρμογή σκληρών μέτρων για τους Εβραίους που ζούσαν στο παπικό κράτος. Στο ίδιο αντιεβραϊκό μήκος κύματος κινήθηκαν και οι θρησκευτικές έριδες του Υστερου Μεσαίωνα, ανάμεσα στους ευρωπαίους βασιλείες.

ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΕΣ

Για τους ειδωλολάτρες (ή πολυθεϊστές), τα πράγματα ήταν απλούστερα απ' ό,τι για τους Εβραίους. Η περίοδος της Ύστερης Αρχαιότητας αποδεικνύεται καταλυτική για την περιθωριοποίηση των ειδωλωλατρών και την εφαρμογή των νομοθετικών μέτρων ενάντιον τους. Η πρακτική που ξεχωρίζει όσον αφορά στη συστηματική αντιμετώπισή τους από τους χριστιανούς είναι, κατ' αρχήν, η επίμονη οικειοποίηση των ιερών τόπων τους. Επίσης, το όνομα πολλών αγίων συνδέθηκε από νωρίς με ηρωικές και υπεράνθρωπες πράξεις εναντίον των ειδωλολατρικών ιερών. Τα χριστιανικά συναξάρια βρίθουν από διηγήσεις που περιγράφουν τον εξαγνισμό αρχαίων ιερών, με τον εξοβελισμό των δαιμόνων που τα χρησιμοποιούσαν ως κατοικητήριο. Η περιθωριοποίηση των πολυθεϊστών πήρε συγκεκριμένη μορφή και σ' ένα άλλο επίπεδο: στην αντιπαράθεση των εκκλησιαστικών ανδρών, των χριστιανών φιλοσοφών και των απολογητών με την επίσημη εθνική κουλτούρα, η οποία αντικατοπτρίζοταν στις φιλοσοφικές σχολές. Το τέλος αυτής της αντιπαράθεσης βρήκε νικητές τους χριστιανούς και η ττημένους τους εθνικούς διανοητές, καθώς έκλεισαν προοδευτικά όλες οι ειδωλολατρικές

σχολές. Ιδιαίτερα δύσκολη, εντούτοις, ήταν η αντιμετώπιση του παγανισμού στις αγροτικές περιοχές. Εκεί, η λατρεία των φυσικών φαινομένων και η ιεροποίηση του φυσικού κύκλου - που άμεσα σχετίζόταν με την καθημερινή ζωή των ανθρώπων - αποτελούσε αναπόσπαστο τμήμα της παραδόσης τους: γι' αυτό και ήταν πολύ δύσκολο να ξεριζωθεί και να καταπολεμηθεί. Οι λαϊκές θρησκευτικές δοξασίες, οι θρύλοι, οι μαγικές αντιλήψεις, η πρόγνωση των μελλοντικών και τα εκστατικά φαινόμενα απαντώνται πολύ συχνά στους βίους των αγίων και στα συναξάρια, σαν φαινόμενα που έπρεπε να καταπολεμηθούν. Όσοι εξασκούσαν τέτοιες παγανιστικές πρακτικές, το έκαναν με πολύ προσοχή.

Αν και τα παγανιστικά στοιχεία της λατρείας συνέχισαν να επιβιώνουν, η αίσθηση ότι οι ειδωλολάτρες αποτελούσαν απειλή για το χριστιανικό περιβάλλον δεν κράτησε για πολύ. Η ενσωμάτωσή τους στον πολιτικό και κοινωνικό ιστό της Μεσαιωνικής Ευρώπης προχώρησε με γρήγορα βήματα. Τα φαινόμενα προσηλυτισμού των ειδωλολατρών ήταν συχνότερα από τα αντίστοιχα των Εβραίων και η αφομοίωσή τους στον κοινωνικό ιστό αμεσότερη.

ΛΕΠΡΟΙ

Η περιθωριακή ομάδα που σχετίζεται με τη φυσική και ψυχική αρτιότητα μπορεί να διαιρεθεί σε δύο υποκατηγορίες. Στην πρώτη ανήκαν άτομα των οποί-

ων οι ασθένειες θεωρούνταν αποτέλεσμα ηθικής κατάπτωσης. Στη δεύτερη εντάσσονταν όλοι οι άλλοι ασθενείς, των οποίων οι ασθένειες αντιμετωπίζονταν ως α-

πόροια πραγματικών αιτιών (πόλεμοι, εκ γενετής αναπτηρίες κ.ά.). Οι τελευταίοι γίνονται αντικείμενο συμπάθειας και περιθαλψης, χωρίς να κινδυνεύουν άμεσα να περιθωριοποιηθούν. Οι λεπροί απετέλεσαν - στο πλαίσιο του Χριστιανισμού πάντα - μια ιστορικά περιθωριακή ομάδα, συνδεδεμένη άμεσα με το θρησκευτικό συναίσθημα. Ήταν η φύση της ασθένειας τέτοια - η αποκρουστικότητα που προκαλούσε - ώστε από πολύ νωρίς στην ιστορία του Χριστιανισμού θεωρούθηκε η κατ' εξοχήν αρρώστια, την οποία ο Θεός έστελνε στους ανθρώπους για να τους τιμωρήσει εξ αιτίας των αμαρτημάτων τους. Ωστόσο, ή έντονη θρησκευτική χροιά με την οποία επενδύθηκε η λέπρα είχε και κάποιες ενδιαφέρουσες παραμέτρους όσον αφορά στην περιθωριοποίηση των ασθενών. Εποιητικά, οι λεπροί στηλιτεύονταν, κυρίως, γιατί προκάλεσαν οι ίδιοι την αρρώστια τους, με το να υποκύψουν στον πειρασμό και ειδικότερα στον σεξουαλικό πειρασμό. Η διάγνωση της ασθένειας σήμαινε αυτόματο αποκλεισμό από το κοινωνικό σύνολο και περιθωριοποίηση του αρρώστου. Η νομοθεσία στο Βυζάντιο επέβαλε την απομόνωσή τους από τα υγιή μέλη της κοινωνίας, χωρίς ωστόσο να έχει την αυστηρότητα της Δυτικής Ευρώπης. Είναι, επίσης, αξιοσημείωτό ότι, ήδη από τον πρώιμο Μεσαίωνα, η βιζαντινή πολιτεία φρόντιζε ώστε οι λεπροί ν' απολαμβάνουν οργανωμένης περιθαλψης και βοήθειας, είτε με τη συγκέντρωσή τους σε ιδρύματα, μοναστήρια ή υποτυπώδη νοσοκομεία είτε με την απομικη προσφορά βοήθειας από ευλαβείς ευεργέτες, που ήθελαν ν' ανακουφίσουν τον ανθρώπινο πόνο.

Και στη Δυτική Ευρώπη, ήδη από την εποχή του Καρλομάγνου, έχει εδραιωθεί η άποψη ότι η λέπρα σχετίζεται με την θηλική καθαρότητα, όπως αυτή καθορίζοταν από τα δόγματα της Εκκλησίας. Χαρακτηριστικό σε σχέση με το συναίσθημα αυτό είναι το ακόλουθο απόσπασμα που αναφέρει ο Arnaud de Verniolles από το Montaillou, τον δέκατο τρίτο αιώνα: «Την εποχή που έκαιγαν τους λεπρούς, ζούσα στην Τουλούζη. Μια μέρα έκανα έρωτα με μια πόρνη. Όταν τελείωσα τη βδελυρή αυτή πράξη, το πρόσωπό μου ά-

χισε να πρήξεται. Τρομοκρατήθηκα και νόμιζα ότι είχα κολλήσει λέπρα. Από τότε οφίστηκα ότι στο μέλλον δεν θα κοιμηθώ ξανά με γυναίκα...». Το απόσπασμα αυτό καθερφίζει ζωηρά την άποψη ότι η λέπρα ήταν αρρώστια άμεσα συνδεδεμένη με την αμαρτία. Νομοθετικά, επίσης, και με βάση την αρχή της θρησκευτικής ηθικής καθαρότητας, οι λεπροί τοποθετούνται έξω από το κοινωνικό πλαίσιο, ακόμα και μετά τον θάνατό τους. Έτσι κατά την Τρίτη Σύνοδο του Λατερανού, το 1179, αποφασίστηκε ότι οι λεπροί δεν θα πρέπει να αναμειγνύονται με άλλους, να μην εκκλησιάζονται με τους υγιείς και να μη θάβονται σε κοινά κοιμητήρια με τους συμπολίτες τους. Οι λεπροί δεν είχαν ακόμη δικαιώματα ιδιοκτησίας και έπρεπε να φρονούν ειδικά ενδύματα. Η λέπρα αποτελούσε ακόμα και αιτία διαζυγίου. Η αποπομπή του λεπρού από το κοινωνικό σύνολο συνοδευόταν στη Δυτική Ευρώπη από μια θρησκευτική τελετή. Ο ιερέας έριχνε χώμα στα πόδια του ασθενούς (πράξη που συνειδηματίζεται παρέτεμπτη σε συνθήκες κανονικής ταφής), λέγοντας ταυτόχρονα: «Είσαι νεκρός για τον κόσμο, αλλά ζωντανός για τον Θεό». Τότε ο λεπρός οδηγείτο έξω από τα όρτυ της πόλης ή του χωριού του, ενώ του επιβάλλονταν μια σειρά από απαγορεύσεις, όπως: να μην πίνει νερό κατευθείαν από πηγή ή ποταμό, να μην κυκλοφορεί σε χώρο αγοράς, να μην έχει σεξουαλικές επαφές και να μην αγγίζει παιδιά. Κάποιες φορές - και σε πιο ακραίες περιπτώσεις - οι λεπροί έπρεπε να χτυπούν ειδικά καμπανάκια, ώστε να προειδοποιούν τους συνανθρώπους τους για την παρουσία τους. Βέβαια, οι πλουσιότεροι από τους λεπρούς σχεδόν ποτέ δεν εφάρμοζαν αυτούς τους κανόνες. Συνήθως, απομονώνονταν στους πύργους τους ή σε κάποιο μοναστήρι, όπου ζούσαν διά βίου. Όπως, στην περίπτωση του Βιζαντίου, έτσι και στη Δυτική Ευρώπη το θρησκευτικό συναίσθημα δεν λειτούργησε μόνον αρνητικά στην περίπτωση των λεπρών. Λειτουργήσε και θετικά, διότι πάρα πολλοί - κληρικοί και λαϊκοί - θεωρούσαν μέρος του καθαρισμού τους από τα αμαρτήματά τους την περιθαλψη των λεπρών και την ανακουφίση τους.

ΠΟΡΝΕΣ

Εκτός από τους λεπρούς, άλλες κοινωνικές ομάδες Επον τοποθετήθηκαν στο κοινωνικό περιθώριο ήταν οι πόρνες και οι ομοφυλόφιλοι. Κατά ένα μεγάλο ποσοστό, ο Χριστιανισμός, όπως και το Ισλάμ, επηρεάστηκε από την ιουδαϊκή παράδοση σχετικά με την α-

ντιμετώπιση συγκεκριμένων μορφών σεξουαλικής συμπεριφοράς. Ο Ιουδαϊσμός είχε για πρώτη φορά περιθωριοποιήσει και στηλιτεύσει τις ομάδες αυτές. Η Εκκλησία είχε φιλάνθρωπη άποψη για την πόρνεια. Εντούτοις, όταν αναδείχθηκε σε επίσημη θρησκεία, κα-

θόριζε πλέον η ίδια τις νόδμες και επέβαλε τους νέους ηθικούς νόμους. Στο καινούργιο κανονιστικό πλαίσιο, η ελευθεριότητα της ύστερης αρχαιότητας αντικαταστάθηκε από συγκεκριμένες θέσεις για τους ρόλους των δύο φύλων και τη σεξουαλικότητα. Η συνεύρεση δύο ανθρώπων επιτρέποταν αυστηρά μέσα στον γάμο. Κάθε παρέκκλιση απ' αυτό τον κανόνα στιγματίζόταν ως μοιχεία ή ως πορνεία, άρα ήταν πέρα από τα όρια της εκκλησιαστικής και κοσμικής νομιμότητας.

Στον πρώιμο Μεσαίωνα, η πορνεία θεωρείτο από μερικούς ως αναγκαίο κακό. Κάποιες πόρνες, οι οποίες ενώ ζούσαν έκλιτο βίο αργότερα μετανόησαν και εντάχθηκαν στον μοναχισμό, η Εκκλησία τις αναγνώρισε ως αγίες, ως πρότυπα ειλικρινούς μεταστροφής από την αμαρτία στον Χριστό. Επίσης, υπάρχουν πα-

ραδείγματα ότι κάποιες πόρνες ανέβηκαν στην κοινωνική κλίμακα, ύστερα από τους γάμους τους με ευγενείς. Όμως, η αντιμετώπιση του πληρωμένου έρωτα θεωρείτο αμαρτία, στηλιτεύοταν και καταδικαζόταν. Φυσικά, αυτή η νοοτροπία είχε σχέση με τη θέση της γυναίκας στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Σταδιακά, στη Δύση, η πορνεία έγινε θεσμός. Απέκτησε συγκεκριμένους νόμους, που καθόριζαν τις συνθήκες σύμφωνα με τις οποίες αυτές οι γυναίκες έπρεπε να εργάζονται, τον ξεχωριστό τρόπο ντυσίματός τους, την απομάκρυνσή τους από τους δημόσιους χώρους που συγκεντρώνονταν οι πολίτες - συνήθως, έξω από τα τείχη της πόλης. Υπήρξαν, επίσης, περιπτώσεις όπου κάποιες πόρνες θεωρήθηκαν υπαίτιες για επιδημίες και φυσικές καταστροφές.

ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΟΙ

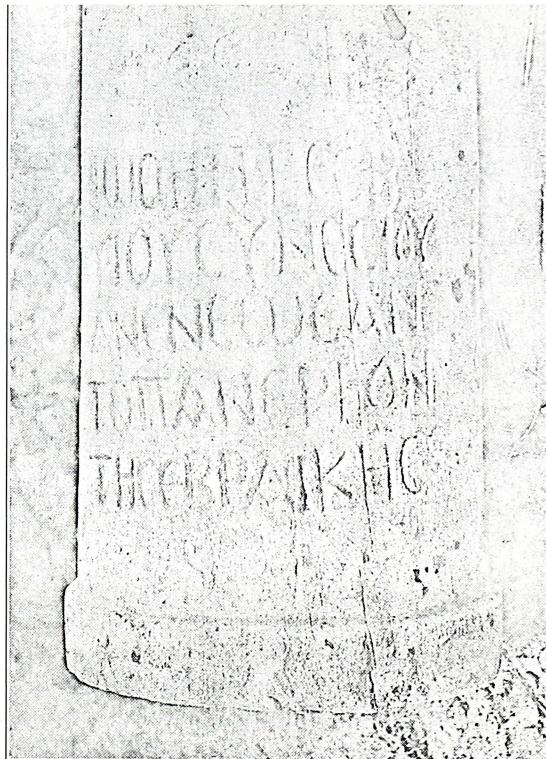
Ηομοφυλοφιλία - και γενικά η ερωτική πράξη - ακολούθωντας την ιουδαϊκή θρησκευτική παράδοση, αποτελούσε μιοφή σεξουαλικής συμπεριφοράς που καταχρίθηκε εντονότατα, ιδιαίτερα κατά την πρώιμη χριστιανική περίοδο. Η Εκκλησία μέσα από τον λόγο των Πατέρων καταδίκαζε απερίφραστα τους ομοφυλόφιλους. Κλασικό παράδειγμα αυτής της στάσης είναι ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Στον Θεοδοσιανό κώδικα, η τιμωρία ήταν θάνατος διά ξίφους. Αυτού του είδους η τιμωρία επικυρώθηκε στις Νεαρές του Ιουστινιανού. Η εκκλησιαστική ποινή προεβλεπε για το συγκεκριμένο αμάρτημα μετατίμιο διάρκειας δύο ή τριών χρόνων. Η σύγχρονη έρευνα έχει καταγράψει αρκετές περιπτώσεις, κατά τις οποίες στις απαρχές της η χριστιανική κοινότητα προέβαλε πιο ανεκτική στάση για τέτοιου είδους σχέσεις. Παρόλα αυτά, κατά την περίοδο των Μέσων Χρόνων, ο θρησκευτικό συναίσθημα περιθωριοποιούσε και εξοβέλιζε εκείνους που υπέπιπταν στο

συγκεκριμένο αμάρτημα. Αντίθετα απ' ό,τι συνέβαινε με τους λεπρούς και τις πόρνες, οι οποίοι εξαναγκάζονταν να φροντίσουν ιδιαίτερα ορύχα - κάτι που ίσχυε και για τους Εβραίους από μια χρονική περίοδο και μετά -, για τους ομοφυλόφιλους οι τιμωρίες ήταν ιδιαίτερα σκληρές. Αρκετές φορές υποβάλλονταν και σε βασανιστήρια, όταν είχαν υποπέσει στο αμάρτημα αυτό. Ωστόσο, τέτοιουν είδους ερωτικές πράξεις συνέβαιναν στους ανώτερους κοινωνικά κύκλους.

Η περίοδος από την Ύστερη Αρχαιότητα μέχρι το τέλος του Μεσαίωνα σηματοδοτείται από μια σειρά θεσμοθετήσεις που περιθωριοποίησαν συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες. Πολλοί μελετητές συμφωνούν ότι φαινόμενα καταπίεσης και κοινωνικής απομόνωσης, που παρατηρήθηκαν στη σύγχρονη εποχή, ανάγονται ιστορικά στην περίοδο που εξετάσαμε. Για τη δυτική κοινωνία, η θρησκευτική περιθωριοποίηση συγκεκριμένων ομάδων αποτέλεσε σημείο αναφοράς για τον πολιτισμό της.

ΠΗΓΕΣ:

1. E. Adler, Jewish Travellers in the Middle Ages, Dover 1898.
 2. J. Boswell, Christian, Social Tolerance and Homosexuality: Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century, Chicago: University of Chicago Press, 1980.
 3. R.J. Moore, The Formation of a Persecuting Society, Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1990.
 4. L. Malcolm, Medieval Heresy: Popular Movements from Bogomil to Hus, 1997.
 5. D. Nirenberg, Communists of Violence: Persecution of Minorities in the Middle Ages, Princeton: Princeton University Press, 1996.
 6. L.L. Otis, Prostitution in Medieval Society: The History of an Urban Institution in Languedoc, Chicago: University of Chicago Press, 1985.
 7. W. Hollister, Medieval Europe: A Short History, New York: McGraw - Hill, Inc, 1994.
 8. P. Aries and A. Bejin, (eds.), Western Sexuality: Practice and Precept in Past and Present Times, trans, Anthony Forester, Oxford: B. Blackwell, 1985.
- [Ο Εμμανουήλ Σκουλάς (1965) σπουδάσει Μεσαιωνική και Νεοελληνική φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μετεκπαιδεύτηκε στην Ιστορία της τέχνης. Το Σεπτέμβριο του 2000 πρόσεξται ν' αναγορευθεί διδάκτορας φιλοσοφίας του New York University. Συνεργάστηκε με το Rockefeller Foundation, έναν μη κερδοσκοπικό επιστημονικό - πολιτιστικό οργανισμό. Έχει παρακολουθήσει πολλά σεμινάρια στον τομέα της Επικοινωνιολογίας και των MME. Εργάζεται στο Αμερικανικό Κολλέγιο (Deree) ως Director, Office of Institutional Research and Strategic Planning.]
- [Η μελέτη αναδημοσιεύεται από το περιοδικό «God and Religion» (Θεός και Θρησκεία).]

Γόλγοι και Εβραίοι

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΚΥΠΡΟΥ

Του Καθηγητού - Ακαδημαϊκού
ΣΙΜΟΥ ΜΕΝΑΡΔΟΥ

Πού της Κύπρου έκειντο
οι περιώνυμοι
Γολγοί ή Γόλγοι,
είναι ακόμη ξήτημα.

Tων ημετέρων ο αρχιμανδρίτης Κυπριανός τω 1788 (Ιστορία Χρονολογική Ενετίασιν, σ. 48) έκρινε «να έκειτο η πόλις αύτη μεταξύ ακανθούς και καρπασίου κατά την θάλασσαν».

Ο μακαρίτης Αθανάσιος Σακελλάριος έθηκε πρώτος τω 1855 (εν τη α' εκδόσει των Κυπριακών, Τομ. Α, σ. 187) τους Γόλγοντες εις την παρά την Αθηνένο τοποθεσίαν Γιόρκουνς, σιωπηλώς δε (βλέπε της β' έκδ. Τομ. Α', σ. 195) τηκολούθησαν αυτόν οι εκεί ανασκάψαντες αλλοδαποί, ο Vogüe, ο G. Colonna Ceccaldi (Revue Archéologique XXVII σ. 89 = Monuments antiques de Cypré, de Syrie et d' Egypte σ. 196) και ο Censola (Cyprus σ. 105 - 164).

Αλλά κατά των Γάλλων (Franzosen) αντεπεξήλθε δριμύς ο Γερμανός Richard Neubauer (Commentationes philologae in honorem Theodori Mommsenii Berolini 1877 σ. 678), όπως αποδείξη ότι οι Γόλγοι έκειντο εις τα Κούκλια της Πάφου, νομίζων ότι τα Κούκλια είναι φανερά παραφθορά των Γόλγοι! (βλ. Αθηνάς ΙΗ' 1897 σ. 317). Αλλά τα Κούκλια ανεσκάψαν και η παράδοσις ότι εκεί έκειτο η Παλαιόπαρος απεδείχθη αληθινή.

Τέλος ο κ. J.L. Myres επληροφόρησε τον κ. G. F. Hill (Catalogue of the Greek coins of Cyprus London, 1904, σ. xiv σημ.) ότι he is inclined to look for Colgi εγγύς της Πύλας μεταξύ Λάρνακος και του ακρωτηρίου Πηδαλίουν.

Η οριστική του ξητήματος λύσις απομένει λοιπόν

εις τας ανασκαφάς, εάν δηλ. εύρωμεν επιγραφήν φέρουσαν το όνομα των Γολγών ή της Γολγίας Αφροδίτης.

Παρατηρούμεν εν τούτοις ότι τα κατά του ταυτισμού των Γιόρκων προς τους Γολγούς επιχειρήματα δεν είναι λίγα ισχυρά.

Ο Neubauer (σ. 677) ισχυρίζεται ότι οι Γόλγοι δεν ήσαν πόλις, επειδή ο Παυσανίας (8, 5, 2) λέγει ότι προ της ιδρύσεως του εν Πάφῳ ναού «η θεός παρά Κυπρίων τιμάς είχεν εν Γολγοίς καλούμενω χωρίων». Άλλ' οφθώς ο Σακελλάριος (Κυρ. Α' 195) αντείπεν ότι το χωρίον σημαίνει και πόλιν. Άλλα και ακατοίκητον χωρίον εάν ήτο κατά τους παναρχαίους χρόνους, δεν έπειται ότι τοιούτο παρέμεινεν ες αεί. Ο Πλίνιος (Hist. Nat. 5, 35) καταλέγει τους Γολγούς εις τα δεκαπέντε oppida της Κύπρου, ο δε Στέφανος ο Βυζάντιος λέγει οριώς: «Γολγοί, πόλις Κύπρου».

Και το άλλο επιχείρημα του Neubauer, ότι παρά τους Γιόρκους κατά την τοποθεσίαν 'Αγιον Φώτιον ανεκαλύφθη ουσίη ναός της Αφροδίτης αλλά δύο τεμένη του Απόλλωνος, καθ' α έδειξαν αι εν αυτώ ευρεθείσαι κυπριακά επιγραφαί και τα άλλα ευρήματα του Censola δεν είναι ακαταγώνιστον. Και εν Ιδαλίῳ και εν Πάφῳ ο Απόλλων ελαττεύετο πλησίον της Αφροδίτης (βλ. Max Ohnefalsch - Richter Ancient places of Worship in Kypros, Berlin 1891, σ. 18, 21 και 22, αρ. 35, 55, 58), τούτο δε δυνάμεθα να δεχθώμεν και περὶ των Γολγών, δηλ. των Γιόρκων και των πέριξ.

Οι κάτοικοι της Αθηένου Γιόρκους καλούνται κυρίως στενόν και μακρόν γήλοφον, εκτεινόμενον ΒΑ της κώμης, αρχαιότητες δε ανακαλύπτονται και πέριξ και εντός αυτής. Εάν δε στραφώμεν ολίγων απωτέρω, βλέπομεν ότι περί τα τρία αγγλικά μίλια ΒΑ κείται η Μελούχεια, ήτοι η αρχαία Μηλούχεια και ολίγον απωτέρω η Τρεμετουσία, ήτοι ο αρχαίος Τρεμιθούς, και το Άρσος, ήτοι Άλσος.

Επειδή δε αι αρχαίαι αύται τοπωνυμίαι και η Ν. της Αθηένου Καφούντα, ην, καθό κοίλην, νομίζω αρχαίαν επίσης Σκαφούντα (πρβ. Τραπεζούς και Αθηνάς ΙΗ (1907) σ. 349) μηνύουσι φυτά και ύδωρ, δύναται τις να εικάσῃ ότι όλος ο χώρος ούτος ήτο το πάλαι δασώδης και αφιερωμένος εις τε την Αφροδίτην και τον Απόλλωνα, οίτινες προς διάκρισιν επεκαλούντο εξ αυτών των φυτών, Αφροδίτη Τρεμιθία, Αφροδίτη εν άλσει, Απόλλων Τρεμιθίος, Απόλλων εν άλσει κ.τ.λ. ως δηλ. ελέγετο αλλαχού της Κύπρου Απόλλων Μυρτάτης (βλ. Hogarth, Devia Cypria, σ. 24). Απόλλων Υλάτης (Στέφανος Βυζάντιος εν λ. Ύλη), Απόλων ή Οπάων Μελάνθιος (επί επιγραφών βλ. Hogarth και Richter, σ. 22 αρ. 58), Αφροδίτη εν Μυρίκαις (βλ. Ησύχιον) κ.τ.λ.

Κατά ταύτα εικάζω ότι και οι Γολγοί ουδέν άλλο ήσαν ή κυπριακή προφορά του βολβού και επομένως η Αφροδίτη εξ αυτών είχε την επίκλησην Γολγία, καθώς π.χ. η Αθηνά επωνομάζετο εν Σικυώνι Κολοκασία (Αθήν. σ. 72 β, Γ' βιβλ.), Κυνδωνία (Πανσ. 6, 21, 6) Κυνπαρισσία (Πανσ. 3, 22, 9) κ.τ.λ. Στέφανος ο Βυζάντιος επιμολογεί «από Γόλγου του ηγησαμένου της Σικυωνίων αποικίας», ο δε Σχολιαστής του Θεοκρίτου (15,100) από «Γόλγου τινός Αδώνιδος και Αφροδίτης», αλλά ταύτα προφανώς είαι μυθεύματα. Τίνα σχέσιν είχον οι βολβοί προς την Αφροδίτην και τα αφροδίσια διδάσκει διά μακρών ο Αθηναίος (σ. 63 d, βιβλ. Γ' 64) εκ ποιημάτων του Ευβούλου, του Αλέξιδος, του Ξενάρχου, του Αρχεστράτου, και χωρίων του Ηρακλείδου και του Διφίλου. Άλλ' αφ' ου η εκεί λατρευομένη κατ' αρχαίαν παράδοσιν Αφροδίτη εγένετο ισχυροτέρα, ημέχθησαν και οι κάτοικοι και συνωκίσθη πόλις, Γόλγοι (πρβ. δρυμός - Δρύμος).

Τοιαύτη εικασία συνδυάζουσα και εν Γολγοίς, Τρεμιθούντι και Άρσει την λατρείαν του Απόλλωνος και της Αφροδίτης εντός αρχαίου άλσους ερμηνεύει πλην της παρά τους Γιούρκους ανακαλύψεως των εις τον Απόλλωνα αναφερομένων επιγραφών και παλαιούς επιγραφίους μύθους.

Στέφανος ο Βυζάντιος, εν λ. Τρεμιθίος αναφέρει την εξής περιέργον παρετυμολογίαν.

ο' Φασί δε [ότι] επιβάστης της Αφροδίτης έις τον τόπον, διά την παρουσίαν της δαιμονος υπό τρόμου διασαλευθήναι· διό και Τρεμιθούντα κληθήναι».

Πτολεμαίος δε ο Ηφαιστίων εν τη Καινή Ιστορίᾳ παρά Φωτίω (εν Μυριβίζλω κεφ. 190, A. Westermann, Μυθογράφοι, 1843 σ. 198) εμφιθολόγει ότι η Αφροδίτη εύφε τον 'Αδωνιν νεκρόν «εν 'Αργει πόλει της Κύπρου εν τω του εριθίου Απόλλωνος ιερῷ». Εν τη Journał of Hellenic Studies, τομ. XVIII (1908) σ. 133 διώρθωσα το ανύπαρχον 'Αργει (AP<EI) εις 'Άρσει, ήτοι άλσει, όπερ ευαρμοστεί προς τον όλον μύθον του Αδώνιδος, πιθανώς δε και το ακατάλληπτον «του εριθίου» πρόπει να διορθωθή «εν τω Τρεμιθίου Απόλλωνος ιερῷ».

Οπωσδήποτε, οι δασώσεις ούτοι τόποι, καθώς και πολλοί άλλοι εν Κύπρῳ και αλλαχού (πρβ. Βήσ(σ)α - Βάσα, Δρυμός - Δρύμον, Δρυμία - Δρυνιά, Λειμών - Λεμώνα, Νάπη - Αγία Νάπα), βραδύτερον κατωκήθησαν προσελθόντων και άλλων κατοίκων πλησίων των νεωκόρων. Το άλσος ή κυπριακώς άρσος εγένετο πόλις 'Άρσος και είναι σήμερον κάμη, ο Τρεμιθίος εγένετο πόλις και δη μία των πρώτων επισκοπών: γιγνώσκομεν δε τρεις επισκόπους Τρεμιθούντος, τον Αρχαδίον και Νέστορα, ων αμφοτέρων η μνήμη τελείται τη ζ' του Μαρτίου, και τον θαυματουργόν Σπυρίδωνα, όστις παρίστατο εν τη πρώτη Οικουμενική Συνόδω εν Νικαίᾳ.

Ο G. Colonna Ceccaldi (ένθα ανωτ.) δημοσιεύων χριστιανικήν επιγραφήν «trouée à Athienou» παρατηρεί: Il y avait a Chypre un énèque de Golgos. Άλλ' ουδεμία υπάρχει μαρτυρία, ότι οι Γολγοί ή η Αθηένου υπήρξεν επισκοπή, αλλ' απλή υπόθεσις εκ της υπό του Πλινίου μνείας (βλ. Hackett History of the Orthodox Church of Cyprus London, 1901, σ. 241). Άλλ' η υπόθεσις αύτη δεν είν' εύλογος, αφού ο Τρεμιθίος ήτο τόσον εγγύς.

Άλλ' ότι και εν Αθηένου εσχηματίσθη συνοικισμός κατά τους μεταγενεστέρους χριστιανικούς χρόνους, δυνάμενος να κληθή oppidum και πόλις, μαρτυρούσιν αι ευρεθείσαι επιγραφαί, πρώτον μεν επιτύμβιοι, ἐπειτα δε η χριστιανική του Ceccaldi, μάλιστα δε αι κατά πρώτον κατωτέρω δημοσιεύμεναι δύο. Αν δε μη ταυτίσωμεν την εν Αθηένου αρχαίαν πόλιν προς τους Γολγούς, τότε νέον εγείρεται ζήτημα, πώς εκαλείτο η πόλις αυτή.

Η χριστιανική επιγραφή, φερομένη επί κίονος, λέγει· «Είς θεός το μεγίστα/ τον το ενδοξό/[τα]τον όνομα/ βοήθι πάσι δέομεθα» (Revue archéologique XXVII (1874) σ. 89 = G. Colonna Ceccaldi, Monuments antiques de Chypre de Syrie et d' Egypte σ. 196).

Τα νέα μνημεία, βάθρον αδριάντος και κίων, ανεκαλύφθησαν εντός της σημερινής κώμης, εν τω κήπω της οικίας του Χατζή Στεφανή Χ. Αναστασίου όπου και κείνται. Καθ' α λέγει, εύρεν αυτά έν μέτρον υπό το έδαφος και πέντε μέτρα μακράν απ' αλλήλων μετ' άλλου ανεπιγράφου λίθου. Είναι δυνατόν να μη ευρίσκοντο ανέκαθεν αρχιβάς εκεί, αλλ' επειδή οι λίθοι εί-

ναι βαρείς, είναι απίθανον ότι μετεκομίσθησαν μακρόθεν.

Το βάθρον είναι σκληρού μελαψού λίθου (0,95μΧ0,57μ. κακ 0,25 πάχους), η δ' επιγραφή, γεγονομένη διά λεπτών γραμμάτων 0,03 έχει ως εξής:

**ΣΕ ΡΟΥΙΩΝΕΟΥΛΠΙΚΙΟΝ
ΠΑΓΚΛΕΔΟΥΗΡΑΜΙΑΝΟΝ
ΚΡΑΤΗΣ ΔΕΣΚΛΗΠΙΑΔΟΥ
ΚΑΤΑΔΙΔΘΗΚΗΝ**

Ο Σερούνιος Σουλπίκιος Ουηρανιανός ήτο πάντως μέγια δυνάμενος ανήρ, καθόσον και άλλαι δύο παρόμοιαι κατά το σχήμα των γραμμάτων επιγραφαί ευρίσκονται εις τα Αιμινιά, κώμην κειμένην παρά την αρχαίαν Σαλαμίνα, επί του τοίχου της οικίας Κωνσταντίνου Χ" Βασίλη.

**ΣΕ ΡΟΥΙΩΝΕΟΥΛΠΙΚΙΟΝ
ΠΑΓΚΛΕΔΟΥΗΡΑΜΙΑΝΟΝ
ΩΝΗΣΑΝΔΡΟΣΑΡΤΑΒΑΤΟΥ
ΚΑΤΑΔΙΔΘΗΚΗΝ**

Μήκος 0,52, ύψος 0,35, μήκος γραμμάτων 0,03 μ.

**ΣΕΡΟΥΞΙΩΝΕΟΥΛΠΙΚΙΟΝ
ΠΑΓΚΛΕΔΟΥΗΡΑΜΙΑΝΟΝ
ΣΗΝΩΝΟΝΗΣΑΝΔΡΟΥ
ΑΡΧΙΕΡΑΣΜΕΝΟΣ**

Μήκος 0,50, ύψος 0,30, μήκος γραμμάτων 0,03 μ.

Ο κίων της Αθηένου είναι πολύ σπουδαιότερος. Είναι στρογγύλος, λευκού μαρμάρου άνευ φαβδώσεων, ύψους ήδη (διότι άνωθεν είναι κολοβός) 1,62 μ. έχει δε διάμετρον κάτωθεν 0,46 μ., αλλ' εφόσον υψούται λεπτύνεται μέχρι 0,39 μ. Περί τα 0,18 μ. από της βάσεως καταλήγει η ακόλουθος επιγραφή, γεγονομένη διά βαθέων καὶ μεγάλων γραμμάτων, ουχί μικροτέρων των 0,06 μ.

**ΙΩΧΗΠΡΕΣΒ
ΥΙΟΥΣΥΝΕΙΣΟΥ
ΔΛΕΝΕΝΩΣΑΝ
ΤΟΠΑΝΕΡΓΩΝ
ΤΗΣΕΒΡΑΙΚΗΣ**

Είναι πρόδηλον ότι η επιγραφή είναι συνέχεια της του προηγουμένου κίονος (τούτο πιθανώς σημαίνει Β φερόμενον παρά την βάσιν) και ότι ο κίων ίστατο επί βάθρου ἡ τοίχου τοιουτοτόπως, ώστε η επιγραφή ν'

αναγιγνώσκεται υπό των παρερχομένων και τέλος ότι το οικοδόμημα, όπερ υπεβάσταζεν εν Αθηένου, ήτο εβραϊκή συναγωγή.

Ο Ε. Αποστολίδης Σοφοκλής εν τω Λεξικώ της Ρωμαϊκής και Βυζαντιακής περιόδου εφημνεύει ορθώς «η Εβραϊκή, synagogue» αλλ' παραπομπή είναι σφαλερά. Πέτρος ο Αντιοχείας (en Migne Part Gr. τόμ. 120, σ. 780A) λέγει: «ότι μεγάλη τις ην Εβραϊκή τότε εις Ρώμην, καθώς και η βίβλος των πράξεων των Αποστόλων [28, 17] διασαφεί». Και το ΠΡΕCB, ήτοι πρεσβυτέρουν πρέπει να εννοηθή υπό σημασίαν ιερατικήν (βλ. Ernest Reman, Histoire du peuple d' Israël, τόμ. IV σ. 405).

Το σχήμα των γραμμάτων (ιδίως το Α, το Ν (ν) και το Ζ) και το μήκος αυτών μηνύει ότι η επιγραφή πάντως δεν είναι παλαιοτέρα του β' μ.Χ. αιώνος, ουδείς δε των επιγραφιών, όσοι παρακληθέντες είδον το αποτύπωμά μου, εθεώρησαν αυτήν αρχαιοτέρων των χρόνων του Αδριανού, ο δε κ. Σβιρώνος κατέβη και μέχρι του μεγάλου Κωνσταντίνου.

Βραδύτερον δυσκολώτατον είναι να τεθή το μνημείον τούτο διά γνωστούς ιστορικούς λόγους. Επί της βασιλείας Κωνσταντίνου του μεγάλου μέγας λιμός εγένετο εν Κύπρῳ (βλ. Θεοφάνη, έκδ. Βοππαε σ. 42), ον η παράδοσις παρέστησεν ως τελείαν ερήμωσιν της νήσου. Επειδή δ' ελέγετο ότι συνώκισεν αυτήν η αγία Ελένη, μανθάνομεν εκ της παραδόσεως ότι έκτοτε η νήσος είχε κατοίκους, οι οποίοι κατά την φράσιν του Κυπριανού (σ. 53) «ήτον όλοι Ρωμαίοι» κατά δε τον Porcacchi (L' isole più famose, Venezia σ. 150) επαναλαμβάνοντα την φράσιν αρχαιοτέρων φράγκων χρονογράφων tutti erano Greci et Grecamente vivevano. Άλλα πρό πάντων απίθανον είναι ότι μετά την επιχράτησιν του χριστιανισμού εγγύτατα της επισκοπής Τρεμιθούντος, υπ' αυτά τα ούματα του αγίου Σπυρίδωνος, θα επετρέπετο να ιδρυθή εβραϊκή συναγωγή.

Εάν δε πράγματι δεν αναβαίνη η επιγραφή επίκεινα των Αδριανείων χρόνων, ανάγκη να τεθή κατά τας δύο μεταξύ εκατονταετηρίδας (117 - 313 μ.Χ.). Άλλ' ακριβώς τότε η ύπαρξης και ενός μόνου Ιουδαίουν εν Κύπρῳ προσκρούει πρός φερόμενον χωρίον Διώνος του Κασσίου (LXVIII, 32), όστις διηγούμενος τας επί Τραϊανού φροβεράς σφαγάς των Ιουδαίων επιφέρει κατά την επιτομήν Ιωάννου του Ξιφιλίνου τα εξής (έκδ. J. Bekker, Τόμ. II σ. 321) «Και Τραϊανός μεν εκείθεν ούτως απήλθε και ου πολλώ ύστερον αρρωστείν ήρχετο· και εν τούτῳ οι κατά Κυρήνην Ιουδαίοι Ανδρέαν τινά προστησάμενοι σφων, τους τε Ρωμαίους και τους Έλληνας έφθειρον... ώστε τας πάσας δύο και είκοσι μυριάδας απολέσθαι. Έν τε Αίγυπτω πολλά έδρασαν ούμοια και εν τη Κύπρῳ, γηγονιμένου τινός σφίσιν Αρτεμίωνος και απώλοντο και εκεί μυριάδες τέσσαρες και

είκοσιν· και διά τούτο ουδενί Ιουδαίων επιβήναι αυτής ἔξεστιν, αλλά καν ανέμια τις βιασθείς ες την νήσον εκπέση θανατούται».

Ο Δίων έγραφε τα κατά τον Τραϊανόν μίαν εκατονταετρίδα και πλέον μετά τον θάνατον του αυτοκράτορος εκείνου· εάν άρα η μαρτυρία αυτού είναι γνησία, ή επιγραφή του Αθηένου δεν δύναται να τεθεί καθόλου τον μεταξύ χρόνον, αλλά μόνον μετά την έκδοσιν του βιβλίου του Δίωνος.

Αλλά και τότε, νομίζω, γεννώνται πάλιν αι εξής απορίαι: α) πώς και πότε ο δρακόντειος εκείνος νόμος (τίνος;) κατηγηθή σιωπηρώς; β) πώς οι Κύπριοι μετά εκατόν είκοσι έτη σκληροτάτης εφαρμογής του νόμου κατά των εχθίστων Ιουδαίων, υπέμειναν ου μόνον την εγκατάστασιν ολίγων τινών εν τοις παραλίοις, αλλά και την ίδρυσιν ολοκλήρου και μεγάλης συναγωγής εν αυτώ τω κέντρω της νήσου; και γ) πώς ηδύνατο να γραφή προσηκόντως υπό των ιδρυτών, έστω και μετά εκατόν είκοσι μόνον έτη, ότι ανενέωσαν το έργον της συναγωγής, αφού η ανανέωσις σημαίνει ότι έκτισαν τουλάχιστον επί του αυτού εδάφους, όπου έκειτο η παλαιά, ότε πρέπει να πιστεύσωμεν ότι τέσσαρες γενεαί Κυπρίων δεν εσφετερίσθησαν το κτήμα των ες αεί εξοισθέντων;

Ίνα συμβιβάση τις την επιγραφήν και το χωρίον πρέπει να παραδεχθή πολλάς συμπτώσεις, λ.χ. ότι από της αρχής του γ' αιώνος μετεβλήθησαν αίφνης ου μόνον τα πράγματα, αλλά και τα αισθήματα των Κυπρίων, ο δε νόμος εκείνος εθεωρήθη γράμμα νεκρόν, και ότι τότε μεν ίδρυθη εν Αθένου συναγωγής τις, ο δε σωθείς κίων είναι της κατόπιν ανανεωθείσης. Αλλά πρέπει συγχρόνως να πιστεύσωμεν ότι και οι νέοι Ιουδαίοι άποικοι ήσαν και αυτοί εξηλληνισμένοι, ώστε ανομάζοντο Συνέσιος και Ιωσής ως ο Κύπριος απόστολος Βαρνάβας.

Αλλά το «μέμνασ' απιστείν» είναι σοφόν. Επειδή δε ούτε ο Ευσέβιος, ούτε ο Orosius (βλ. Pauli Orosii Historiarum VII, 9, 11 έκδ. Zangemeister, 1889, σ. 250) διηγούνται τον περίεργον αποκλεισμόν των Ιουδαίων εκ της Κύπρου, και επειδή εν τω φερομένω χωρίων του Δίωνος υπάρχει και άλλη μεγίστη απιθανότης, η των 24 μυριάδων των θυμάτων - ούτοι δηλ. δεν είναι σήμερον απαξάπαντες οι κάτοικοι της Κύπρου, απιθανότης, ήν και άλλοι συνείδον, αλλά παρέλαβον και επιφανείς ιστορικοί - o Gibbon (Ed. J. B. Bury London, 1896, τόμ. II, σ. 73), o Mommsen, αγγλικής μεταφράσεως Dickson, the provinces of the Roman Empire, II σ. 222), o Renan (Les origines du Christianisme Τόμ. V, σ. 505) - εύλογος είναι, φρονούμεν, η πρός την γνησιότητα του χωρίου δυσπιστία, ως χωρίου ουχί του Δίωνος, αλλά του Ξιφιλίνου, ζωγραφούντος, ίσως επί τη βάσει μεταγενεστέρου χριστιανού σχολιαστού, τα κατά την στάσιν εκείνην ανοσιοργήματα των Ιουδαίων, αναβι-

βάζοντος τας χιλιάδας εις μυριάδας και παραλαμβάνοντος τον περιφερόμενον θρύλον της εκ Κύπρου διηνεκούς αυτών εξορίας.

Επί των χριστιανών αυτοκρατόρων ημών η Κύπρος πάντως ολίγους είχεν Ιουδαίους, την δ' επίλειψην ταύτην απέδιδον πιθανώς εις νόμον του Τραϊανού οι γιγνώσκοντες την άλλοτε πληθύν αυτών εν τη νήσῳ και τας αιματηράς επί εκείνου ταραχάς.

Ότι δ' όμως τοιούτος νόμος ούτω φοβερός δεν υπήρχεν ή τουλάχιστον δεν επέζησεν, ως επιστεύθη, αποδεικνύει πλην της εκδιδομένης επιγραφήν και χωρίον τι, διαλαθόν και τον Σάθαν (βλ. Μεσαιωνικής βιβλιοθήκης Τόμ. B σ. 5) και τον J. Hackett (History, σ. 5). Ο βιογράφος Επιφανίου του μεγάλου όλως αυνπόπτως διηγείται και τ' ακόλουθα, συμβαίνοντα επί Αρκαδίου και Ονωρίου εν τη πρωτευόση της Κύπρου Κωνσταντία, δηλ. εν αυτή εκείνη τη Σαλαμίνι την ιδίως κατέστρεψεν η στάσις των Ιουδαίων: «Ην δε τις νομικός Ιουδαίος Ισαάκ ονόματι, ανήρ ευλαβής και φυλάττων τον νόμον τον Μωσαϊκόν μετ' ακριβείας· ούτος προσοκλήθεις Επιφανίω και κατηχηθείς υπ' αυτού εφωτίσθη· ήμεθα ουν οι τρεις μένοντες εν οίκω ενί» (εκδ. G. Didorf Τόμ. I σ. 52 στ. 33). Η παλαιότης του κειμένου του βίου του Επιφανίου αμφισβητείται, αλλά τούτο δεν παραβλάπτει την μαρτυρίαν.

Ότι πάντες οι περί των Ιουδαίων θρύλοι κατεπίνοντο ασμένως υπό των χριστιανών - πιθανώς δε και του πατριάρχου Ξιφιλίνου - και οσάκις αυτά τα πράγματα αντέφασκον, μαρτυρούσι και τ' ακόλουθα. Ένα μόλις μετά τον Ξιφιλίνον αιώνα (1170) Βενιαμίν ο εκ Τουδέλας εύρεν εν Κύπρω αιρετικούς Ιουδαίους, ους ονομάζει «Κυπριώτας» (Kaphrossin) εορτάζοντας την Κυριακήν αντί του Σαββάτου και θεωρούμενους υπό των αλλαχού Ιουδαίων ως αποσυναγώγους» (βλ. προχείρως την μετάφρασιν παρά Cobham Excerpta Cypria, Cambridge, 1909, σ. 5).

Επί δε της φραγκοκρατίας ου μόνον οι χρονογράφοι μνημονεύουσιν Εβραίων εν Αμμοχώστω (βλ. J. Hackett, ένθ' ανωτ. σ. 536), αλλά και αι Ασίζαι (Σάθα Μεσ. βιβλ. Τόμ. 5 σ. 483) προνοούσι περί εγκλημάτων όσα διαπράττει «εις Συριανός ενός Εβρηού (ἀρθρ. στ''), «εάν εις Ρωμηός ενλάτεύῃ... ένα Εβρηόν, (ἀρθρ. στ' σ. 484) πώς ομνύει ο Εβραίος (ἀρθρ. σημά σ. 485) κ.λπ. Και όμως ο Κυπριανός (σ. 95) αναγράφων το χωρίον του Ξιφιλίνου ανακράζει αμέσως «ιδού λοιπόν η αιτία, διά την οποίαν εις τους πέριξ της νήσου τόπους κατοικούσιν Εβραίοι, εις δε την Κύπρον καν ουδέ έχονται και μέχρι της σήμερον», την δε βεβαίωσιν ταύτην επίσπευσαν και πάντες οι μετ' αυτόν Κύπροι.

Νομίζω λοιπόν ότι Κυπριανός τις σχολιαστής υπεβοήθησε τον Ξιφιλίνον εις συμπλήρωσιν της διηγήσεως του Δίωνος, η δ' επιγραφή της Αθηένου πίπτουσα κατά τον υπό του χωρίου τούτου απηγορευμένον χρό-

νον, σαλεύει την εις αυτό πίστιν ημών. Οπωσδήποτε δ' όμως ο κίων είναι αξιόλογον μνημείον της τε κυπριακής και της εβραϊκής ιστορίας, διό παρατίθεται και χωριστή φωτοτυπία.

(Ο Σύμιος Μενάρδος (1872 - 1933) δικηγόρος από το 1898 - 1904 στην Κύπρο συνέλεξε υλικό για τη γλώσσα, τη λαογραφία

και την ιστορία της Μεγαλονήσου. Καθηγητής της Μεσαιωνικής και της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Οξφόρδη, της Ελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, του οποίου διετέλεσε Πρύτανης κατά την περίοδο 1925 - 1926. Ακαδημαϊκός. Δημοσίευσε πολλές μελέτες στον ελληνικό κι ευρωπαϊκό περιοδικό Τύπο.

Η παφαπάνω μελέτη του πφωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Αθηνά», τόμος KB' του 1910.

ΜΙΣΡΑΗΛ

Μισραήλ

Απεσταλμένε του Γιαχβέ στην Αίγυπτο
Ελθε και σκήνωσον εν ημίν
Δέξου να μας κρατήσεις συντροφιά
Να πορευτούμε εξώ απ' το Μισρί¹
Μες απ' τις έρημους και τους αμμόλοφους
Στη γη του Ισχνού και της Επαγγελίας

Μισραήλ

Σε προσδοκούμε και σε αναμένουμε
Τα Σόδομα και η Γομόρα
Η γης Μαδιάμ και ο Αρμαγεδών
Ο Βάαλ, ο Νεμιρώδ κι ο Ιωήλ
Οι απανταχού Εβραίοι σε προσμενούμε
Με την Τορά, τη Μενορά, τη Χανουκά
Να πορευτούμε Μισραήλ, να διασπαρούμε
Με την ξαδέλφη μας Ραχήλ και τη Ρεβέκκα²
Στο όρος των ελαιών, τη Δαμασκό, την Έφεσο
Τους Φίλιππους, τη Σαλονίκη και την Κόρινθο
Στον άγνωστο Θεό των Γιαβανί

Και προ παντός στη Ρώμη

Quo vadis Domine?

Στο Κολοσσαίο των λεόντων και των τίγρεων
Στην Ισπανία των Μαυριτανών και του Σαβοναρόλα
Στο καθαρτήριο του 'Αουσβίτς και του Νταχάουν
Στο Τελ Αβίβ, λόφο μετά το λόφο
Περιμένοντας την 'Ανοιξη
Χατίκβα: ένας Μολδάβας, Μισραήλ
Στα διψασμένα τα γουάντι της ερήμου

Ιερουσαλήμ του πάθους
Του χρυσού και των τριάντα αργυρίων, Μισραήλ
Των Ιουδαίων, των Αράβων και των Χριστιανών
Μιγδάλ Σαλόμ. Έρετς Ισραήλ
Η Εξόδος γίνονταν πάντα απ' την έξοδο κινδύνου
Σαλόμ αδέλφια της καμήλας και του καρφιγέ
Σαλόμ αδέλφια. Λεχαγίμ
Και προ παντός Σαλόμ.

Χρίστος Γούδης

ΨΗΦΙΣΜΑ

Για την Ιωάννα Τσάτσου

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος συνήλθε έκτακτα σήμερα, 2 Οκτωβρίου 2000, μόλις πληροφορήθηκε τη θλιβερή είδηση του θανάτου τής

ΙΩΑΝΝΑΣ Κ. ΤΣΑΤΣΟΥ

μεγάλης Κυρίας της ελληνικής κοινωνίας, η οποία με αυτοθυσία και πνεύμα πραγματικής αλληλεγγύης βοήθησε τον Ελληνικό Εβραϊσμό κατά τη δραματική περίοδο της Κατοχής και ιδιαίτερα κατά το Ολοκαύτωμα και η οποία για τη συμβολή της αυτή

είχε ανακηρυχθεί «Δικαία των Εθνών», αποφάσισε:

1. Να παραστούν ο πρόεδρος και τα μέλη του Δ.Σ. στην κηδεία της.
2. Να επιδοθεί το παρόν Ψήφισμα στην οικογένεια της εκλιπούσης.
3. Να διατεθεί στη μνήμη της, αντί στεφάνου, το ποσό των 100.000 δρχ.
4. Να δημοσιευθεί το παρόν ψήφισμα στον Τύπο.

Ο Πρόεδρος
Μωϋσής Κωνσταντίνης

Ο Γενικός Γραμματέας
Αβραάμ Ρείταν

Ο αυτοχρόας της Γερμανίας Κάιζερ Γουλιέλμος με την ακολουθία του, σε επίσημη επίσκεψη στην Κέρκυρα τη δεκαετία του '10. Αριστερά διακρίνονται ο Εφημέριος της Καθολικής Μητρόπολης Don Roberto Gnagnoni και ο Σοφολογιώτατος Αρχιφραβίνος Ιωάννης Νεχάμια

Αρχείον Αναγνωστικής Εταιρείας Κέρκυρας

Η πρωτοβάθμια εκπαιδευτική κατάσταση στην Κέρκυρα την περίοδο μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Του κ. ΣΠΥΡΟΥ Π. ΓΑΟΥΤΣΗ

Tou Gaetano Giuffré, για όλα όσα μου εμπιστεύθηκε

Σύμφωνα με το οδοιπορικό του Raββίνου Βενιαμίν από τη Τουδέλη που επισκέφτηκε τις Εβραικές παροικίες της Ανατολής το 1160 μ.Χ.¹ ήδη από τις αρχές του 12ου αι. βρίσκονται εγκατεστημένες στην Κέρκυρα αρκετές οικογένειες Εβραίων². Ένα ξήτημα που απασχολούσε ανέκαθεν το Εβραϊκό στοιχείο του νησιού ήταν η ανάγκη συννύπαρξης του χριστιανικού κόσμου με το δικό τους, συννύπαρξη καθόλου ανέφελη, που στηριζόταν κυρίως στην ανάγκη κοινωνικής και οικονομικής συνεργασίας, χωρίς ιδιαίτερες προκαταλήψεις, που πολύ εύκολα οικονομικοί και ελάχιστα θρησκευτικοί λόγοι μπορούσαν με αναίτιες αφορμές να δυναμιτίσουν³.

Πρωταρχικό μέλημα του πληθυσμού αυτού, ήταν η απρόσκοπτη μελέτη των Ιερών Γραφών και της Εβραϊκής Γλώσσας και η πιστή τηρηση των παραδόσεών τους. Τα κείμενα των Εβραίων της Κέρκυρας καθώς και τα εγχειρίδια που χρησιμοποιούσαν για τις τελετές, και την εκπαίδευσή τους, φανερώνουν ήδη από το 13ο αι. πνευματική και πολιτική ωριμότητα και αργότερα, ιδιαίτερα προοδευτική σκέψη. Η Κέρκυρα για ένα μεγάλο διάστημα ήταν κέντρο μελέτης της Τορά και ένας από τους πλέον διακεκριμένους Ραββίνους της εποχής του, ο David HaKonen, δίδαξε στην Κέρκυρα και έμεινε στην ιστορία για το έργο που εξέδωσε λίγο μετά το θάνατό του ο γιος του Chaim, στην Κωνσταντινούπολη το 1537.

Οι πηγές που έχουν σωθεί για την εκπαίδευτική δραστηριότητα των Εβραίων της Κέρκυρας είναι ιδιαίτερα ελλιπείς. Γνωρίζουμε ότι διακεκριμένοι Ραββίνοι και διδάσκαλοι, επισκέπτονταν την Κοινότητα της Κέρκυρας για περιορισμένα χρονικά διαστήματα. Τον 17ο και 18ο αιώνα διδάσκουν στην Κέρκυρα οι Ραββίνοι Gershon, Elyakim, Ya'akov Mayo, Joseph HaKonen και Moshe ben Zacharyā HaKonen. Όλο το 19ο αι. η Κέρκυρα με τυπογραφεία και σχολεία εβραϊκά δίνει την ευκαιρία σε προσωπικότητες των Εβραϊκών Γραμμάτων να επισκεφθούν για να διδάξουν ή να εγκατασταθούν στο νησί. Πρόκειται για τους Ραββίνους Abraham ben Gavriel Zafarna, Chaim Mordechai Cohen, Menachem Vivante, Abraham Ceror, Eliezer de Mordo, Sabbetai Cohen, Raphael Abraham ben HaKonen, Abraham ben Mereno HaKonen, Elisah ben David Mazzal, Nethanel ben Naaman, Judah Bibas, Shem Tov Amarillo, Israel Moshe Hazzan, Isaac Rahpael Tedeschi, Joseph Immanuel Levi, και Alexander de Fano⁴. Μαζί μ' αυτούς δίδαξε και ο εβραϊκής καταγωγής Κέρκυραίος συγγραφέας και λόγιος Dr. Lazare Menachem Belleli (1862 - 1936)⁵.

Με την ίδρυση της Ιονίου Ακαδημίας ο εμπνευστής και Διευθυντής της Kόμης Frederic Guilford, έκρινε απαραίτητη την ύπαρξη έδρας Εβραϊκής Γλώσσας και εμμηνίας της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης στη Θεολογική Σχολή της Ακαδημίας. Γι' αυτό το σκοπό προσπάθησε να πετύχει την έγκριση της κυβέρνησης, ώστε να στείλει δύο Ιεροσπουδαστές στον Πατριάρχη Αντιοχείας Σεραφείμ στο Βυζάντιο (1813 - 1823) για να διδαχθούν την αραβική γλώσσα και από εκεί σε άλλα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια για να σπουδάσουν συριακά, χαλδαϊκά, εβραϊκά και άλλες βιβλικές

γλώσσες⁶. Πρόγραμμα της τριετούς φοίτησης Ακαδημίας της Θεολογίας, ήταν να διδάσκονται η Δογματική και Ηθική Θεολογία, Εκκλησιαστική Ιστορία και Ρητορική, Ερμηνευτική της Αγίας Γραφής και Εβραϊκά⁷. Τελικά για τη θέση του διδάκτορα της σχολής Εβραϊκών και Ανατολικών γλωσσών προτάθηκε ο Κοσμοφύλακας της Ιονίου Ακαδημίας, Francis Balfour από την Σκωτία⁸.

Μέσα από τα Πρακτικά του Δήμου Κέρκυραίων φαίνεται το 1824 να χοηματοδοτείται με Κληροδότημα συνολικού κεφαλαίου 359,45 δραχμών το ισραηλιτικό δημιοτικό σχολείο, γνωστό και ως Ταλμούθ - Τορά. Το 1857 τα συνήθη έξοδα της Ισραηλιτικής Κοινότητας για τη διατήρηση του εκπαιδευτικού της καταστήματος ανέρχονταν στο ποσό των 1500 ταλήρων⁹. Το Σεπτέμβριο του 1898 οι Εβραίοι της Κέρκυρας υποδέχονται το νέο τους Ραββίνο Nathan Levy¹⁰. Το 1904 δημιουργήθηκε πρόβλημα με τους Ισραηλιτοπαίδες που φοιτούσαν στο Β' Δημοτικό Σχολείο της Κέρκυρας. Το 1909 Ραββίνος στην Κέρκυρα διορίστηκε ο Massaoud Dahan ο οποίος και παρέδωσε τη θέση του στον Αρχιραββίνο Gustavo Calo (1909 - 1918). Τον Ραββίνο Calo τον συναντάμε την ημέρα του Hannukah το 1906, επίσημο προσκεκλημένο σε φιλανθρωπική εκδήλωση, τα έσοδα της οποίας προορίζονταν για το νέο εβραϊκό σχολείο¹¹. Το 1914 τίθεται θέμα για την ίδρυση και ισραηλιτικού νηπιαγωγείου¹². Το Ραββίνο Calo διαδέχτηκε ο Abraham Sofer- Schreiber (1897 - 1982)¹³. Σύμφωνα με ειδήσεις που προέρχονται από την εφημερίδα «Κέρκυρα», στις 14 Νοεμβρίου 1915 ανακοινώνεται πως ο νέος Αρχιραββίνος Αβραάμ Σράιμπερ ο συνέστησε νυχτερινή Σχολή, όπου άπορα παιδιά διδάσκονται την ελληνική, την ιταλική και την εβραϊκή γλώσσα ενώ ιδρύει συγχρόνως σχολείον ιερωμένων. Στις 24 Απριλίου 1917 διαβάζουμε ότι ενώ παλαιότερα στο εβραϊκό σχολείο δεν φοιτούσαν περισσότερες από 30 παιδιά, ο αριθμός μετά την άφιξη του Σράιμπερ έχει φτάσει τα 230¹⁴. Για τη μεταφορά του Εβραϊκού Σχολείου στο Ε' Δημοτικό Σχολείο¹⁵ στην περιοχή «Σπηλιά»¹⁶ της Κέρκυρας, οι πληροφορίες μας είναι λίγο συγκεχυμένες.¹⁷ Προφανώς μεταφέρθηκε εκεί επί αρχιερατείας του Σοφολογιώτατου Αρχιραββίνου Jacob Nechama που υπηρέτησε ως ιερατικός προϊστάμενος την Κοινότητα του νησιού από το 1931 μέχρι την σύλληψή του από τους Γερμανούς το 1943¹⁸. Την εποχή εκείνη μαθητές και μαθήτριες εβραϊκής καταγωγής γίνονταν δεκτές στο Γ' Δημοτικό Σχολείο της πόλης της Κέρκυρας. Το 1932 οι δύο εβραϊκές φιλανθρωπικές εταιρείες Γραίκα και Πουλιέζα, που μονίμως α-

ντιμάχονταν η μία την άλλη, ανεξαρτητοποιούνται από την Κοινότητα, επιδιώκουν και αποφεύγουν τον έλεγχό της, παύουν να την ενισχύουν οικονομικά και πολύ γρήγορα τα ιδρύματα των Εβραίων της Κέρκυρας αρχίζουν να αποσυντίθενται με αποτέλεσμα η Κοινότητα να στερηθεί βασικών προϋποθέσεων που απαιτούνταν για να εξασφαλισθεί η διάσωσή της¹⁹.

Οι πηγές που ακολουθούν και που πρωτοδημοσιεύουμε, προέρχονται μεταξύ άλλων από το αρχείο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Κερκύρας και είναι οι παλαιότερες που σώζονται στην υπηρεσία αυτή. Η έρευνα δεν περιορίστηκε μόνο στα αρχεία που αφορούν στο Ισραηλιτικό Σχολείο, αλλά και στα υπόλοιπα σχολεία όπου φοιτούσαν προπολεμικώς τα παιδιά των Εβραίων της Κέρκυρας. Τα εναπομείναντα αρχεία τόσο του τρίτου, όσο και του τετάρτου και πέμπτου δημοτικού σχολείου, που φυλάσσονται στο τελευταίο, μας εμπλούτισαν τις γνώσεις μας για την εκπαιδευτική κατάσταση της συγκεκριμένης περιόδου και τη συμμετοχή των Ισραηλιτοπαίδων σ' αυτήν. Από τη θέση αυτή οφείλω να ευχαριστήσω ξανά το Διευθυντή του Γραφείου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Κέρκυρας, κ. Απόστολο Μαρκατσέλη, την κα Ευτυχία Κοντούτση, και το Διευθυντή του Ε' δημοτικού σχολείου Κέρκυρας, κ. Κώστα Απέργη για την εμπιστοσύνη και την ευγένειά τους να μου παραχωρήσουν τα αρχεία των σχολείων τους.

Στον καθημερινό κατάλογο προσκλήσεως των μαθητών του Γ' δημοτικού σχολείου αναφέρεται ότι το σχολικό έτος 1900 - 1901 εφοίτησαν 100 μαθήτριες, ενώ την επόμενη σχολική χρονιά 1901 - 1902 εφοίτησαν 108 μαθήτριες²⁰. Την ίδια εικόνα μας δίνει και ο γενικός έλεγχος των μαθητών που υπογράφει η Διευθύντρια Μαρία Κάου:

Σχολικό έτος: 1900 - 1901, Κέρκυρα 9 Ιουλίου 1901, μαθήτριες: 93.

Σχολικό έτος: 1901 - 1902, Κέρκυρα 5 Ιουλίου 1902, μαθήτριες: 144.

Σχολικό έτος: 1902 - 1903, Κέρκυρα 9 Ιουλίου 1903, μαθήτριες: 99²¹

Για το σχολικό έτος 1903 - 1904 διευθύντρια στο διτάξιο ακόμη Γ' Δημοτικό, αναλαμβάνει η Όλγα Πατσιάδου.

Σχολικό έτος: 1903 - 1904, Κέρκυρα 5 Ιουλίου 1904, μαθήτριες: 168

Σχολικό έτος: 1904 - 1905, Κέρκυρα 4 Ιουλίου 1905, μαθήτριες: 183

Σχολικό έτος: 1905 - 1906, Κέρκυρα 4 Ιουλίου 1906, μαθήτριες: 189

Σχολικό έτος: 1906 - 1907, Κέρκυρα 26 Ιουνίου 1907, μαθήτριες: 149

Από το σχολικό έτος 1907 - 1908, διευθύντρια αναλαμβάνει η Αικατερίνη Βάγια.

Σχολικό έτος: 1907 - 1908, Κέρκυρα 16 Ιουνίου 1908, μαθήτριες: 157

Σχολικό έτος: 1908 - 1909, Κέρκυρα 17 Ιουνίου 1909, μαθήτριες: 151²²

Σχολικό έτος: 1909 - 1910, Κέρκυρα, μαθήτριες: 104²³

Το σχολικό έτος 1903 - 1904 γράφονται στην πρώτη τάξη οι πρώτες εβραϊκής καταγωγής μαθήτριες. Η Κορίννα (No 156) και η Σταμέντα (No 158) Δέντε, των οποίων ο πατέρας ήταν κτηματίας²⁴.

Σχολικό έτος: 1912 - 1913, Κέρκυρα 19 Ιουνίου 1913, μαθήτριες: 153

Σχολικό έτος: 1913 - 1914, Κέρκυρα 26 Ιουνίου 1914, μαθήτριες: 160

Σχολικό έτος: 1914 - 1915, Κέρκυρα 27 Ιουνίου 1915, μαθήτριες: 165²⁵

Με τη ληξη της σχολικής χρονιάς 1914 - 1915, το Γ' Δημοτικό προάγεται σε εξατάξιο σχολείο.

Σχολικό έτος: 1915 - 1916, Κέρκυρα 20 Ιουνίου 1916, μαθήτριες:

Α' τάξη: 68, Β' τάξη: 37, Γ' τάξη: 22, Δ' τάξη: 14, Ε' τάξη: 14, ΣΤ' τάξη: 7.

Σχολικό έτος: 1916 - 1917, Κέρκυρα 16 Μαΐου 1917, μαθήτριες:

Α' τάξη: 55, Β' τάξη: 36, Γ' τάξη: 27, Δ' τάξη: 15, Ε' τάξη: 12, ΣΤ' τάξη: 15.

Σχολικό έτος: 1917 - 1918, Κέρκυρα 3 Ιουνίου 1918, μαθήτριες:

Α' τάξη: 47, Β' τάξη: 33, Γ' τάξη: 33, Δ' τάξη: 15, Ε' τάξη: 11, ΣΤ' τάξη: 9.

Σχολικό έτος: 1918 - 1919, Κέρκυρα 18 Ιουνίου 1919, μαθήτριες:

Α' τάξη: 45, Β' τάξη: 29, Γ' τάξη: 34, Δ' τάξη: 20, Ε' τάξη: 10, ΣΤ' τάξη: 8.

Σχολικό έτος: 1919 - 1920, Κέρκυρα 22 Ιουνίου 1920, μαθήτριες:

Α' τάξη: 68, Β' τάξη: 22, Γ' τάξη: 22, Δ' τάξη: 24, Ε' τάξη: 20, ΣΤ' τάξη: 9.

Κατά το σχολικό έτος 1920 - 1921, διευθύντρια αναλαμβάνει η Αντιγόνη Κόλλα.

Σχολικό έτος: 1920 - 1921, Κέρκυρα 31 Μαΐου 1921, μαθήτριες:

Α' τάξη: 53, Β' τάξη: 36, Γ' τάξη: 12, Δ' τάξη: 15, Ε' τάξη: 15, ΣΤ' τάξη: 19²⁶

Όλο και περισσότεροι Ισραηλίτες ευκατάστατων

κυρίως οικογενειών φοιτούν στο Γ' Δημοτικό της Κέρκυρας²⁷. Το σχολικό έτος 1921 - 1922 γράφονται 162 μαθήτριες, φοιτούν οι 143 και προάγονται οι 102²⁸. Το σχολικό έτος 1922 - 1923 με διευθύντρια την Αλεξάνδρα Γκιτσιάλη, εγγεγραμμένες βρίσκονται 42 μαθήτριες, καμμία από αυτές όμως δεν προήχθη, καθώς δεν εξετάσθηκαν λόγω καταλήψεως του διδακτηρίου από πρόσφυγες, από τη 18η Νοεμβρίου 1922²⁹. Το σχολικό έτος 1923 - 1924 εγγεγραμμένες βρίσκονται 165 μαθήτριες, φοίτησαν 158, εξετάσθηκαν οι 157 και προήχθησαν οι 110 από αυτές³⁰. Το σχολικό έτος 1924 - 1925 με διευθύντρια πάλι την Αλεξάνδρα Γκιτσιάλη - Ασωνίτου βρίσκουμε:

Εγγεγραμμένες: 185 μαθήτριες.

Φοίτησαν: 164

Εξετάσθηκαν: 164

Προήχθησαν: 130

Αποφοίτησαν: 34

Αποφοίτησαν: 22³¹

Ομοίως το σχολικό έτος 1925 - 1926 βρίσκουμε:

Εγγεγραμμένες: 178

Φοίτησαν: 160

Εξετάσθηκαν: 160

Προήχθησαν: 124

Αποφοίτησαν: 36

Αποφοίτησαν: 15

Απεβίωσαν: 3³²

Συγκεντρωτικά τα στοιχεία αυτά, αναφέρονται στο Μαθητολόγιο του Γ' Δημοτικού για την περίοδο 1909 - 1929³³.

Το σχολικό έτος 1929 - 1930 το Γ' Δημοτικό εξηπηρετεί αποκλειστικά πλέον τα αγόρια και τα κορίτσια της Εβραϊκής Κοινότητας του νησιού³⁴. Στο σχολείο διδάσκονται εκτός από την Εβραϊκή Γλώσσα, Θρησκευτικά, Ελληνική Γλώσσα, Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσική Ιστορία, Φυσική και Χημεία, Αριθμητική, Γεωμετρία, Ιχνογραφία, Καλλιγραφία, Χειροτεχνία, Ωδική και Γυμναστική.

Στους πίνακες που ακολουθούν αναφέρονται τα επώνυμα, τα ονόματα, οι τάξεις και τα πατρώνυμα των Ισραηλιτοπαίδων που φοίτησαν το σχολικό έτος 1929 - 1930:

Μουστάκης	Μάρκος	ΣΤ	Μιχαήλ
Έζδρας	Ιακώβ	ΣΤ	Λεύ
Τζαδίκ	Ευθυμία	ΣΤ	Ισαΐ
Μουστάκη.	Ερήνη	ΣΤ	Νισήμ
Τζετζάνας	Αβραάμ	ΣΤ	Δαυίδ
Μόρδος	Χαῖμ	ΣΤ	Αβραάμ
Μουστάκης	Σαλώμη	ΣΤ	Μάρκου
Σούστης	Ηλίας	ΣΤ	Δανήλη
Βελλέλης	Μάρκος	ΣΤ	Ιεσούα
Βελλέλης	Σάββας	ΣΤ	Μορδαχάης

Ναξών	Σάββας	ΣΤ	Ηλίας
Ναξών	Βικτωρία	ΣΤ	Ηλίας
Βελλέλης	Αβραάμ	Σ	Μωσής
Μόρδος	Δοχανάς	Σ	Ροβέρτος
Βιτάλ	Ιωσήφ	Σ	Ιεσούα
Βελλέλης	Σολομών	Σ	Μενεχέμ
Ματαθίας	Σολομό	Σ	Νισήμ
Μινέρβος	Μωσής	Σ	Σαμουήλ
Μέσης	Νιούν	Σ	Βίκτωρ
Ματαθίας	Νιούμη	Σ	Αδάμ
Ματαθία	Ρόζα	Σ	Ουμβέρτου
Νιζήμη	Ισαάκ	Σ	Μιχαήλ
Νιζήμη	Ελίζα	Σ	Αβραάμ
Μουστάκης	Βίκτωρ	Σ	Ζαχαρίας
Μουστάκη	Σάρα	Σ	Νισήμη
Βιβάντε	Σεσούας	Σ	Μενύμαν
Βελλέλη	Άννα	Σ	Νασώ
Βελλέλης	Βιτώριος	Σ	Ισαάκ
Βιτάλ	Σάββας	Σ	Μάρκου
Βελλέλης	Δαυίδ	Σ	Μανδούλης
Βελλέλης	Ηλίας	Σ	Νασώ
Βελλέλης	Μωσής	Σ	Πέρετς
Μιζήμη	Ιωσήφ	Σ	Σαλομών
Βελλέλης	Πινιχάς	Σ	Ισαάκ
Βελλέλης	Μενεχίμ	Σ	Ιακώβ
Μουστάκη	Μαντίνα	Σ	Βίκτωρος

Κατά το σχολικό έτος 1929 - 1930 ενεγράφησαν 28 άρρενες και 8 θήλεις, φοίτησαν 24 και 8, εξετάσθηκαν 24 και 8, προήχθησαν 17 και 8 και παρέμειναν στην ίδια τάξη 7 μαθητές³⁵.

Το σχολικό έτος 1930 - 1931 βρίσκουμε τους εξής μαθητές:

Μουστάκη	Πέρλα	Σ	Βίκτωρος
Μουστάκη	Ραχήλ	Σ	Νισήμη
Μουστάκης	Βίκτωρ	Σ	Μιχαήλ
Βελλέλης	Περετς	Σ	Μενεχέμ
Λεύι	Εσθήρ	Σ	Ιακώβ
Αβραάμ ³⁶	Εσθήρ	Σ	Μωσής
Βελλέλη	Άννα	Σ	Ιωσήφ
Βελλέλη	Νασώ	Σ	Λέοντος
Ματαθίας	Αλέξανδρος	Σ	Σάββα
Τζάφου	Αθηνά	Σ	Ισαάκ
Μιζήμη	Ισαάκ	Σ	Μιχαήλ
Βελλέλης	Ισαάκ	Σ	Πινιχά
Μουστάκης	Βίκτωρ	Σ	Ζαχαρία
Νέυης	Μάρκος	Σ	Δαυίδ
Χαῖμ	Λάζαρος	Σ	Ισαάκ
Ελιέζερ	Σολομών	Σ	Ιωσήφ
Ισραήλ	Σταμέττα	Σ	Σάββα
Μόρδου	Σοφία	Σ	Ρουβήμ
Βελλέλης	Πινιχάς	Σ	Ισχανά
Βελλέλης	Ηλίας	ΣΤ	Νασώ
Μινέρβος	Μωσής	ΣΤ	Σαμουήλ
Βιτάλ	Ιωσήφ	ΣΤ	Ιεσούα
Ματαθία	Ρόζα	ΣΤ	Ουμβέρτου
Μουστάκη	Μαντίνα	ΣΤ	Βίκτωρος
Βελλέλης	Σολομών	ΣΤ	Μενεχέμ
Βιβάντες	Ιεσούας	ΣΤ	Μενύμαν
Μόρδος	Ισχανάς	ΣΤ	Ροβέρτου
Ματαθίας	Νισήμη	ΣΤ	Αδάμ
Βελλέλης	Δαυίδ	ΣΤ	Μανδούλης
Μουστάκη	Βιτώριος	ΣΤ	Ισαάκ
Βελλέλης	Ελίζα	ΣΤ	Αβραάμ
Μινέρβος	Λέων	ΣΤ	Βίκτωρος
Βελλέλης	Μουσουήλ	Σ	Μωσεώς

Το σχολικό έτος 1930 - 1931 ενεγράφησαν 11 άρρενες και 10 θήλεις, φοίτησαν 13 και 8, εξετάσθηκαν 13

Βελέλης	Μωυσής	Ιωσήφ	1927	Α
Βελέλης	Αβραάμ	Νασώ	1928	Π
Τζάφος	Αβραάμ	Ισαάκ	1928	Π
Βελέλη	Ραχήλ	Ιωσήφ	1927	ΑΠ
Βαρούχ	Ελπίς	Μάρκου	1927	ΑΠ
Βιβάντες	Σάμουηλ	Λεων	1925	ΑΠ
Ισραήλ	Ραχήλ	Δαυΐδ	1927	ΑΠ
Μουστάκη	Αθηνά	Βίκτωρος	1926	ΑΠ
Βελέλης	Ηλίας	Πίριτς	1926	ΑΠ
Σούπη	Ραχήλ	Ραφαὴλ	1925	ΑΠ
Σούπης	Εμμανουήλ	Ραφαὴλ	1926	ΑΠ
Μιζάν	Αβραάμ	Βίκτωρος	1926	ΑΠ
Βελέλης	Δανιήλ	Πινγάχ	1926	ΑΠ
Βελέλης	Αρμάνδος	Ισαάκ	1927	ΑΠ
Βιβάντες	Νησίμ	Δανιήλ	1924	ΑΠ
Τσεάνα	Εσθήρ	Δαβὶδ	1926	ΑΠ
Βελέλης	Σολομών	Δαβὶδ	1925	ΑΠ
Βιτάλ	Λίνα	Σάμουηλ	1925	ΑΠ
Μάτσας	Σάββας	Σαλομών	1925	ΑΠ
Ματαθίας	Αλφρέδος	Ζαχαρίας	1924	ΔΕ
Νοικοκύρη	Αλίκη	Αβραάμ	1924	Δ
Βελέλης	Σάββας	Μωσεώς	1925	ΑΠ
Μουστάκη	Ρεβεβέκα	Μάρκου	1924	ΔΕ
Μπακόλα	Ευτυχία	Αβραάμ	1926	ΔΕ
Βελέλη	Ραχήλ	Μενεχέμ	1927	ΤΣ
Βελέλης	Αρμάνδος	Ραφαὴλ	1926	ΑΠ

Κατά το σχολικό έτος 1938 - 1939 στην Α' τάξη ενεγράφησαν 39 άρρενες μαθητές και 36 θήλεις. Εφοίτησαν και εξετάσθησαν 23 και 29. Προοήγηθησαν 14 και 18 και αποδούριφθησαν 9 και 11⁶³. Στην Β' τάξη 16 και 27, 12 και 25, 11 και 13, 1 και 12⁶⁴. Στην Β' τάξη 16 και 27, 12 και 25, 11 και 13, 1 και 12⁶⁴. Στην Γ' τάξη 21 και 21, 20 και 21, 13 και 9, 7 και 12⁶⁵. Στην Δ' τάξη 16 και 20, 15 και 17, 9 και 10, 6 και 7⁶⁶. Στην Ε' τάξη 8 και 13, 6 και 11, 4 και 9,2 και 2. Στην ΣΤ' τάξη 12 και 11, 11 και 7, 11 και 7, 0 και 0⁶⁷.

Ομοίως κατά το σχολικό έτος 1939 - 1940 στις δύο τελευταίες τάξεις εφοίτησαν 34 μαθητές και μαθήτριες⁶⁸.

ΤΑΞΙΣ Ε.

Μουστάκη	Εσθήρ	M.	1928	Π
Βελλέλης	Αβραάμ	Io.	1927	Π
Όσμου	Σάρρα	M.	1929	Π
Μάτσα	Εσθήρ	-	1928	Π
Μουστάκης	Ισαάκ	-	1928	Π
Βιβάντες	Εσθήρ	Αρμ.	1929	Π
Μιζάν	Ματθλδη	Ios.	1928	Π
Βελλέλης	Αρμάνδος	Pér.	1929	Π
Κοέν	Ιακώβ	Rach.	1926	Π
Μουστάκη	Μαριάνα	-	1929	Π
Ναξών	Αβραάμ	Iak.	1925	ΔΕ
Σούπης	Σάββας	Raf.	1928	Α
Μιζάν	Ισαάκ	Iéch.	1927	Π
Άκου	Ραχήλ	Solom.	1929	Π
Βελλέλη	Βιολέτα	M.	1928	Δ
Βελλέλης	Μωυσής	Ios.	1927	Δ
Μόρδου	Ελίζα	Raf.	1928	Π
Βελλέλης	Σολομών	N.	1926	Α
Βελλέλη	Αλεξάνδρα	Sam.	1927	ΔΕ
Όσμου	Λουκία	Ies.	1928	ΔΕ
Μιζάν	Αρμάνδος	Abr.	1929	Π
Χαῖμ	Αβραάμ	Nihsim	1929	Π
Βελλέλη	Αλεξάνδρα	Mev.	1929	Π

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

Βελέλη	Ειρήνη	Mav.	1928	ΑΠ
Νοικοκύρης	Μωυσής	-	1928	ΑΠ
Λευή	Άννα	Io.	1928	ΑΠ
Μουστάκη	Μαντίνα	P.	1926	ΑΠ
Όσμου	Σταμέτα	Δ.	1927	ΑΠ
Μπακόλα	Αρμάνδος	P.	1928	ΑΠ
Ραχήλ	Ραχήλ	Aβ.	1927	ΑΠ
Λευή	Ρεβέκα	Σαμ.	1927	ΑΠ
Μουστάκη	Μαριάνα	M.	1926	ΑΠ
Τζάφος	Τζάφος	Abr.	1928	ΑΠ
Ακου	Αβραάμ	Io.	1928	ΑΠ
	Βιολάντα	Sol.	1927	ΑΠ

Κατά το σχολικό έτος 1939 - 1940 στην

Α' τάξη ενεγράφησαν 93 μαθητές.

Β' τάξη ενεγράφησαν 45 μαθητές.

Γ' τάξη ενεγράφησαν 43 μαθητές.

Δ' τάξη ενεγράφησαν 36 μαθητές⁶⁹

Κατά το σχολικό έτος 1940 - 1941 στις δύο τελευταίες τάξεις καταγράψαμε 43 μαθητές και μαθήτριες⁷⁰.

ΤΑΞΙΣ Ε'

Βελέλη	Ντιάνα	Sol.	ΔΕ
Μιζάν	Αρμάνδος	Mix.	Π
Μπαλέστρας	Ισαάκ	Sam.	Π
Ισραὴλ	Άννα	Sab.	ΔΕ
Ναξών	Ροζίνα	Iak.	Π
Μουστάκη	Στέλλα	Raf.	ΔΕ
Μάτσα	Ευθυμία	Sam.	ΔΕ
Δέντρες	Ισαάκ	Pin.	ΔΕ
Ελέζερ	Ελπίς	Ios.	ΔΕΞ
Λευῆς	Βιταλίνος	Das.	ΔΕ
Βελλέλης	Μωυσής	Iwo.	ΔΕ
Βελλέλη	Καίτη	Mark.	ΔΕΞ
Μόρδου	Ευτυχία	Sam.	Π
Βαρούχ	Λάζαρος	Mar.	Π
Ασωνίτης	Πέτρος	Spir.	ΔΕ
Ναξών	Μωυσής	Dabid.	ΔΕ
Λευή	Αλίκη	Sam.	ΔΕ
Χαῖμ	Μάρκος	Abr.	ΔΕΞ
Χαῖμ	Σαμουὴλ	Abr.	ΔΕΞ
Ματαθίας	Ουμβέρτος	Nistim.	ΔΕ
Σούπης	Σάββας	Rafael.	Π
Μουστάκης	Αρμάνδος	Mix.	ΔΕ
Βελλέλης	Βενιαμίν	Pin.	ΔΕ
	Ρούσσινος ⁷¹	Eustathios.	Π
	Ισραὴλ	Abram.	Π
	Βελλέλης	Nistim.	ΔΕ
	Μόρδου	Eleonora.	Π

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

Μουστάκη	Εσθήρ	Map.	ΑΠ
Βελλέλη	Εσθήρ	Abr.	ΑΠ
Βιβάντες	Εσθήρ	Ios.	ΔΕ
Μάτσα	Ισαάκ	Sab.	ΔΕ
Άκου	Ραχήλ	Iak.	ΔΕ
Βελλέλη	Ραχήλ	Sol.	ΑΠ
Βελλέλης	Ακόυ	Sol.	ΑΠ
Μόρδου	Βελλέλης	Ios.	ΔΕ
Βελλέλης	Χαῖμ	Abram.	Νιστήμ
Βελλέλης	Βελλέλης	Abramandos.	Περ.
Βελλέλη	Μίζαν	Mizan.	ΔΕ
Βελλέλη	Κοέν	Koen.	ΔΕ
Βελλέλη	Ιακώβ	Rach.	ΔΕ
Βελλέλη	Λουκία	Loukia.	Ραχ.
Μιζάν	Μαριάνα	Mariana.	Ζαχ.
Χαῖμ	Αρμάνδος	Abram.	ΔΕ
Βελλέλη	Αλεξάνδρα	Alexandra.	Νικ.

Βελλέλη Μιζάν	Αλεξάνδρα Ισαάκ	Μεν. Ιεχ.	ΑΠ ΔΕ	ΤΑΞΙΣ Ε'				
Κατά το σχολικό έτος 1941 - 1942 ενεγράφησαν στις δύο τελευταίες τάξεις 37 μαθητές ⁷² .								
ΤΑΞΙΣ Ε'								
Μουστάκης Νοικοκύρης Μπακόλας Βελλέλης Βελλέλης Όσμως Θεοδόσης Δέντες Λευής Ναξών Χαῖμ Χαΐμ Μουστάκης Βελλέλης Βελλέλης Βιβάντε Βιτάλ Βελλέλη Μουστάκη Μάτσα Μουστάκη Ισραήλ Λευη Μόρδου Βελλέλη	Σαμουήλ Δανιήλ Σιμαντώβ Σαμουήλ Αλέξανδρος Μωσής Αργύρης Ισαάκ Βιταλίνος Μωσής Μάρκος Σαμουῆλ Αρμάνδος Βενιαμίν Νισήμ Ραχήλ Διαμαντίνα Λουκία Χαρίς Ευθυμία Στέλλα Άννα Αλίκη Ελεονώρα Καίτη	Βικτ. Αβρ. Αβρ. Νασ. Πην. Μωσ. Νικ. Πην. Δαν. Δανιδ Αβρ. Αβρ. Αρμάνδος Πην. Νισήμ Ιεούδ. Ιεούδ. Ιωσ. Ροβέρ. Ραφ. Σαμ. Ραφ. Σαβ. Σαμ. Ραφ. Καίτη	Π Π Π Α Π Π Π Π ΔΕ ΔΕ ΔΕ ΔΕ ΔΕ ΔΕ ΔΕ ΔΕ ΑΠ Π ΑΠ ΔΕ ΔΕ ΔΕ ΔΕ ΔΕ	Βιτάλ Μόρδου Γκανής Μόρδου Μάτσας Λευής Βελλέλη Βελλέλη Τοεζάνας Μάτσα Μάρκος Λίνα Λέα Ναξών Μιζάν Νασών Μιζάν Γαζή Μιζάν Βελλέλη Μιζάν Μουστάκης Μάρκος Στέλλα Χάρις Σαμουῆλ Ισαάκ Δέντες Βελλέλης Νισήμ Διαμαντίνα Ιεσ. Ιεσ. Λευή Μόρδου Βελλέλη	Ευτυχία Εσθήρ Ρουβήμ Ευτυχία Ισαάκ Ιωσ. Ελεονώρα Ελπίς Μάρκος Λίνα Σαμ. Σταμέτα Άννα Βικτωρία Αθηνά Εσθήρ Λίνα Μενάσελ Δαβίδ Άικώβ Αθραάμ Μωσής Μάρκος Στέλλα Χάρις Σαμουῆλ Ισαάκ Πην. Νισήμ Διαμαντίνα Ιεσ. Αλίκη Ελεονώρα Καίτη	Μαρ. Μωσ. Μαρ. Ραφ. Ιακ. Ιωσ. Μαρ. Περ. Δασ. Ιακ. Ζαχ. Σαμ. Ραφ. Ηλ. Ραφ. Νασ. Πην. Ιεσ. Σαμ. Ραφ. Ζαχ.	1932 1931 1930 1930 1931 1932 1931 1932 1931 1931 1930 1930 1930 1931 1931 1930 1932 1930 1930 1931 1931 1930 1930 1930 1931 1931 1930 1930 1930 1930 1930 1930 1930 1930 1930 1930 1930	Π Π Α Π Π ΔΕ Α Π ΔΕ Α Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ Π ΔΕ
ΤΑΞΙΣ ΣΤ'				ΤΑΞΙΣ ΣΤ'				
Μιζάν Ισραήλ Μπαλάστρας Βελλέλης Μιζάν Βαρούχ Σύστης Μάτσας Μόρδου Ναξών Μουστάκη Μιζάν	Αρμάνδος Αβραάμ Ισαάκ Αρμάνδος Αρμάνδος Λάζαρος Σαμίβας Βίκτωρ Ευτυχία Ροζίνα Μαριάνα Ισαάκ	Μιχ. Σαμ. Σαμ. Περ. Αβρ. Μάρκ. Ραφ. Ιακ. Σάμ. Ιάκ. Ζαχ. Ιεχασκιέλ	ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΔΕ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ	Μουστάκης Νοικοκύρης Βιβάντε Όσμως Βελλέλης Μπακόλας Χαῖμ Θεοδόσης Αρμάνδος Βελλέλης Μάρκος Λουκία Αρμάνδος Αρμάνδος Αβρ. Πην. Ιωσ. Μωσ. Αλέξανδρος Μωσής Μιζάν Αργύρης Μάρκος Λουκία Αρμάνδος Μαριάνα	Σαμουήλ Δανιήλ Ραχήλ Μάτσα Βελλέλης Μουστάκης Σαμουῆλ Αργύρης Μάρκος Λουκία Αρμάνδος Αβρ. Μωσ. Ιαν.	Βικ. Αβρ. Ιασούδ. Μωσ. Πην. Ιωσ. Μωσ. Αλέξανδρος Ιωσ. Αβρ. Αβρ. Αβρ. Αβρ. Αβρ. Αβρ. Αβρ. Αβρ. Αβρ. Αβρ. Ζαχ.	1930 1931 1928 1931 1930 1930 1931 ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΔΕ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΔΕ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΔΕ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ	ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΔΕ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΔΕ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΑΠ ΔΕ ΑΠ
Κατά το σχολικό έτος 1941 - 1942 στην Α' τάξη ενεγράφησαν 35 άρρενες μαθητές και 43 θηλεις, φοίτησαν 21 και 34, εξετάσθησαν 21 και 33, προήχθησαν 13 και 22 απορρίφθησαν 8 και 11. Στην Β' τάξη 20 και 27, 19 και 23, 18 και 23, 16 και 17, 2 και 6. Στην Γ' τάξη 19 και 23, 14 και 14, 14 και 14, 9 και 9, 5 και 5. Στην Δ' τάξη 18 και 26, 13 και 21, 13 και 21, 11 και 14, 2 και 7. Στην Ε' τάξη 15 και 10, 10 και 4, 10 και 4, 8 και 2, 2 και 2. Στην Στ' τάξη 9 και 3, 8 και 2, 7 και 2, 0 και 0, 0 και 0 και απολύθησαν 7 και 2 ⁷³ .								
Ομοίως το σχολικό έτος 1942 - 1943 στις δύο τελευταίες τάξεις φοίτησαν 45 μαθητές και μαθήτριες ⁷⁴ .				Από του σχολικού έτους 1940 - 1941 έως του 1942 - 1943 εμφανίζονται εγγεγραμμένοι στις Α - Β - Γ και Δ τάξεις του Ε' Δημοτικού 649 μαθητές με συνεχή επανάληψη. Από αυτούς η Παπά Ζωή του Γεωργίου και η Παπά Αλίκη του Θωμά κατάγονται από την Ηγουμενίτσα ⁷⁵ . Ομοίως στο Μαθητολόγιον του Ε' Δημοτικού Σχολείου για τα έτη 1940 - 1944 ⁷⁶ καταγράφαμε:				
				1940 - 1941 Α' τάξη: 64 μαθητές, Β: 53, Γ: 51, Δ: 24, Ε: 25, ΣΤ: 15 ⁷⁷ . 1941 - 1942 Α' τάξη: 78 μαθητές, Β: 47, Γ: 42, Δ: 44, Ε: 25, ΣΤ: 12 ⁷⁸ . 1942 - 1943 Α' τάξη: 100 μαθητές, Β: 49, Γ: 55, Δ: 32, Ε: 32, ΣΤ: 13 ⁷⁹ . Μεταξύ των μαθητών εβραϊκής καταγωγής φοιτούν και 16 Ορθόδοξοι. Οι:				

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΕΤ. ΓΕΝ.	Βελλέλη	Ευτυχία	1937	Νασώ	Παντοπώλης
Παπά	Ειρήνη	Γεωργίου	Ναυτικός	1932	Δαλμένεγος	Ιάκωβος	1937	Σάββας	Έμπορος
Θεοδόση	Γεωργία	Νικολάου	Οπωροπώλης	1932	Μουστάκη	Ματθηλός	1931	Ραφαήλ	Κρεοπώλης
Θεοδόσης	Αργύριος	Νικολάου	Οπωροπώλης	1931	Βελλέλη	Ρεβέκκα	1937	Ισαάκ	Φανοποιός
Γαζής	Χρήστος	Αντωνίου	Κουρέας	1932	Γκίκας	Λάζαρος	1937	Κωνσταντίνος	ΟΡΦΑΝΟΣ
Γαζή	Αθηνά	Αντωνίου	Κουρέας	1931	Βιτάλ	Μάρκος	1937	Ιωσήφ	Ξυλουργός
Ασωνίτου	Ακριβώνα	Σπύρου	Τυπογράφος	1933	Μόρδος	Ηλίας	1936	Ραφαήλ	Φανοποιός
Ασωνίτης	Πέτρος	Σπύρου	Τυπογράφος	1927	Βελλέλη	Ρεβέκκα	1937	Σολομών	Ομβρελοποιός
Ανθή	Σταματέλλα	Νικολάου	Γεωργός	1928	Καπλάνη	Ιωάννα	1937	Παναγιώτης	Σωφέρ
Παπά	Αλίκη	Θωμά	Ναυτικός	1933	Βελλέλη	Ραχήλ	1937	Ηλίας	Αχθοφόρος
Ρούσινος	Ευστάθιος	Αριστείδη	Δημιούδης/λος	1930	Μίζαν	Αλεξάνδρα	1937	Ιαουδάς	Αχθοφόρος
Θεοδόσης	Σωτήριος	Νικολάου	Οπωροπώλης	1934	Βιβάντε	Ρόζα	1936	Άδαμ	Λευκοιδηρός.
Γαγγάδη	Μαρή	Ιακώβου	Ηλεκτρολόγος	1934	Χαϊμ	Σαμουήλ	1937	Γαβριήλ	Μικροπωλητής
Ασωνίτης	Σπυρίδων	Λέοντου	Εργάτης	1935	Βιτάλ	Μωσής	1937	Μάρκος	Αχθοφόρος
Λουμπτράνος	Ιωάννης	Σπυρίδωνος	Μηχανικός	1936	Βελλέλης	Μωσής	1937	Πέρετς	Αχθοφόρος
Κατσαρός	Δημήτριος	Ιωάννου	Δημ. Υπάλληλ.	1936	Όσμου	Ρόζα	1935	Ιεσούά	Αχθοφόρος
Λάππα	Ελευθερία	Αντωνίου	Άεργος	1935	Λευή	Μαργαρίτα	1937	Λάζαρος	Υδραυλικός
					Χαϊμ	Εσθήτη	1937	Σολομών	Ξυλουργός
					Μίζαν	Αλέγρα	1936	Ιεχωβά	ΟΡΦΑΝΗ
					Βελλέλης	Μιχαήλ	1936	Ιωσήφ	ΟΡΦΑΝΟΣ
					Βιτάλ	Μεΐρ	1937	Βίκτωρ	Υαλοθέτης
					Μίζαν	Σαμουήλ	1935	Ιωσήφ	Γυρολόγος
					Βελλέλης	Μωσής	1937	Νασώ	Οπωροπώλης
					Βελλέλη	Στελλά	1935	Ιεσούά	Αχθοφόρος
					Βελλέλη	Μπελίνα	1934	Ιεσούά	Αχθοφόρος
					Ακκος	Ηλίας	1936	Αρμάνδος	Χρωματιστής
					Βελλέλης	Μάρκος	1936	Σαμουήλ	Αχθοφόρος
					Βελλέλης	Μάρκος	1934	Ηλίας	Αχθοφόρος
					Βελλέλη	Ιουλία	1936	Μάρκος	Φανοποιός
					Πέρες	Σαμουήλ	1937	Ισαάκ	Υφασματοποιός
					Βιτάλ	Άννα	1933	Ηηούμ	Αχθοφόρος
					Βιτάλ	Εσθήτη	1937	Ηηούμ	Αχθοφόρος
					Βελλέλη	Ελεονώρα	1936	Ιωσήφ	Αχθοφόρος
					Μάτσα	Ευτυχία	1937	Βίκτωρ	Πλανόδιος εμπ.
					Βελλέλη	Αλέγρα	1936	Δαβίδ	Οπωροπώλης
					Μουστάκης	Ιεσουάς	1937	Βίκτωρ	Κρεοπώλης
					Βελλέλη	Ραχήλ	1936	Σολομών	Ομβρελοποιός
					Βελλέλη	Ρεβέκκα	1937	Σολομών	Ράπτης
					Κωνσταντίνου	Ντόλτσε	1934	Κανάρτης	Γυρολόγος
					Μουστάκης	Μωσής	1936	Ιωχανάς	Αχθοφόρος
					Ναζέν	Εσθήτη	1936	Σολομών	ΟΡΦΑΝΗ
					Μουστάκης	Μάρκος	1935	Ηλίας	Αχθοφόρος
					Βελλέλη	Πατσίνα	1937	Ηλίας	Ηλεκτρολόγος
					Βελλέλης	Μιχαήλ	1937	Δαφίδ	Ράπτης
					Χαϊμ	Ελεονώρα	1937	Πηνιχά	Αχθοφόρος
					Μουστάκη	Φουρτουάν.	1937	Μάρκος	Κρεοπώλης
					Οδούς	Ιαουδάς	1937	Μάρκος	ΟΡΦΑΝΟΣ
					Μίζαν	Ευτυχία	1935	Σολομών	Παντοπώλης
					Γκανής	Ιωσήφ	1936	Μάρκος	Καρεκλοποιός
					Βασιλά	Μάρθα ή	1935	Νικόλαος	Έμπορος
					Μαρία	Μαρία	-		
					Μιχαλά	Αικατερίνη	1937	Νικόλαος	Έμπορος
					Ισραήλ	Σταμέτα	1935	Ιεσουά	Αχθοφόρος
					Δέντες	Σολομών	1936	Πηνιχάς	Μικρεμπορος
					Μίζαν	Επιτίς	1936	Σολομών	-
					Ισραήλ	Σαμουήλ	1936	Ιεσουάς	Αχθοφόρος
					Βελλέλης	Λευής	1935	Σαμουήλ	Αχθοφόρος
					Μόρδος	Αβραδή	1936	Σολομών	Ράπτης
					Ισραήλ	Σάββας	1936	Πινιχά	Αχθοφόρος
					Μίζαν	Ρουβήμ	1934	Αβραάμ	ΟΡΦΑΝΟΣ
					Βελλέλης	Περετς	1936	Χαϊμ	Ράπτης
					Βελλέλη	Ραχήλ	1936	Σάββας	Υδραυλικός
					Βελλέλη	Επιτίς	1935	Σάββας	Ράπτης
					Ματαθίας	Δανιήλ	1937	Μωσής	-
					Ιωσήφ	Ιωσήφ	-		
					Μόρδος	Γερεσών	1937	Ιωσήφ	-
					Βελλέλης	Αλέξανδρος	-		
					Μίζαν	Λάζαρος	1936	Μωσής	Φανοποιός
					Κοέν	Χαϊμ - Ηηούμ	1937	Σαμουήλ	-
					Μουστάκη	Μωσής	1937	Μενεχέν	-
					Χαϊμ	Μπελίνα	1937	Ιωχανά	-
					Χαϊμ	Λέα	1937	Πηνιχά	-
					Μίζαν	Μωσής	1937	Ρουβήμ	-
					Ματαθία	Λουζία	1937	Ισραήλ	-
					Πολιτη	Στελλά	1937	Μάρκος	-
					Χαϊμ	Βίκτωρία	1937	Σαμουήλ	-

Μιζάν	Βικτωρία	1931	Ιεχωνά	ΟΡΦΑΝΗ
Χαϊμ	Μωσής	1932	Σολομών	Ξυλουργός
Βελλέλης	Αρμόνδος	1932	Ιωσήφ	ΟΡΦΑΝΟΣ
Βελλέλη	Εσθήρ	1930	Σολομών	ΟΡΦΑΝΗ
Βελλέλη	Κορίνα	1931	Ιαουδάς	Μεταπράτης
Βελλέλη	Λέα	1931	Σαμουήλ	Αχθοφόρος
Βελλέλη	Καΐτη	1930	Μάρκος	Φανοποίης
Βελλέλης	Σολομών	1932	Ιωσήφ	Παντοπώλης
Βελλέλη	Ελπίς	1932	Πέρετς	Ράπτης
Κωνσταντίνου	Στέλλα	1930	Κανάρης	Γυρολόγος
Μουστάκη	Στέλλα	1931	Ηλίας	Αχθοφόρος
Βιβάντε	Nίνα	1931	Ηλίας	Ράπτης
Βιβάντες	Σαμουήλ	1932	Ηλίας	Ράπτης
Μπαλέστρα	Εσθήρ	1932	Σαμουήλ	Υποδῆμα/ποιός
Ναξών	Σταμετα	1932	Νασώ	Αχθοφόρος
Δέντε	Ευτυχία	1930	Πηνικά	Μικροπωλητής
Ματαθία	Ελευθερία	1930	Ζαχαρίας	Εργάτης

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

Μόρδου	Εσθήρ	1931	Μωσής	Φανοποιός
Βελλέλης	Σαμουήλ	1931	Νασώ	Οπωροπώλης
Βελλέλη	Ελεονώρα	1931	Μάρκος	Φανοποιός
Βελλέλης	Μωσής	1932	Σαμουὴλ	Αχθοφόρος
Μάτσας	Ισάκ	1932	Ικώβ	Λευκοαθραύργος
Άκκος	Ιακώβ	1931	Σολομών	Ράπτης
Μπακόλας	Συμαντώβ	1929	Αβραάμ	Έμπορος
Βελλέλης	Μωσής	1930	Ιωσήφ	Παντοπώλης
Μάρδου	Ευπώχα	1931	Ραφαὴλ	Λευκοαθραύργος
Βελλέλη	Λίνα	1929	Δαβὶδ	Ράπτης
Μουστάκης	Αβραάμ	1930	Ζαχαρίας	Αχθοφόρος
Βιτάλ	Διαμαντίνα	1929	Ιωσήφ	Αχθοφόρος

Σ' ό,τι αφορά το ίδιο το σχολείο, στις 12 Μαΐου 1940 ο Ευάγγελος Παπαϊωάννου αναλαμβάνει καθήκοντα Επιθεωρητού της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Κερκύρας. Πρωταρχικό του μέλημα η επίσκεψη σε 97 δημοτικά σχολεία και δύο νηπιαγωγεία της πόλης και των χωριών της Κέρκυρας, η καταγραφή των επιδόσεων και των αναγκών του διδακτικού προσωπικού και των μαθητών και η σύνταξη απολογιστικής εκθέσεως⁸³.

Στις 29 Μαΐου 1940 ο Πάπαϊωάννου επισκέπτεται και επιθεωρεί το Ε' 4/τάξιο Δημοτικό σχολείο της Ισραηλιτικής Κοινότητος Κέρκυρας:

«Διδακτήριον: Ιδιωτικόν οίκημα εκ δύο ορόφων ανήκον εις δύο ιδιοκτήτας (οριζόντιος ιδιοκτησία) μεμισθωμένον υπό τον Δημοσίου αντί δραχ. 2.100 μηνιαίως. Κείται εις το πλέον πυκνοκατοικημένον και ασφυκτικώς οικοδομημένον τμήμα της ακαθάρτου και ανθυγιεινής ισραηλιτικής συνοικίας. Υγρόν, ανήλιον και ανεπαρκώς φωτιζόμενον είναι ακατάλληλον εν γένει ως διδακτήριον, μη εξευρισκομένου καταλλήλου.

Υλικόν: Τα περισσότερα θρανία είναι πολύεδρα, παλαιού τύπου, ακατάλληλα και ανεπαρκή. Χρειάζεται και ένας πίνακας ακόμη. Υπάρχουν γεωμετρική συλλογή, υδρόγειος σφαιρία, ολίγοι γεωγραφικοί πολιτικοί χάρται και εικόνες, ως και ελάχιστα όγρανα φυσικής. Ανάγκη προμήθειας θρανίων και εποπτικών μέσων.

Βιβλιοθήκη: Υπάρχει τοιαύτη με ολίγα βιβλία προς χρήσην διδασκαλών και μαθητών, εξ ων τινά του Συλλόγου Ωφελιμών Βιβλίων.

Σχολικός Κήπος: Ανύπαρκτος ελλείψει χώρου. Γλάστραι δεν συντηρούνται.

Μαθητικόν συσσίτιον: Λειτουργεί τοιούτον ιδιαίτερον, αυτοτελές, μη υπαγόμενον εις τα λοιπά μαθητικά συσσίτια της Ε.Μ.Σ. έχον ιδία διαχείρισιν και πόρους εκ της Ισραηλιτικής Κοινότητος. Διοικείται υπό ιδιάς Επιτροπής και τη επιβλέψει κυριών και δεσπονιδών Ισραηλιτικής Κοινότητος, επιμελεία και του διδακτικού προσωπικού. Συσσιτούσι περί τα 50 άπορα παιδιά. Παρέστην εις το μαγείρευμα του φαγητού και τη διανομήν. Δεν τηρείται καθαριότης. Συνεστήσαμεν τα προσήκοντα.

Μαθηταί: Οι μαθηταί του σχολείου τούτου είναι άπαντες Ισραηλιτόπαιδες προερχόμενοι εκ της ενταύθα Ισραηλιτικής Κοινότητας του νησιού, αριθμούσης περί τους 5.000 περίπου κατοίκους. Η μητρική των γλώσσα είναι η ιταλοϊσπανική διάλεκτος, κράμα γλωσσικόν. Πρόκειται κατά ταύτα περί ξενογλώσσων μαθητών, διο και συλλειτουργεί Νηπιαγωγείον. Η Ισραηλιτική Κοινωνία της Κέρκυρας διαφέρει κατά πολὺ της εν Ιωαννίνοις τοιαύτης, ήτις έχει τελείως αφομοιωθεί με το ελληνικόν περιβάλλον και με τον πολιτισμόν.

Παρατηρείται και το κακόν της φοιτήσεως των Ισραηλιτοπαίδων των καλυτέρων οικογενειών εις έτερα σχολεία της πόλεως και ούτω απομένουσιν εις το σχολείον τούτο τα χειρότερα κατά το πλείστον παιδιά. Είναι συνητήσιμον το ζήτημα της φοιτήσεως ή μη των Ισραηλιτοπαίδων εις άλλα σχολεία. Οι υπόχρεοι προς φοίτησιν εγγεγραμμένοι ως εξής:

- Α' τάξη: 49 άρρενες, 43 θήλεις, 92 σύνολο
- Β' τάξη: 14 άρρενες, 31 θήλεις, 45 σύνολο
- Γ' τάξη: 18 άρρενες, 25 θήλεις, 43 σύνολο
- Δ' τάξη: 19 άρρενες, 17 θήλεις, 36 σύνολο
- Ε' τάξη: 11 άρρενες, 13 θήλεις, 24 σύνολο
- ΣΤ' τάξη: 3 άρρενες, 8 θήλεις, 11 σύνολο

Ατακτος φοίτησις εις τας κατωτέρας τάξεις και δη εις την Α'.

Χαρακτήρι του σχολείου ως συνόλου: Το Ε' 4/τάξιον σχολείον Κέρκυρας είναι δημόσιον σχολείον Ισραηλιτικής Κοινότητος. Στεγάζεται κακώς, στερείται των απαιτουμένων εποπτικών μέσων διδασκαλίας

και η εν γένει εργασία και αποδοτικότης χαρακτηρίζεται ως μετρία και πενιχρά. Αι Α' και Γ' και Δ' τάξεις υστερούσιν εις μεγάλον βαθμόν. Το σχολείον τούτον κρίνεται ως ξενόφωνον, διότι η μητρική γλώσσα των Ισραηλιτοπαίδων είναι η ιταλοϊσπανική. Λόγω της διπλής ιδιότητος ταύτης και εθνικής σκοπιμότητος, κρίνομεν ότι επιβάλλεται η προαγωγή του σχολείου τούτου εις 5/τάξιον. Μετά του διδακτικού προσωπικού εν κοινή μυστική συνεδρία, συνεζητήσαμεν περό της φύσεως του σχολείου τούτου, των ιδιαιτέων από εθνικής απόψεως και σκοπιμότητος προβλημάτων του σχολείου τούτου, εις ο αποδίδομεν εξαιρετικήν προσοχήν»⁴.

Την ίδια ημέρα ο Παπαϊωάννου επισκέπτεται και επιθεωρεί το 1/τάξιον Ισραηλιτικόν Νηπιαγωγείον.

«Διδακτήριον: Στεγάζεται εις μίαν αίθουσαν ιδιαιτέρων εν τω πρώτω ορόφω του οικήματος μετά του Δημοτικού (Ισραηλιτικού) σχολείου. Ακατάλληλος αίθουσα διά Νηπιαγωγείον.

Υλικόν: Δεν είναι επαρκής ο αριθμός των τραπεζίων διά τα υπάρχοντα νήπια, νηπιαγωγικών μέσων στερεόται παντελώς.

Σχολ. Κήπος και Αυλή: Στερείται. Διά τα νήπια είναι εκ των απαραιτήτων μέσων η ύπαρξης επαρκούς χώρου αυλής ως και νηπιακού κήπου.

Νήπια: Εγγεγραμμένα ως εξής:

Α' τμημα: 21 άρρενες, 24 θήλεις, 45 σύνολο
Β' τμήμα: 13 άρρενες, 18 θήλεις, 31 σύνολο
Σύνολο: 34 άρρενες, 42 θήλεις, 76 σύνολο»⁵

Ομοίως ο Παπαϊωάννου συναντήθηκε με το εκπαιδευτικό προσωπικό του Ισραηλιτικού σχολείου και κατέγραψε τις εντυπώσεις του.

Διευθυντής του Σχολείου και διδάσκαλος των δύο τελευταίων τάξεων είναι ο 42άρχονος Αριστείδης Ρούσσινος από τον Άγιο Αθανάσιο, πτυχιούχος διδασκαλείου, έγγαμος μετά τριών τέκνων, νυής, Γραμματέας Α' με συνολική υπηρεσία 21 ετών. Στο συγκεκριμένο σχολείο υπηρετεί από τριετίας. Ο Ρούσσινος θεωρείται κάτοχος της διδασκομένης ύλης, επαρκούς παιδαγωγικής μορφώσεως με τάση περαιτέρω διευρύνσεως, φιλομαθής και με επίγνωση της ιδιαιτέρας φύσεως και αποστολής του Ισραηλιτικού δημοτικού. Φαίνεται να τηρεί καλά τα υπηρεσιακά βιβλία και να επιμελείται για την καλή εμφάνιση του σχολείου και χαρακτηρίζεται καλός στην κοινωνική του εμφάνιση και δράση. Η Αλεξάνδρα Αγγουράκη, Κερκυραία ετών 47 και πτυχιούχος Αρσακείου, συνδιάσκει επί δεκαετίας στην τοίτη και τέταρτη τάξη. Είναι εισηγήτρια, υ-

γής και άγαμος με συνολική υπηρεσία 27 ετών. Ο Παπαϊωάννου παρουσία των διασκάλων εξέταζε τους μαθητές τους σε όλα τα μαθήματα και κατέγραφε τα συμπεράσματά του. Την Αγγουράκη την έκρινε αμφιβόλιου ευρύτητος, γενικής και ειδικής μορφώσεως, επιμελής και καλή αλλά ανεπαρκή από διδακτικής και διοικητικής εμφάνισης. Κατά τη διάρκεια της εξέτασης οι μαθητές φλυαρούσαν και απρεπούσαν χωρίς η διασκάλα τους να μπορεί να τους πειθαρχήσει σε σημείο που κλήθηκε ο Διευθυντής Αριστείδης Ρούσσινος, συνυπεύθυνος κατά τον Παπαϊωάννου για την απεριγραπτή κατάσταση του «ξεχαρβαλωμένου τμήματος».

Στη β' τάξη υπηρετεί από πενταετίας, η 46άρχονη Κερκυραία Ανδρονίκη Δαλιάνη, πτυχιούχος Αρσακείου, έγγαμη άνευ τέκνων, νυής με συνολική υπηρεσία 29 ετών. Ο Παπαϊωάννου την παρακολούθησε να διδάσκει παραμύθια, έκρινε τη διδασκαλία της άγονη και χωρίς συναισθηματισμό αλλά της αναγνώρισε ότι έχει επαρκή παιδαγωγική μόρφωση και δυνατότητα βελτίωσης. Στην Α' τάξη διδάσκει η Κερκυραία Κυριακή Βερβιτσιώτου. Πτυχιούχος Αρσακείου, 39 ετών και έγγαμος με δύο παιδιά αποσπάστηκε στην αρχή του έτους από το τριτάξιο σχολείο 'Άνω Κορακιάνας. Η Βερβιτσιώτου μετά το γάμο της με τον Ιερέα σύζυγό της είχε εγκαταλείψει για χρόνια το λειτούργημά της και επανήλθε προ τριετίας αντιμετωπίζοντας ισχυρά οικονομικά προβλήματα. Η απουσία της αυτή κρίνεται υπεύθυνη για την περιορισμένη εγκυκλοπαιδική και παιδαγωγική της κατάρτιση η οποία δύσκολα μπορεί να ανακτηθεί. Στο γραφείο του σχολείου υπηρετεί ο 41άρχονος Βαρυπατινός Δημήτριος Κομπολίτης του οποίου η σύζυγος Αδελαΐδα Λευτεριώτου υπηρετεί στο δημοτικό σχολείο Αγίου Ρόκκου, στο κέντρο της πόλης της Κέρκυρας. Είναι πτυχιούχος τριτάξιου Διδασκαλείου, χωρίς τέκνα, με συνολική υπηρεσία 21 ετών, Γραμματέας Α' και από το 1936 Βοηθός στο Γραφείο του Σχολείου. Χαρακτηρίζεται άκρως ευσυνείδητος και φιλόπονος, λίαν ωφέλιμος για την υπηρεσία του, που επιμένει να επανέλθει παρά τις παρακλήσεις των συναδέλφων του στις σχολικές τάξεις. Στο Ισραηλιτικό Δημοτικό της Κέρκυρας υπηρετούν και δύο διδάσκαλοι Εβραϊκής Γλώσσας και Θρησκείας. Ο Αβραάμ Νοικούρης Μωσέως 58 ετών από τα Ιωάννινα ο οποίος είναι έγγαμος με πέντε τέκνα, Γραφεύς Β' με συνολική υπηρεσία 37 ετών, υπηρετών στην Κέρκυρα από 14ετίας. Ο δάσκαλος αυτός με απόλυτη στέροηση διοικητικής και διδακτικής ικανότητας πρόκειται να παρατηθεί λόγω πολυετούς υπηρεσίας. Μαζί

του διδάσκει ο γεννημένος στην Κέρκυρα Μενεχέμ Χαΐμ, κοινοτικός διδάσκαλος της χωραδίας, αμοιβώμενος από την Κοινότητα αντί 1.500 δρχ. μηνιαίων⁸⁶.

Στο δε Νηπιαγωγείο υπηρετεί η 35χρονη από την Κόνιτσα Ανγή Γουναρη. Υγιής, έγγαμη άνευ τέκνων. Πτυχιούχος Διδασκαλείου Νηπιαγωγών. Ακόλουθος με συνολική υπηρεσία 14 ετών υπηρετεί στο Ε' δημοτικό από 13ετίας. Ο Παπαϊωάννου κρίνει με τις καλύτερες εντυπώσεις τη νεαρά δασκάλα η οποία αγαπά το έργο της και τα παιδιά τα οποία θεωρούνται σχετικώς καθαρά, πρόθυμα και ενεργητικά, εκφράζονται μετά ζωηρότητας και ομιλούν με ευχέρεια την Ελληνικήν. Και αν οι σκοποί του νηπιαγωγείου σε αντίθεση με το δημοτικό επιτυγχάνονται, αυτό οφείλεται, κατά τον Παπαϊωάννου, αποκλειστικά και μόνο στη καλή και περφορτισμένη νηπιαγωγική εργασία της Γουναρη⁸⁷.

Σ' ό,τι αφορά τη μετάθεση της Κυριακής Βερβιτσιώτου στο Ισραηλιτικό Σχολείο συνήλθαν την Τρίτη 14 Μαΐου 1940 ο Πρόεδρος του Εποπτικού Συμβουλίου Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως του Νομού Κερκυρας (Ε.Σ.Σ.Ε.) και Διευθυντής του Α' Γυμνασίου Αρρένων Κέρκυρας, Γεώργιος Σουμελίδης και τα μέλη του Συμβουλίου, Αντισυνταγματάρχης Ιωάννης Πέτσας, Διοικητής του 10ου Συντάγματος Πεζικού και Ευάγγελος Παπαϊωάννου, Επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων να συσκεφθούν όπως μεταξύ άλλων καταρτίσουν πίνακα με τις μεταθέσεις των δασκάλων στα δημοτικά της Κέρκυρας.⁸⁸

Την Πέμπτη 28 Ιουνίου 1940 το ίδιο Εποπτικό Συμβούλιο συνεδρίασε με θέματα περί ιδρύσεως, προαγωγής και υποβιβασμού δημοτικών σχολείων. Το Ε' (Ισραηλιτικό) δημοτικό προβιβάζεται από τετρατάξιο σε πεντατάξιο καθώς συντρέχουν ειδικοί λόγοι καθώς και ειδική εμπιστευτική έκθεση του Διευθυντού του σχολείου προς τα μέλη του Εποπτικού Συμβουλίου. Κύριο μέλημά τους φαντάζει η καταπολέμηση της ξενοφονίας των Ισραηλιτοπαίδων⁸⁹. Στο σχολείο αυτό ο μέσος όρος των εξετασθέντων μαθητών τα τρία τελευταία σχολικά έτη ανάγεται σε:

1937 - 1938: 209 μαθητές

1938 - 1939: 197 μαθητές

1939 - 1940: 205 μαθητές

Σημειωτέον ότι ικανός αριθμός Ισραηλιτοπαίδων φοιτά σε άλλα σχολεία της Κέρκυρας.

Παραλληλα ειστηγείται η προαγωγή του μονοτάξιου Ισραηλιτικού Νηπιαγωγείου σε διτάξιο σύμφωνα με τις διατάξεις του εδαφ. 2, άρθρ. 2, No. 4397. Οι μαθητές του νηπιαγωγείου τα τελευταία τρία χρόνια ανάγονται σε:

1937 - 1938: 72 νήπια

1938 - 1939: 82 νήπια

1939 - 1940: 76 νήπια⁸¹

Την 30ή Ιουλίου 1940 υποβάλεται εκ νέου από τον Επιθεωρητή δημοτικών σχολείων Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Κέρκυρας Ευάγγελο Παπαϊωάννου με αριθμό πρωτούλου 2108, Γενική Έκθεση περί της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Κέρκυρας κατά το σχολικό έτος 1939 - 1940⁹², στο Νομάρχη Κερκύρας και στο Γενικό Επιθεωρητή Στοιχ. Εκπ/σεως Η' Περιφέρειας στα Ιωάννινα μετά από την 53610/63 - 1940 αίτησή τους.

Το σχολικό έτος 1939 - 1940 ο πληθυσμός της εκπαιδευτικής περιφέρειας ανάγονταν σε 117338 άτομα. Το σύνολο των εγγαρφέντων μαθητών σε όλες τις τάξεις ανέρχονταν σε 13766. Εξετασθέντες προς προαγωγή και απόλυτη 11659. Στην ίδια τάξη για δεύτερη χονιά 2855. Υπόλοιποι μαθητές 8804. Το υπόλοιπο των εξετασθέντων σε αναλογία προς τον πληθυσμό ανέρχεται σε 7,47%.

Αντίστοιχα, ο αριθμός των διδασκάλων των δημοσίων δημοτικών σχολείων ανέρχεται συνολικώς στους 216 εκ των οποίων οι 107 άρενες και 109 θήλεις.

Πτυχιούχοι Παιδαγωγικών Ακαδημιών: 0

Πτυχιούχοι διδασκαλείων μονοτάξιων, πολυτάξιων, Αρσακείων: 184

Πτυχιούχοι Ιεροδιδασκαλείων και Ιερατικών σχολών: 31

Τελειόφοιτοι Γυμνασίου: 1

Πτυχιούχοι υποδιδάσκαλοι: 0

Κατωτέρων προσόντων: 0

Διδάσκαλοι θρησκείας και γλώσσης: 1 Ισραηλίτης άνευ πτυχίου.

Υπηρετούν επίσης 9 σε ιδιωτικά σχολεία και 7 σε ξένα σχολεία, καθώς και ένας πτυχιούχος νηπιαγωγός. Η εκπαιδευτική περιφέρεια της Κέρκυρας περιλαμβάνει 127 δημοτικά σχολεία, 2 δημόσια νηπιαγωγεία, 2 ιδιωτικά δημοτικά, 5 ξένα δημοτικά και 1 ξένο νηπιαγωγείο.

Ο Επιθεωρητής κρίνει και καταγράφει τα αποτελέσματα της εσωσχολικής διδακτικής εργασίας τα οποία από μέτρια ως πεντηκόρια μπορούσαν να χαρακτηρισθούν, το πρόσφατα εφαρμοζόμενο 5ωρο συνεχές ωρολόγιο διδακτικό πρόγραμμα, τη συμβολή των διδασκάλων στο έργο της Ε.Ο.Ν. την εξωσχολική δράση και κοινωνική εμφάνιση των διδασκάλων, τη σχολική υγιεινή, τα μαθητικά συσσίτια από τεχνικής, οικονομικής και διαχειριστικής άποψης, τα σχολικά ταμεία και τις σχολικές εφορείες, τη διδακτηριακή κατάσταση, τη στασιμότητα του διδακτικού προσωπικού, την έλει-

ψη βιβλιοθηκών, σχολικών κήπων, σχολικού εξοπλισμού και εποπτικών μέσων, την άτακτη φοίτηση των μαθητών (αναφέρεται συγκεκριμένα ότι 825 γονείς τιμωρήθηκαν διότι δεν έστελναν τα παιδιά τους στο σχολείο καταβάλλοντας πρόστιμα συνολικού ύψους 158030 δρχ.) την ανάγκη ίδρυσης και ορθής λειτουργίας τραχωματικών σχολείων ιδιαίτερα στα χωριά της νοτίου Κέρκυρας κ.ά.

Εκ των 141 σχολικών κτιρίων τα 53 ανήκουν στο δημόσιο, τα υπόλοιπα 108 ανήκουν σε ιδιώτες, ιερούς ναούς και κοινότητες και έχουν μισθωθεί από το δημόσιο. Τα 48 είναι σχετικώς κατάλληλα ενώ τα υπόλοιπα 93 ακατάλληλα. Ο Επιθεωρητής μεταξύ των μέτρων για τη βελτίωση της κατάστασης για τη νέα σχολική περίοδο, προτείνει να εκμεταλλευθούν εκκλησιαστικοί και κοινοτικοί πόδοι, προαιρετικές εισφορές κατοίκων και υποχρεωτικοί έρανοι.

Προτείνεται η προαγωγή μεταξύ άλλων του 4/τάξιου Ε' δημοτικού (Ισραηλιτικού) σε 5/τάξιο καθώς και η προαγωγή του 1/τάξιου Ισραηλιτικού Νηπιαγωγείου (Ε' Δημοτικό) σε 2/τάξιο.

Στην Ε.Ο.Ν. συμμετέχουν όλοι οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί και οι μαθητές της Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξεως όλων των δημοτικών σχολείων εκτός του Ε' ισραηλιτικού σχολείου του οποίου οι μαθητές είχαν αποκλειστεί από τις ισχύουσες διατάξεις της Ε.Ο.Ν. αν και από πολλούς υπεστηρίζετο ότι υπήρχαν σοβαροί λόγοι που συνηγορούσαν στη συμμετοχή Ισραηλιτοπαίδων στην Οργάνωση και στις Αρχές του Εθνικού Κράτους της 4ης Αυγούστου⁹³.

Με την κατάληψη της Κέρκυρας από τον Ιταλικό στρατό η Υπηρεσία Πολιτικών Υποθέσεων των Ιονίων Νήσων έθεσε υπό αυστηρό έλεγχο τη δημόσια εκπαίδευση. Από τη Ρώμη στέλνεται ο Κάρολος Μπριγκέντι και αναλαμβάνει Γενικός Επόπτης Παιδείας Ιονίων Νήσων με έδρα την Κέρκυρα ενώ σε Κεφαλληνία και Ζάκυνθο, Σχολικοί Επόπτες στέλνονται ο Τζιοβάννι Ρουφίνι και ο Γκουντό Φάμπτοις αντίστοιχα⁹⁴.

Το Σάββατο 8 Φεβρουαρίου 1941 το Εποπτικό Συμβούλιο συνέρχεται με πρόταση μεταθέσεως της Κυριακής Βερβισιώτου από το ισραηλιτικό δημοτικό στο Δ/τάξιο δημοτικό Περάματος⁹⁵.

Το Σάββατο 22 Νοεμβρίου 1941 το Εποπτικό Συμβούλιο με Πρόδεδρο τον Πρωτοδίκη Σπυρίδωνα Λογαρά και μέλη τον Επιθεωρητή Ευάγγελο Παπαϊωάννου και το Διευθυντή του Πρακτικού Λικείου Κέρκυρας, Ιωάννη Σουρβίνο, συνήλθε με θέμα μεταξύ άλλων την εκδίκαση πειθαρχικών παραπτωμάτων. Ο Επιθεωρητής εισηγήθηκε την παραπομπή της Κυριακής Βερβισιώτου⁹⁶

για αδικαιολόγητη απουσία της από το σχολείο, επικαλούμενη σοβαρούς λόγους υγείας και της επέβαλλε πρόστιμο χιλίων δραχμών⁹⁷. Την ίδια ημέρα αποφάσισαν περί της χορηγήσεως επιδόματος λόγω ευδοκίμου παραμονής στο Διευθυντή του Ισραηλιτικού Δημοτικού Αριστείδη Ρούσσινο, ο οποίος θα επιδοτηθεί με 186,65 δρχ. μηνιαίως⁹⁸. Ο Ρούσσινος περιγράφεται με τα κοσμιότερα σχόλια ενώ σημειώνεται ιδιαίτερα η εξωσχολική του δραστηριότητα τόσο στην Κέρκυρα όσο και σε σχολεία της Δυτικής Θράκης που είχε υπηρετήσει, αλλά και η συνδρομή του προς τους μαθητές της Ισραηλιτικής Κοινότητος κατά την έκρηξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου⁹⁹ παρά την μεγάλη του ηλικία. Ο Ρούσσινος υπηρετεί ανελλιπώς από την 21η Απριλίου 1916¹⁰⁰.

Την 5η Μαΐου αποβιώνει ο δάσκαλος της Εβραϊκής Θρησκείας και Γλώσσας Αβραάμ Νοικούνης¹⁰¹ ενώ τέλος, στην προγραμματισμένη Επιθεώρηση των Δημοτικών Σχολείων με τη λήξη του σχολικού έτους 1941 - 1942, τα δύο Ισραηλιτικά Εκπαιδευτήρια στο Ε' δημοτικό δεν επιθεωρούνται¹⁰².

Το Ισραηλιτικό Σχολείο και νηπιαγωγείο συνέχισε να υπολειτουργεί με πολλά προβλήματα καθ' όλη τη διάρκεια της Ιταλικής κατοχής. Το 1943 τα γερμανικά στρατεύματα καταλαμβάνουν την Κέρκυρα¹⁰³ και ένα χρόνο αργότερα αρχίζουν οι συστηματικές και κλιμακούμενες διώξεις της Ισραηλιτικής μειονότητος¹⁰⁴. Ο πόλεμος και ο βίασος εκτοπισμός των Ισραηλιτών της Κέρκυρας θα αφανίσει την κοινότητα και το Ισραηλιτικό σχολείο θα κλείσει.

Αρκετά χρόνια μετά τη λήξη του πολέμου και την επιστροφή των ελάχιστων επιζώντων μετά τις ναζιστικές θηριωδίες, ο τότε πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδος, επισκέπτεται την Κέρκυρα και τις άλλες Εβραϊκές Κοινότητες για να εξακριβώσει την παρούσα κατάσταση. Το σχολείο χαρακτηρίζεται οίκημα εις κάκην κατάστασιν που χρησιμοποιείται ως κατοικία 15 περίπου ομήρων διαμενόντων υπό τας ελευεινότερας συνθήκας άνευ κλινών, στρωμάτων, οικιακών σκευών, υαλοπινάκων κ.λπ.¹⁰⁵ Στη θέση αυτή, το Ισραηλιτικό σχολείο, δεν ξαναλειτουργήσει ποτέ¹⁰⁶ και μόλις πριν από 15 περίπου χρόνια μετά από αρκετές «μετακομίσεις» το Ε' δημοτικό πλέον δημοτικό της πόλης στεγάστηκε στην παλαιά Μονή των Κοινοβιακών Μοναχών του Αγίου Φραγκίσκου¹⁰⁷, στην περιοχή που πριν από τον μεγάλο πόλεμο φιλοξενούσε το Αρσάκειο Κέρκυρας¹⁰⁸.

[Ο Σπύρος Π. Γαούτσης, γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1973. Ασχολείται με την έρευνα, καταγραφή και συλλογή έργων που αφορούν την εποχή της Λατινοχροτούμενης Κέρκυρας].

Ο Μέρτεν την στιγμήν της αναγνώσεως της αποφάσεως του Στρατοδικείου. Εκατέρωθεν αυτού οι δύο διερμηνείς και εις το άκρον η σύζυγός του. (Από εφημερίδα της εποχής).

H Y P O Θ E S H ΜΑΞ ΜΕΡΤΕΝ

Ο Μέρτεν στη Θεσσαλονίκη

Μετά την είσοδο των Γερμανικών Στρατευμάτων Κατοχής στην Θεσσαλονίκη το 1941, επικεφαλής της Στρατιωτικής Διοικήσεως Θεσσαλονίκης και Αιγαίου είχε τοποθετηθεί ο Κρένσκυ, ένας άβιολος στρατηγός 70 χρόνων. Ο Στρατηγός Κρένσκυ ενδιαφερόταν να εκτελούνται οι διαταγές του Στρατηγείου, φιλοδοξώντας να ικανοποιεί τις επι-

Το φετεινό καλοκαίρι του 2000, με την ευκαιρία της προσπάθειας για την ανεύρεση των αρπαγέντων από τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης κειμηλίων, τιμαλφών κ.λ.π. στον κόλπο της Μεσσηνίας, ήλθε πάλι στην επικαιρότητα η υπόθεση του Γερμανού εγκληματία Πολέμου Μαξ Μέρτεν.

Η υπόθεσή αυτή απασχόλησε σοβαρά την ελληνική κοινή γνώμη και τα πολιτικά πράγματα της χώρας το 1957 και τα μετέπειτα χρόνια, λόγω της “περίεργης” -κατ’ ελάχιστον- τροπής που έλαβε με την κατ’ ουσία απελευθέρωση του στυγνού εγκληματία, παρά την πολύχρονη καταδίκη του (25 χρόνια προσκαίρου καθείρξεως) από το Ελληνικό Δικαστήριο Εγκληματιών Πολέμου.

Τα “Χρονικά” παρουσιάζουν υπενθυμιστικά στοιχεία για την περιβόητη αυτή υπόθεση. (Τα σχετικά στοιχεία έχουν συλλεγεί από τον κ. Μωύση Κ. Κωνσταντίνη).

θυμίες του Φύρερ, ήταν αδίστακτος, αλλά βρισκόταν στη δύση της ζωής του. Ένας Πρώσσος της παραγαμής, με ασθενές πνεύμα και κουρασμένη σάρκα. Στα μέσα του 1942 προβάλλει στο προσκήνιο ο σατανικός, ο ανενδοίαστος Δρ. Μαξ Μέρτεν. Θέτει υπό τον έλεγχό του όλες τις υπηρεσίες, επιβάλλεται με την εύνοια του Βερολίνου και εντός ολίγου γίνεται ουσιαστικός εγκέφαλος της Στρατιωτικής Διοικήσεως.

Ο κατ' απονομήν λοχαγός Μαξ Μέρτεν, και στην ουσία υπερκυβερνήτης της Θεσσαλονίκης κατά τη Γερμανική Κατοχή, γεννήθηκε το 1911 στο Βερολίνο και ήταν Δικηγόρος. Το ποθετήθηκε αρχικά Στρατιωτικός Σύμβουλος της Γερμανικής Πολεμικής Διοικήσεως και αργότερα Δικηγόρης της Γερμανικής Διοικήσεως Μακεδονίας, συγκεντρώνοντας στα χέρια του όλες τις εξουσίες. Ήταν ο εγκέφαλος που οργάνωσε το γενικό διωγμό των 60.000 περίπου Ελλήνων Εβραίων της Θεσσαλονίκης και της ευρύτερης περιοχής και την μεταφορά τους στα στρατόπεδα συγκέντρωσης της Γερμανίας και της Πολωνίας όπου εξοντώθηκαν με τραγικό τρόπο στους θαλάμους αεροίων. Η αμείλικτη ψυχοραϊμία του και ο μακιαβελισμός του εξασφάλισαν την πλήρη επιτυχία των εγκληματικών του σχεδίων. Συνεργάτες του Μαξ Μέρτεν στην εξολόθρευση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης ήταν οι αξιωματικοί των SS Ντήτερ

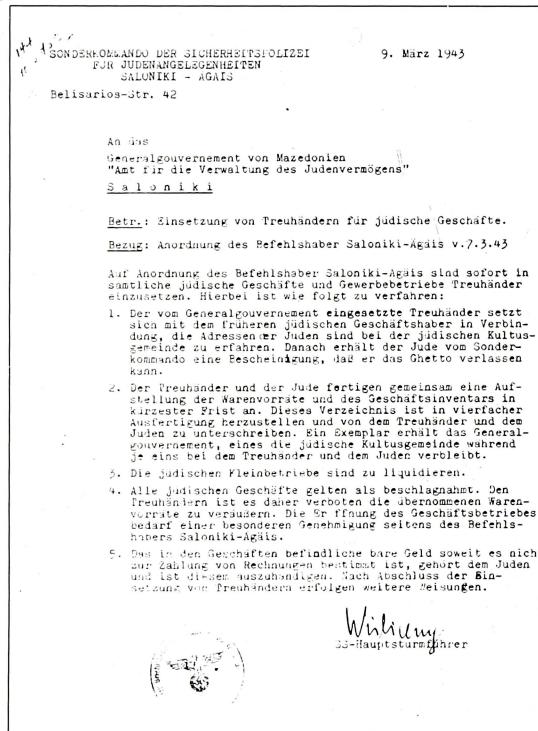
Βισλιτσέννυ και Αλοϊς Μπρόνιερ. Το όνομα του Μαξ Μέρτεν ακούστηκε σε όλες τις δίκες, που συντάραξαν την Ευρώπη ύστερα από το 1945. Στην τσεχοσλοβακική Μπρατισλάβα, την παλαιά πρωτεύουσα της Ουγγαρίας, που ερημώθηκε από τις θωρακισμένες μεραρχίες του Χίτλερ κατά την εισβολή του 1939, δικάστηκε από το Ειδικό Δικαστήριο Εγκληματιών Πολέμου ο λοχα-

1948 στον διάγονης θάνατο από Σλοβακικό Δικαστήριο για τα μυριάδες εγκλήματα του. Στην κατάθεση του σχετικά με τη φρονική δράση του στη Θεσσαλονίκη αποκάλυψε σε όλες τις λεπτομέρειες το ρόλο του αιμοσταγούς Μέρτεν στην υπόδουλη Θεσσαλονίκη.

«Όλες οι διαταγές κι εντολές – κατέθεσε ο Βισλιτσέννυ – εξεδίδοντο από τον Στρατιωτικό Διοικητή

Θεσσαλονίκης και έφεραν την υπογραφή: Δρ. Μαξ Μέρτεν. Ο λοχαγός Μέρτεν είχε συγκεντρώσει όλες τις εξουσίες και είχε την δυνατότητα οποιασδήποτε πρωτοβουλίας. Η Στρατιωτική Διοίκηση Θεσσαλονίκης ήταν υπεύθυνη για το σύνολο του πολιτικού τομέας της πόλεως και αρχηγός του τομέα αυτού ήταν ο Δόκτωρ Μέρτεν. Ο Φύρερ παρακολούθησε με ενδιαφέρον και στοργή τους άθλους του ευνοούμενου του στη Θεσσαλονίκη». Η περίπτωση του Μέρτεν, αναφέρει η κατάθεση του Βισλιτσέννυ, ήταν σπάνια διότι δεν υπήρχε προηγούμενο να παραμείνει Γερμανός διοικητής σε μία τόσο ήνυδραγική θέση επί δύο ολόκληρα χρόνια.

Στη Θεσσαλονίκη ο λοχαγός Δρ. Μέρτεν θέτει σε κίνηση τον καταχθόνιο μηχανισμό του. Τοποθετεί πληρωμένους «Ελληνες» και «Ελληνίδες» πράκτορες σε όλες τις οργανώσεις, ιδρύματα, υπηρεσίες και συνδικάτα. Οργανώνει διωγμούς, μπλόκα, βασανιστήρια, εκτελέσεις και το ανθρωπομάζωμα. Συνδέεται με ορισμένους κοσμικούς κύκλους της Θεσσαλονίκης, καλλιεργεί κοινωνικές σχέσεις, αναπτύσσει γνωρι-

Το κείμενο της από 9 Μαρτίου 1943 διαταγής του Βισλιτσέννυ (με την υπογραφή του), που καθόριζε τη διαδικασία παραδόσεως των εβραϊκών καταστημάτων της Θεσσαλονίκης σε μεσεγγυούχους.

γός των Ες-Ες Ντήτερ Βισλιτσέννυ, έμπιστος του Χίμλερ και οργανωτής της ομαδικής εξόντωσης των εβραϊκών πληθυσμών σε ευρωπαϊκές χώρες. Ο Βισλιτσέννυ είχε προσκληθεί από τον Μέρτεν στη Θεσσαλονίκη ως εμπειρογνώμων για την εφαρμογή του σχεδίου εξολόθρευσης των Ισραηλιτών της Μακεδονίας πρωτεύουσας. Ο χιτλερικός κακούργος καταδικάστηκε το

μίες και συγκεντρώνει πληροφορίες για την τάξη των ευχατάστατων Ισραηλιτών Θεσσαλονικέων και προ παντός των υποψηφίων θυμάτων του. Καταρτίζει κατάλογο πλουσίων.

Κατά το χειμώνα του 1942-1943 η δύναμη του Μέρτεν είχε φθάσει στο αποκορύφωμά της. Από το μέγαρο της Φελντκομαντατούν (τέως ξενοδοχείο «Μαζέστικ») καθοδηγεί τις παντοιδείς εκστρατείες του, επιχειρήσεις αίματος, διαφθοράς, αρπαγής και μαύρης αγοράς, οργανώνει τον έλεγχο όλων των γερμανικών υπηρεσιών και προετοιμάζει τα μεγαλεπίβολα σχέδια, από τα οποία προσδοκά βαθμούς, δόξα και χλιδή και, προ παντός, χρυσάρι. Περί τα μέσα του 1942 εκπρόσωπος του Φύρερ στη Θεσσαλονίκη, με απόλυτη δικαιοδοσία επί της ζωής και της περιουσίας των υποδούλων, αναγνωρίζεται ο Μαξ Μέρτεν. Με αυτόν συνεργάζονται οι ελληνικές αρχές. Σ' αυτόν δίνει αναφορά ο Γενικός Διοικητής Μακεδονίας Βασίλης Σιμωνίδης. Από τον Μέρτεν λαμβάνουν οδηγίες οι αξιωματικοί της ναζιστικής προπαγάνδας Βόγκελ και Λανχόμερ και οι διευθυντές των αντισημιτικών εφημεριδών «Νέα Ευρώπη» και «Απογευματινή» της Θεσσαλονίκης.

Η πείνα, η εξαθλίωση, η εξαγόρα συνειδήσεων, η στρατολογία καταδοτών, εγχώριων δολοφόνων και έμμισθων βασανιστών, απετέλεσαν τη θλιβερή εισαγωγή της ιστορίας του αίματος και του μαρτυρίου που θα επακολουθήσει. Ο Μέρτεν οργανώνει τα τάγματα Ασφαλείας του Δάγκουλα και του Κισσά Μπατζάκ, πιέζει τον Γενικό Διοικητή Σιμωνίδη να συντρίψει με φωτιά και σίδεο κάθε απόπειρα ανταρσίας των υποδούλων Θεσσαλονικέων και ολοκληρώνει το

παίσιο έργο του με την εξόντωση των 60.000 περίπου Ελλήνων Εβραίων της Θεσσαλονίκης.

* * *

Φυγή του Μέρτεν στη Γερμανία Σύλληψη και δίκη στην Ελλάδα

Στις αρχές του 1944 ο Μαξ Μέρτεν, πεπεισμένος ότι είχαν ξεχαστεί τα αποτρόπαια εγκλήματά του, ερχόταν συχνά στην Ελλάδα προφανώς για να έχει άμεση επαφή με τους παλαιούς του συνεργάτες και συνεταίρους, με σκοπό να πάρει στην κατοχή του τη λεία που δεν μπόρεσε να μεταφέρει κατά την βιαστική αναχώρησή του, τον Μάρτιο του 1944. Στις πολλές αποσκευές του δεν είχε κατορθώσει να συμπεριλάβει παρά ένα τμήμα από τους μυθώδεις θησαυρούς που λήστεψε από τα θύματά του.

Τον Απρίλιο του 1957 ο Μέρτεν παρουσιάστηκε με θόσος στο Γραφείο Εγκληματών Πολέμου στην Αθήνα για να εξεταστεί ως μάρτυρας υπεράσπισης του Ναζί εγκληματία πολέμου Αρθούρου Μάισνερ. Αναγνωρίζεται και με εντολή του προϊσταμένου του Γραφείου, αντεισαγγέλεα του Αρείου Πάγου Δ. Τούση, συλλαμβάνεται και εγκλείεται στις φυλακές Αβέρωφ στις 27 Απριλίου 1957.

Λόγω του δημιουργήθεντος θορύβου σε διεθνές επίπεδο η Ελληνική Κυβέρνηση εξέδωσε διαταγή με την οποία απαγορεύεται η αναγραφή στον ελληνικό Τύπο ειδήσεων σχετικών με τον Μέρτεν. Με τον τρόπο αυτό κατέστη αδύνατη η ενημέρωση του κοινού.

Η ανάκριση, διεξαχθείσα στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη, διήρκησε 10 περίπου μήνες και περατώθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 1958.

Τον Απρίλιο του 1958 ο Μέρτεν με βούλευμα του αρμόδιου Δικαστικού Συμβουλίου Εγκληματών Πολέμου (αρ. 1/1958) παραπέμπεται να δικαστεί από Ειδικό Στρατοδικείο Εγκληματών Πολέμου, αποτελούμενο από τρεις αξιωματικούς και δύο τακτικούς δικαστές. Το παραπέμπτικό Βούλευμα ήταν πολυσέλιδο και περιείχε 20 κεφάλαια κατηγορίας. Ο Μέρτεν παραπέμφθηκε να δικαστεί ως υπαίτιος ομαδικών φόνων, ληστειών, λεηλασιών, επιβολής καταναγκαστικής εργασίας κ.λπ., χυρίως όμως της εξόντωσης Ελλήνων Ισραηλιτών της Μακεδονίας. Οι διάφορες απόπειρες φίλων του για ν' αποσπαστεί ο Μέρτεν από την ελληνική δικαιοσύνη, απέτυχαν εξ αιτίας της γενικής αγανάκτησης και του δημοσιογραφικού θορύβου. Η δίκη άρχισε την Τετάρτη 11 Φεβρουαρίου 1959. Η κατηγορία περιελάμβανε σωρεία εγκλημάτων του Μέρτεν: αυθαίρετη εκτέλεση Ελλήνων πολιτών και πλήθους Ισραηλιτών που επελέγοντο στην τύχη από τις φυλακές, συγκέντρωση 9.000 ενηλίκων Εβραίων που εστάλησαν σε καταναγκαστικά έργα και που οι περισσότεροι τέθαναν στους τόπους εργασίας, επιβολή λύτρων δισεκατομμυρίων δραχμών στους Ισραηλίτες για να τους απαλλάξει, δήθεν, από υποχρεωτικές εργασίες, αναριθμητες λεηλασίες και αρπαγές, καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου, εγκλεισμό 56.000 Εβραίων στα γκέτο και μεταφορά τους έξω από την Ελλάδα, σε στρατόπεδα συγκέντρωσης όπου θανατώθηκαν κ.ά.

Η ακροαματική διαδικασία διήρκεσε είκοσι μέρες, από τις 11 Φεβρουαρίου ως τις 5 Μαρτίου

1959, με σύνολο άνω των εκατό πενήντα ωρών ακρόασης. Τρεις στρατηγοί, ένας λοχαγός, ένας εισαγγελέας και πολλοί ανώτεροι υπάλληλοι κατέθεσαν εναντίον του Μέρτεν μαζί με πολλά από τα ελάχιστα επιζώντα θύματά του. Παρά την αγανάκτηση και το θυμό που προκλήθηκε στο ακροατήριο από τον κυνισμό, τα ασύστολα ψέματα και συχνά από τις γελοίες και αντιφατικές επινοήσεις του κατηγορουμένου, η δίκη διεξήχθη σε ατμόσφαιρα γαλήνης και αξιοπρέπειας, χάρις στην ευστορφία του προέδρου.

Οι μάρτυρες υπεράσπισης βεβαίωσαν ομοιόμορφα πως ο Μέρτεν ενεργούσε βάσει διαταγών, ως πειθήνιος υφιστάμενος, υποχρεωμένος να υπακούει, επί ποινή θανάτου, και ότι οι πραγματικοί ένοχοι όλων των εγκλημάτων που του αποδίδονταν, ήταν η επιτοπή Ρόζεμπεργκ, τα SS, η Γκεστάπο και οι συνεργάτες τους. Μάρτυς υπεράσπισης, ανώτερος οικονομικός υπάλληλος, κατηγορήθηκε επί φευδορκία, συνελήφθη κατά τη δίκη, κατόπιν διαταγής του εισαγγελέα. Ένας πρώην οξειδικός Ναζί, που ήθελε ειδικά γι' αυτό από τη Γερμανία, αναγκάστηκε να παραδεχθεί πως ο Μέρτεν επέδειξε υπερβολικό ζήλο κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων του.

Ο Βασ. Επίτοπος, συνταγματάρχης της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης I. Βασιλάκης με μία υπέροχη αγόρευση σκιαγράφησε την πλέον ευγενή έννοια της αδελφοσύνης

και της δικαιοσύνης. Μαστίγωσε ξωρότατα το καθεστώς τρόμου του Χίτλερ που οι φρικαλεότητες και οι καταστροφές ξεπερνούν σε φρίκη τις σφαγές και τις ερημώσεις του Αττίλα, του Ταμερολάνου και του Τσέγγις - Χάν. Ανακεφαλαίωσε τα φρικτά εγκλήματα που διέπραξε ο Μέρτεν ή διεπράχθησαν υ-

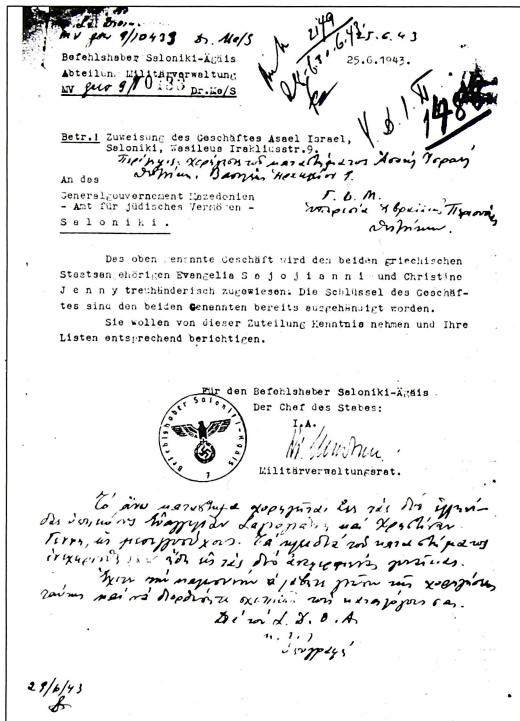
ντίον των Ελλήνων Εβραίων. Ο καταλογισμός των ποινών της απόφασης άθροιζε 160 έτη φυλάκισης. Κατά συγχώνευση, η απόφαση όριζε 25 χρόνια προσκαίρου κάθειρξης δίχως δικαίωμα προσφυγής και δήμευση της περιουσίας του Μέρτεν. Ο Μέρτεν ξάναμπτηκε στην αστυνομική κλούβα υπό τις αποδοκιμασίες του πλήθους και οδηγήθηκε στις φυλακές Αβέρωφ για να εκτίσει την ποινή του.

Τα μετά την καταδίκη του

Ομας οι φίλοι του, στην Ελλάδα και το εξωτερικό, αγρυπνούσαν. Ήθελαν να τον ελευθερώσουν. Ήταν πανίσχυροι. Ήδη, κατά τη διάρκεια της δίκης, προσπάθησαν να την ματαιώσουν, ψηφίζοντας επειγόντως τον Νόμο υπ' αριθμόν 3933 της 18/19 Φεβρουαρίου 1959 «περί αναστολής διώξεως εγκληματών πολέμου». Όμως μπροστά στη γενική διαμαρτυρία αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Για να σωθούν τα προσήχματα διατήρησαν τον ανωτέρω νόμο αλλά εξαιρούσαν τους κατηγορουμένους

που είχαν ήδη παραπεμφθεί σε δίκη. Και στην κατηγορία αυτή δεν υπήρχε παρά ένας: ο Μέρτεν, που έτοιμο υποχρεώθηκε να υποστεί τη δοκιμασία της δίκης.

Πέρασαν μερικοί μήνες. Ο Μέρτεν εξέτισε την ποινή του. Η Βουλή είχε διακοπές. Παρεχώρησε τις νομοθετικές εξουσίες της σε κοινοβουλευτική επιτοπή. Εκεί οι προστάτες του Μέρτεν πλειοψηφούσαν. Με τη φροντίδα τους υπεβλή-

Έγγραφο της Γερμανικής Διοικήσεως Θεσσαλονίκης - Αιγαίου, με ημερομηνία 25 Ιουνίου 1943. Με το έγγραφο αυτό το κατάστημα του Ισραήλ Ισραήλ, ευρισκόμενο στη Θεσσαλονίκη στην οδό Βασ. Ηρακλείου 9, χορηγείται σε δύο Ελληνίδες υπηρέτους, την Ευαγγελία Σαγογάνην και την Χριστίνα Γεννή, ως μεσεγγυούχους.

πό την άμεση έμπνευσή του και τόνισε ότι «τον Μέρτεν προσήλκυσεν ιδιαιτέρως η λάμψις του χρυσού και των τιμαλφών». Την Πέμπτη 5 Μαρτίου 1959, έπειτα από μακρά διάσκεψη, ο πρόεδρος του Στρατοδικείου αντιστράτηγος της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης Δ. Κοκορέτσας ανέγνωσε την απόφαση. Η κατηγορία στηριζόταν σε δέκα τρία από τα είκοσι σημεία. Δέκα αφορούσαν εγκλήματα διαπράχθεντα ενα-

θη στην επιτροπή σχέδιο αμνηστίας με το οποίο «έπαινε κάθε διώξη εγκληματιών Πολέμου». Μόλις το πληροφορήθηκε το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος και η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης διαμαρτυρήθηκαν εντονότατα στην Κυβέρνηση, στους αρχηγούς των κομμάτων, στον Πρόεδρο της Βουλής και στους βουλευτές. Παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειες της αντιπολίτευσης, παρά την οργισμένη αρθρογραφία του Τύπου και τη βιαία αγανάκτηση της κοινής γνώμης, παρά τις διαμαρτυρίες των εκπροσώπων των πόλεων που κατέστρεψαν οι Ναζί και των αντιπροσώπων της Αντίστασης κατά τη διάρκεια του πολέμου, η τότε Ελληνική Κυβέρνηση, αγνοώντας τις έννοιες της δικαιοσύνης και της εθνικής αξιοπρέπειας, ψήφισε μέσω της κοινοβουλευτικής επιτροπής, τον Νόμο 4016/1959. Ο Νόμος τούτος θέσπιζε την αυτοδίκαια ἀρση οιασδήποτε ποινής ή υπόλοιπου αυτής που αφορούσε τη στέρηση ελευθερίας Γερμανών υπηρών εγκληματιών πολέμου για τα «εγκλήματα πολέμου τα προβλεπόμε-

να υπό της συνταγματικής πράξεως αρ. 78 του 1945». Η εφαρμογή της αναστολής της ποινής δεν απαιτούσε καμία δικαστική απόφαση, καμία διαδικασία. Είχε άμεση ισχύ. Παρέχετο δικαιωματικά στους καταδικασθέντες. Ήταν αυτόματη και άμεση. Εννοείται ότι από την πράξη αυτή ο μόνος που ωφελήθηκε ήταν ο Μέρτεν. Ο νόμος είχε γίνει ειδικά γι' αυτόν.

Η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης και ο Οργανισμός Περιθαλψης και Αποκατάστασης Ισραηλιτών Ελλάδος έκαναν μία ύστατη απόπειρα: το στρατοδικείο είχε αναγνωρίσει ότι ο Μέρτεν είχε αποσάσει με δόλο αλλά και με απάτη χιλιάδες χρυσές λίρες από τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης, με την υπόσχεση να τους απαλλάξει από την εφαρμογή των δικαιοσύνης που ανέλαβε να εκδικάσει την απαίτηση, την απέροιψη επικαλούμενος το ότι ο νόμος περί αμνηστίας ψηφίστηκε για την προστασία των ανωτέρων συμφερόντων της χώρας. Κατά συνέπεια,

δεν ήταν δυνατόν ο Μέρτεν να παραμείνει στη φυλακή.

Ο Μέρτεν αποφυλακίστηκε στις 5 Νοεμβρίου 1959. Ένα ειδικό αεροπλάνο της Λουφτχάνσα τον περιόμενε έτοιμο για αναχώρηση στο αεροδρόμιο της Αθήνας. Ανέβηκε βιαστικά και το αεροπλάνο απογειώθηκε αμέσως με κατεύθυνση προς τη Γερμανία. Ξάφνου, επιστρέφει και προσγειώνεται. Ένα ανώνυμο τηλεφώνημα είχε ειδοποιήσει τις αρχές του αεροδρομίου ότι μια ωρολογιακή βόμβα είχε τοποθετηθεί στο αεροπλάνο. Με τον ασύρματο ειδοποιήθηκε ο πιλότος. Λεπτομερής έρευνα απέδειξε ότι η πληροφορία ήταν ψευδής. Το αεροπλάνο απογειώθηκε πάλι και πέρασε τα ελληνικά σύνορα. Έπειτα από λίγες ώρες είχε προσγειωθεί στο αεροδρόμιο του Μονάχου. Ο Μέρτεν ήταν τώρα πια εν ασφαλεία. Συνελήφθη, τυπικά, από τις Γερμανικές Αρχές. Όμως, ο δικαστής που είχε αναλάβει την υπόθεση δήλωσε ότι δεν διαπίστωσε τίποτε σε βάρος του, τον άφησε ελεύθερο.....

Το έγκλημα είχε πολλαπλάς συντελεσθεί.....

ΑΠΟΚΟΜΜΑ ΕΣΤΙΑΣ Χρονολογία 23.ΦΕΒ.1959

ΤΑ ΑΙΜΟΣΤΑΓΗ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ
Είς τὴν δίκιην τοῦ εφίου τῶν
ἰαστριτῶν Μέρτεν (έτοι τὸν ἄ-
πεκλεστούσαν μάρτυν ὑπερσπό-
σεων!), ἀνγενώσθη προύσθε μία λί-
αν διεφοτιστικὴ διποτολή Γερμανοῦ
δικτύουρου, ἀποκλειστούσα σήμερον τὸν
Μέρτεν εἰς δέρματα τοῦ ἐπιστο-
λογόρρου, μίαν καστετίνων πλήρη¹
δικρόδων καστημάτων, προερχόμενου
προσώπῳ ἀπὸ τὰς ἐν Εὐλαΐᾳ λεπ-
λασίσας του, καὶ προσθέτει στὸ δύ-
τιον, ἔκτιον πολυελῆ βίλλαν εἰς
Κίρκυντοφ, προμηθεύει ταχύτεσ-
τά τοῖς τοῦ θέντονος κρήματα!
Καὶ αὐτὲς μέν τὰ ἐπεριμένουν οἱ μᾶ-
πιστευόντες ποτὲ εἰς τὴν εφιλο-
κέρεαν τοῦ ἄγριον αὐτὸν θρίστου,
πού ξετίλων εἰς τὸν δέσποτον κλίνει.

Δεξ 'Ιαστριτῶν, διε νά
νά τούς σκυλοστήν ἀτρόμους.
μως, πάντας τοι μέν περιείνεις,
οὐδὲ δέ η διποτολή δεν περιείνει,
οὐδὲν διεσέρνεται στοιχεῖσι! 'Αντι-
θέτος, μελαντειά, ή καταφυγής τρέ-
χη, μὲ τὴν δούσιν ἄκουεις τὸ Χιτλε-
ρικόν τέρες τὰ στοιχεῖα αὐτός, ἀπο-
εικνεῖ έτι ήταν πολὺν ειδικότερον!

ΑΠΟΚΟΜΜΑ «ΕΣΤΙΑΣ» Χρονολογία 23 Φεβ. 1959

Τα αιμοσταγή κοσμήματα

Εἰς την δίκην του «φίλου των Ισραηλιτών» Μέρτεν (έτοι τον απεκάλεσε κάπιοις μάρτυρας υπερσπόσεων!), ανεγνώσθη προχθές μία λίαν διαφωτιστική επιστολή Γερμανού δικηγόρου, αποκαλύπτουσα ότι ο Μέρτεν είχε δείξει εις την σπιτονοικουργάν του, πενθεράν του επιστολογράφου, μίαν καστετίνων πλήρη πορειώνων πού συμβαίνουν στοιχεῖα! Αντιθέτος, μελαντειά, ή καταφυγής τρέχη, μὲ τὴν δούσιν ἄκουεις τὸ Χιτλερικόν τέρες τὰ στοιχεῖα αὐτός, ἀποεικνεῖ έτι ήταν πολὺν ειδικότερον!

νώς από τας εν Ελλάδι λεηλασίας του, και προσθέτει ότι ο ίδιος έκτισε πολυτελή βίλλαν εις Κίρχντοφ, προμηθεύεις ταχύτατα τα προς τούτο αναγκαία χρήματα!

Και αυτά μεν τα επερίμεναν οι μη πιστεύσαντες ποτέ εις την αφιλοκέδειαν του αγρίου αυτού θηρίου, που έστειλεν εις τον θάνατον χιλιάδας Ισραηλιτών, διά να δυνηθή να τους σκυλεύης· αποδούμεν, άμισως, πως ελέχθη εις το Δικαστήριον, ότι η επιστολή δεν περιείχε, δήθεν, ενδιαφέροντα στοιχεία! Αντιθέτως, μάλιστα, η καταφανής ταραχή, με την οποίαν ήκουσε το Χιτλερικόν τέρας τα στοιχεία αυτά, αποδεικνύει ότι ήσαν πολύ ενδιαφέροντα!

«Μνήμη Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων Ολοκαυτώματος»

ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ της EPA και του ΚΙΣΕ

Από το 1997, έτος το οποίο
είχε κηρυχθεί από την

Ευρωπαϊκή Ένωση ως
«Έτος κατά του Ρατσισμού,
του Αντισημιτισμού και της
Ξενοφοβίας», η Ελληνική
Ραδιοφωνία (EPA) και το
Κεντρικό Ισραηλιτικό
Συμβούλιο Ελλάδος (ΚΙΣΕ)
ανέλαβαν σειρά
πρωτοβουλιών για την
εξάλειψη των φασιστικών
προκαταλήψεων που

προκύπτουν από τη
Ξενοφοβία και τον
αντισημιτισμό.

Από τη συνεργασία αυτή της
EPA και του ΚΙΣΕ έχουν
μέχρι σήμερα προκύψει
τρεις πνευματικοί
διαγωνισμοί αφιερωμένοι
στη «Μνήμη Ελλήνων
Εβραίων Μαρτύρων
Ολοκαυτώματος».

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ & ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΟΥ

Το 1997 προκηρύχθηκαν οι διαγωνισμοί συνθέσεως τραγουδιού και συγγραφής θεατρικού μονόπρακτον με χορηματικά βραβεία που αθλοθέτησε το ΚΙΣΕ. Στους διαγωνισμούς συμμετείχαν 80 έργα.

Το πρώτο βραβείο του διαγωνισμού συνθέσεως απονεμήθηκε στον Δαβίδ Ναζμία για το τραγούδι με τίτλο «Απ' τον κύκλο της φωτιάς» με στίχους Νίνας και Βίκτωρος Ναζμία. Το δεύτερο βραβείο στον Θωμά Σιώμο για το τραγούδι «Ρα-

μόνα», με στίχους Σωτήρη Νικολαΐδη.

Το πρώτο βραβείο συγγραφής μονόπρακτον απονεμήθηκε στον Βασίλη Αργυρόπουλο για το έργο του «Ταξίδι στο Μπράϊτγουντ». Το έργο, με επιμέλεια της EPA και του ΚΙΣΕ, παίχθηκε σε ειδική παράσταση στο θέατρο «Εμπρός» τον Ιανουάριο του 1999. Το δεύτερο βραβείο απονεμήθηκε στον Χρήστο Σκανδάλη για το έργο του με τίτλο «Χάριν της οδού».

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ

Τον Μάρτιο του 1999 προκηρύχθηκε με το ίδιο θέμα ο τρίτος κατά σειρά διαγωνισμός, της συγγραφής διηγήματος.

Η Επιτροπή αξιολόγησης και κρίσης του διαγωνισμού διηγήματος αποτελούμενη από τους κ.κ. Βαγγέλη Χατζηβασιλείου και Κοριτικό λογοτεχνίας, Αλμπέρτο

Ναρ συγγραφέα και Κώστα Γ. Παπαγέωργιου συγγραφέα, εξέτασε τα 46 υποβληθέντα διηγήματα και αποφάσισε την απονομή των 3 βραβείων – συνοδευόμενων από χορηματικά έπαθλα τα οποία είχαν αθλοθετηθεί από το ΚΙΣΕ, καθώς και των 8 επαίνων, ως ακολούθως:

ΒΡΑΒΕΙΑ:

Α' Βραβείο, συνοδευόμενο από χορηματικό έπαθλο 300.000 δρχ. στον Γεώργιο Μπριντάκη (Χανιά) για το διήγημά του με θέμα: «Δε θα

ξαναπερνούσε πια».

Β' Βραβείο, συνοδευόμενο από χορηματικό έπαθλο 200.000 δρχ. στην Τζέννη Σιαμαλέκα (Αθήνα)

για το διήγημά της με θέμα: «Μικρές πολιτείες μικρά μυστικά».

Γ' Βραβείο, συνοδευόμενο από χρηματικό έπα-

θλο 100.000 δρχ. στον Ηλία Τουμασάτο (Κεφαλονιά) για το διήγημά του με θέμα: «Ο αυλός του Πανόρα».

ΕΠΑΙΝΟΙ:

Έπαινος, στη Μπέττυ Μαγορίζου (Λάρισα) για το διήγημα με θέμα: «Μνήμη Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων Ολοκαυτώματος».

Έπαινος, στον Σόλων Σολομών (Θεσσαλονίκη) για το διήγημα με θέμα: «Αφιερωμένο σε αυτούς που δεν έζησαν αν και έζησαν σε αυτούς που ζουν αν και δεν ζουν».

Έπαινος, στον Κωνσταντίνο Πασχάλη (Σέρρες) για το διήγημα με θέμα: «PENE».

Έπαινος, στη Ντόλη Ασέρ (Αθήνα) για το διήγημα με θέμα: «Η θεία Σαρώνα και άλλες ιστορίες γερ-

μιανικής κατοχής».

Έπαινος, στη Δέσποινα Φράγκου-Γκαϊδατζή (Πειραιάς) για το διήγημα με θέμα: «Μια βαλίτσα γεμάτη μητρύματα».

Έπαινος, στο Χορήστο Σκανδάλη (Ιωάννινα) για το διήγημα με θέμα: «Καλούσεψε».

Έπαινος, στο Δημήτρη Πετσετίδη (Σπάρτη) για το διήγημα με θέμα: «Με λάδι ελιάς».

Έπαινος, στη Βασιλική Σαμαρά (Αθήνα) για το διήγημα με θέμα: «Για πάντα κοντά τους».

Από την εκδήλωση απονομής των βραβείων του διαγωνισμού διηγήματος. Από αριστερά: ο τότε γεν. διευθυντής της ΕΡΑ κ. Γ. Τζαννετάκος, ο πρόεδρος του ΚΙΣΕ κ. Μ. Κωνσταντίνης και από την Κριτική Επιτροπή οι κ.κ. Αλ. Ναρ συγγραφέας και Κ. Παπαγεωργίου συγγραφέας.

Η εκδήλωση απονομής των Βραβείων του Διαγωνισμού Διηγήματος

Στις 13 Ιουλίου 2000 οργανώθηκε από την ΕΡΑ και το ΚΙΣΕ εκδήλωση για την απονομή των βραβείων και των επαίνων του διαγωνισμού συγγραφής διηγήματος, στο αίθριο της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων.

Κατά την εκδήλωση μίλησαν ο τότε γεν. διευθυντής της Ελληνικής Ραδιοφωνίας κ. Γιάννης Τζαννετάκος, ο οποίος αναφέρθηκε στη σημασία της πρωτοβουλίας αυτής η οποία συνεχίζεται εδώ και τρία χρόνια με την άριστη συνεργασία του ΚΙΣΕ. Όπως τόνισε ο κ. Τζαννετάκος, η συνεργασία αυτή έχει μέχρι σήμερα προσφέρει τρεις διαγωνισμούς αφιερωμένους στη Μνήμη των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων Κατοχής, πρωθιμότας έτοι τη διάδοση του αντιρατσιστικού μηνύματος και την ευαισθητοποίηση γύρω από το μεγαλύτερο έγκλημα της σύγχρονης ιστορίας, με την ελπίδα ότι συμβάλλουμε στη δημιουργία μιας ανεκτικής κοινωνίας.

Ο πρόεδρος του ΚΙΣΕ κ. Μωύσής Κωνσταντίνης, κατά την ομιλία του επεσήμανε, μεταξύ άλλων: «...Η κα-

ταπολέμηση του εχθρικού για τον άνθρωπο και την οργανωμένη κοινωνία μισαλλόδοξου φασισμού δεν μπορεί και δεν πρέπει να σταματά ποτέ. Ο αγώνας για την υπεράσπιση της αξιοπρέπειας και της ισότητας του ανθρώπου, πέρα από φυλετικές, εθνικές και θρησκευτικές διακρίσεις, οφείλει να είναι συνεχής. Στην Ελλάδα, στην οποία ποτέ δεν βρήκε έδαφος για να ανθίσει ο οργανωμένος αντισημιτισμός -παρ' όλον ότι μερικές κοινωνικές και περιθωριακές οργανώσεις, πολιτικές και άλλες, το επεδίωξαν, ακόμα και με βανδαλισμούς εναντίον θρησκευτικών καθιδρυμάτων- οι ηγετικοί κοινωνικοί παράγοντες έχουν υποχρέωση να καθοδηγούν τον απλό άνθρωπο στο δρόμο της πραγματικής εσωτερικής ελευθερίας. Για να γίνει αυτό οι κοινωνίες πρέπει να έχουν επίγνωση των σχετικών προβλημάτων ουσίας και να βρίσκονται σε διαρκή μαχητική εγρήγορση».

Εκ μέρους της Κριτικής Επιτροπής μίλησε ο κ. Αλ. Ναρ για τα υποβληθέντα διηγήματα, καθώς και για εκείνα που βραβεύθηκαν.

Δεν θα ξαναπερνούσε πια...

Του κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΠΡΙΝΤΑΚΗ

Α' Βραβείο Διαγωνισμού Διηγήματος EPA - ΚΙΣΕ

Ο «πεταλάς» ήταν στημένος έξω από της Βέναινας, Αθηνών και Ηπείρου γκονία. Πότε ειχε έρθει; Αξημέρωτα; Δεν κοιτήθηκε ούτε αυτός σαν κι εμάς;

Όλη τη νύχτα ακούγαμε περίεργους θορύβους και υλακές που ίσαν σε ξεμυτίσει να δει, τολμούσε: «Όλα τα 'σκιας' η φορέα». Και προι - προι, ο «πεταλάς» είδαμε να 'χει πάρει τη θέση του: εκεί στο σταυροδόρομό, κοντά κι απέναντι στα φαρδιά σκαλάκια, να 'χει εποπτεία και στο μεγάλο κεντρικό δρόμο» εκεί στο πέρασμα των ανθρώπων από την κάτω γειτονιά και το γιαλό.

- «Μπαμπά, μπαμπά! Τι έχει μπροστά στο στόμα του και στην πλάτη του?». Κι ο πατέρας μιού εξήγησε πρόθυμα για τον ασφόματο με το μικρόφωνο που κουβαλούσε ο «πεταλάς» - αστυνομικός.

- «Και το πολυβολάκι, τι το θέλει, μπαμπά; για να μας σκοτώνει;» συνέχισα εγώ περίτομος.

Πάλι ο πατέρας προσπάθησε να με καθησυχάσει: «Θα δούμε, παιδί μου!».

Και είδαμε άταν σε λίγο ο κοντός ανθρωπάκος - κουστουμαρισμένος όπως πάντα - ξεμυτίσει από το στενό να πάει στο μαγαζί του κάτω «στα Χανιά», όπως λέγαμε το κέντρο της πόλης μας εμείς οι Κατωκουμπατιανοί, οι κάτοικοι της γειτονιάς των χαμόσπιτων και της φτωχολογιάς.

Καθόταν κάτω προς τη θάλασσα, κάπου εκεί στο σύμπλεγμα των δρόμων με τα ονόματα πόλεων και περιοχών της Ελλάδας (Θράκης, Σπάρτης, Αγίας Λαύρας, Μεσολογγίου, Μακεδονίας...), που οι Γερμανοί δεν άλλαξαν αφού δεν τους ενογλύσαν. Ή, ίσως, σε κανένα παράδομο, απ' αυτούς που δεν οδηγούσαν πουθενά και τερμάτιζαν σε αδιέξοδα ή στη θάλασσα.

Κάπου κει, τέλος πάντων ποτέ δεν το μάθαμε!

Ασφαλώς, θα 'χε κι οικογένεια· κι όλοι μαζί θα μένανε σε κανένα σπιτάκι, από τα φτωχικά της περιοχής. Αλλά, ούτε αυτό το μάθαμε ποτέ!

Εμείς, το μόνο που έραμε ήταν η καταγωγή του: Εβραίος. Και πως, κάθε προι, έκανε την ίδια βιαστική και απόμερη διαδορομή για τη δουλειά του. Την προτυπούσε, αυτήν τη διαδομή, από την άλλη που περνούσε από τον κεντρικό δρόμο. Ευνόητος ο λόγος: στο φαρδύ δρόμο πιο εύκολα έχεις ανεπιθύμητα και επικίνδυνα συναπαντήματα. Κι αυτός ήταν Εβραίος... «Καλύτερα να γνωρεύεις τη δουλειά σου πηγαίνοντας από τα παράστρατά;

Κι έτσι, περνούσε μπροστά από το σπίτι μας!

«Να χαθεί ο Βραίος που περνά», ήταν το «αγαπημένο» ξέσπασμα της Κατίνας, της «υπηρεσίας» μας, άταν την πειράζαμε, εγώ κι ο μικρότερος αδελφός μου. Κάτι σαν βρισιά, κάτι σαν άνακη κατάρα, κάτι σαν ευχή που δεν θα 'θελε να πραγματοποιηθεί ποτέ· έτσι, για να πει κάτι και να εκδηλώσει την αγανάκτησή της. Αγράμματη τελείωσ, είχε έρθει από το χωριό της, πριν από τον πόλεμο, σαν υπηρέτρια στο σπίτι, να φάει γλυκόπικρο ψωμί σε ξένα χέρια, να μας προσέχει σαν ήταν οι γονείς μας στις δουλειές τους και να μας υπηρετεί όλους μαζί. Μας αγάπησε και την αγαπήσαμε κι από Αικατερίνη, που ήταν τ' όνομά της, έγινε «η Κατίνα μας» και ισθιτούμελος της οικογένειας. Αλλά, ζιζάνια εμείς, όλο και την πειράζαμε: πότε τής λύναμε ξαφνικά την μπροστοποδιά της εκεί που

περπατούσε αμέριμνα να σωριαστεί χάμιν, πότε της οίχναμε καριά κλωτσιά στο καλάμι να πονέσει· κι όταν θέλαμε πολύ να την πειράζουμε, να την κάνουμε να κλαίει, να της αγγίξουμε τα κατάβαθμα της ψυχής της, το «είναι» και τα «πιστεύω» της, να πονέσει περισσότερο ψυχικά παρό σωματικά, είχαμε έτοιμα τα «μεγάλα μέσα» μια σκληρή, απάνθρωπη, ανελέητη βλαστήμα: «Διάλε το' αποθαμένους σου!»

Καλά λένε για τη γλώσσα που σπάει κόκαλα: η δική μας γλώσσα την έκανε κουσέλι, την εξονθένωντε, την έκανε να αποσύρεται σε μια γωνιά και να κλαίει σιωπηλά, αξιολύπητα· κι η μόνη της αντίδοση, στη φρερή βρισιά που εκτοξευόταν ήταν: «Γιάντα μωρέ, απιμωνές το' αποθαμένους μου!». Κι εμείς, βέβαια, δεν καταλαβαίναμε καλά - καλά τι σημαίνει αυτή τη βρισιά, πόση βαρύτητα έχει· ξέραμε μόνο πως την πονούσε τρομερά, αφρόητα, γιατί είχε και τους δύο γονείς της πεθαμένους και τον πατέρα της τον υπεραγαπούσε μάλιστα.

Υπομονετική και μεγαλόκαρδη η Κατίνα, ποτέ δεν μας μαρτύρησε για τα «μαρτύρια» που της κάναμε. Μόνο κάπου - κάπου ξεπούσε: «Να χαθεί ο Βραίος που περνά».

Την πρότη φορά που το 'τε δε δώσαμε σημασία. Κι ούταν το ξανάπε, τη ωρατήσαμε τι σημαίνει, τι εννοούσε, τι σόι κουβέντα ήταν αυτή.

- «Να! τον βλέπετε; Αυτός είναι Οβραίος! Γι' αυτόν λέω!» και μας έδειξε τον κουστουμαρισμένο άνθρωπο που περνούσε κεινή την ώρα έξω από το σπίτι μας ανεβαίνοντας την ανηφόρα.

- «Τι σού 'καμε ο κακομοίσης ο άνθρωπος και τον βρίζεις» εκπλαγήκαμε εμείς.

Κι ήθελε η αναπάντεχη απάντηση που (χρόνια αργότερα - μεγάλοι πια - καταλάβαμε πως) απηχούσε την αγραμματώσυνη, την αντιεβραϊκή διάθεση, τον αντισημιτισμό, τον φανατισμό, τον φασισμό... απέναντι σ' ένα λαό που δεν ζητούσε πάρα μόνο μια θέση κάτω από τον ήλιο:

- «Τίποτα, ούτε τον ξέρω! Αυτοί σταυρώσανε το Χριστό! Να χαδούν όλοι κι αυτός μαζί...».

Και, πραγματικά, η «ευγή» της έπιασε.

Ήταν τη μέρα που το «πεταλάς» την είχε στήσει στης Βέναινας το σπίτι απ' έξω.

Ο Μάης είχε μπει στο τελευταίο 'δεκαήμερό του, οι ζέοτες είχαν αρχίσει και τα μηνύματα, για όλους που ζούσαν κάτω από τη ναζιστική μπότα, ήταν αισιόδοξα: όπου να 'ναι ο πόλεμος τελείωνε, το ναζιστικό τέρας ξενυχούσε! Μόνο οι Γερμανοί δεν το 'χαν πάρει χαμπάρι, σ' αντίθεση με τους διάφορους συνεργάτες τους, που είχαν αρχίσει να το σκάνε από το νησί...

«Κανένα καῦκι να μην πάρει χαφιέ», προειδοποιούσε και προέτρεψε με μεγάλα κεφαλαία γράμματα σε μπλε λουλακι χρώμα, το σύνθημα που 'χαν νύχτα γράψει στον τοίχο απέναντι από τον «πεταλά» οι πατωτώτες της γειτονιάς. Κι ένας από τους αιτίθασους μικρότερος αδελφούς της μητέρας - δύσκολα θα 'λεγες πως δεν το 'χει γράψει αυτός - το 'χει παραφάσει με επιτυχία, κυριολεκτώντας «επί το ποιητικότερον»: «Κανένα καῦκι να μην πάρει καθίκι!»

Σε κάποιο από τα περνοδιαβάσματά του, ο συμπολίτης μας Εβραίος κοντοστάθηκε να το χαζέψει κι αμέσως απομακρύνθηκε δρομαίως. Κι όμως, δεν ήταν αυτή η αιμορτία του, για να του την έχει στήσει «ο πεταλάς» και να τον αρπάξει

μόλις φάνηκε· από τότε δεν τον ξαναείδαμε στη γειτονιά.

Στο Πεδίον του Αρεως, όμως, τον ξανάδα την ίδια μέρα, ντάλια μεσημέρι, εγώ και μερικά γειτονάκια. Εκεί, στο περιμαντωμένο κι ελαφρώς επικλινές γήπεδο - στάδιο της πόλης, είχαν μαζέψει τους Εβραίους απ' όλη την πόλη, μέχρι να τους ξαποστέλουν. Εύκολη δουλειά, γιατί οι περισσότεροι ζούσαν συγχεντρωμένοι στη συνοικία τους - την εβραϊκή - κι ήταν αδύνατη η οποιαδήποτε (έστω και σαν προσπάθεια) διαφυγής τους.

Να σάκει ο ήλιος την πέτρα και αυτοί ούτε νερό να μην έχουν να πιούνε!

- «Οχι! νερό, τουλάχιστον, να τους στείλουμε», σκέρπτεκε φωναχτά ο πατέρας. «Θα πας εσύ με τους φίλους σου», γύρισε και μου' πε.

- «Πώς θα 'μπω μέσα;» αντέδρασα.

- «Όπως την άλλη φορά», μου θύμισε.

Κατάλαβα...

Το γήπεδο, όταν έβρεχε, πλημμύριζε. Γι' αυτό, στο χαμηλότερο σημείο του είχαν ανοίξει στην πετρόκιστη μάντρα μεγάλες τρύπες, για να φεύγουν τα νερά. Απ' αυτές μπανοβγαίναμε εμείς οι πιτσιρικάδες, «περιπτώσεως τυχόντσης». Και η τελευταία φορά που μπήκαμε, ομαδικά, ήταν στα γενέθλια του Χίτλερ, στο τέλος Απριλίου. Τότε, οι Γερμανοί - μ' αγγαρείες - είχαν κατακρεούργησει τα κυπαρίσσια όλης της περιοχής κι είχαν κάνει, πλέκοντάς τα κομμένα κλαδιά μεταξύ τους, ένα χαλί, κάτι σαν πάπλωμα, τεράστιο σε επιφάνεια.

το κρέμασαν σαν ντεκόρ από τις κερδίδες του σταδίου μέχρι κάτω· στη μέση είχαν βάλει τη σφράτσικά τους. Εμείς, οι πιτσιρικάδες της γειτονιάς, είλαμε τρυπώσει μέσα το βράδυ στη γιορτή που κάνανε· και ξαζεύαμε...

Κείνη τη μέρα, όμως, δεν θα ξαζεύαμε: είχαμε τη συγκεκριμένη αποστολή να μπάσουμε μέσα στο γήπεδο γκαζόντενέκδες με νερό για να ξεδιψάσουν οι συμπολίτες μας Εβραίους. Έτσι, ξανάδα τον κοντογείτονά μου. Άλλα, ούτε τότε έμαθα το ονόμα του.

Μέρες μετά ήρθαν, ταυτόχρονα, δύο ειδήσεις που μας γέννησαν αντιφατικά αισθήματα: έγινε απόβαση στη Νορμανδία μα, πάει, χάθηκαν οι Εβραίοι. Η «ευχή» της Κατίνας.

Μια Παρασκευή βραδάνα «έπιασε» την Κατίνα να θυμάζει, με περίσσια προσοχή και ευλάβεια. Απόρησα, γιατί θύμιαζε, βέβαια, τακτικά, αλλά μόνο Σάββατο σπερνό και τις παραμονές μεγάλων εορτών. Ξέρεια μια πλεφτή ματιά στο ημερολόγιο δεν ήταν για γιορτή.

- «Είντα 'παθες, Κατίνα, και θυμιάζεις απόψε;» αποτόλμησα.

- «Να μη σε νοιάζει» κι έβαλε τα κλάματα. «Για κεινονά που περνούσες θυμιάζω».

Δεν πολυκατάλαβα· μα σαν την έβλεπα από τότε να θυμιάζει κάθε Παρασκευή απόγευμα δακρυσμένη, ο νους μου φωτίστηκε: είχε συμπεριλάβει οριστικά «στο' αποθαμένους της» και κείνον που χάθηκε και δε θα ξαναπερνούσε πια! Κι ας μην είχε μάθει ποτέ τ' ονόμα του!

Ο αιώνας της ανθρωποθυσίας

Συνέχεια από τη σελ. 2

νου, της ανθρώπινης διάνοιας, που στην ουσία δεν μπορεί καν να ελέγξει τα ένστικτα, τα αισθήματα και να συνδεθεί με τη βαθιά του μνήμη, τη μνήμη της ψυχής, τη μνήμη της αγάπης.

ΣΚΕΠΤΟΜΟΥΝΑ τα μελαγχολικά μάτια της κυρίας Μπλούμενταλ και ντρεπόμουν για την ανικανότητά μου να εκφράσω την άμεση συμπαράστασή μου για τα πάθη του λαού της, για τον πατέρα της, για τ' αδελφιά της που χάθηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στο 'Αουσβιτς.

ΠΟΣΕΣ ΚΑΙ ΠΟΣΕΣ φορές δεν ειπώθηκαν και δεν συζητήθηκαν όλα αυτά, ποτέ όμως, ποτέ απ' αυτή τη θέση. Μα και βέβαια υπάρχουν οι εκμεταλλευτές κι οι οργανώσεις της εκδίκησης. Γιατί όχι; Και θα συνεχίζεται η διαιώνιση της εκδίκησης, όσο η διανοητική ανθρωπότητα δεν παραδέχεται αυτήν τη φροκιαστική ατίμωση ενός λαού, ενός ανθρώπου κι όσο δε νοιάζεται αυτή η υπεροπτική ανθρωπότητα για τον τρόμο και το μαρτύριο που έζησε το κορίτσι, η 'Αννα Φρανκ. Όσο δε βγάζει συμπόνια για αυτή τη φυλή που μαρτύρησε για χάρη μας.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ δε λύνεται με τις κυβερνητικές αποφάσεις να αποκατασταθούν τα θύματα με χοηματικές αποζημιώσεις, παρά μόνο όταν ζήσουμε μαζί

το μαρτύριο των Εβραίων. Μόνο αν ανοίξουμε τη μητρική καρδιά μας. Μια ζωή, όλοι οι άνθρωποι του εικοστού αιώνα που επέζησαν του ολοκαυτώματος έχουν αυτή την υποχρέωση του πένθους και της αλληλεγγύης. Ποτέ πια ατίμωση, διωγμό και θάνατο σε κανένα άνθρωπο, καμιάς φυλής, καμιάς θρησκείας. Ποτέ πια υπεροψία σε κανένα άνθρωπο, μόνο και μόνο επειδή η ιεραρχία της υπεροχής αυτοορίζεται απ' το άτομο, το έθνος, την κυβερνητική ηγεσία.

ΑΧ, ΝΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑ να λευτερώσω την Αγιασοφιά μας! Κάτω από το μεγάλο τρούλο της, στο κέντρο του ναού, θα έκτιξα ένα ταπεινό κουβούκλιο με τα οστά των Εβραίων μαρτύρων και με τα άμφια των στολών του μαρτυρίου, τα ωγωτά άμφια των στρατοπέδων συγκέντρωσης.

ΠΑΝΤΑ έχανα το παιχνίδι με τη σκέψη μου στους Εβραίους. Δεν έβρισκα πουθενά απάντηση, παρά μόνο στην προσευχή και στην ταπεινωση. Γύριζα, στο τελευταίο καταφύγιο της ελπίδας. Μεγάλε Θεέ κάνε η προσευχή μου ν' ανέβει στον ουρανό. Κάνε να αγαπά τον κόσμο κι από μένα πιο πολύ. Δείξε μου το ίσιο δρόμο και τη σράτα την καλή.

[Απόσπασμα από το βιβλίο του «Είναι Τούρκος ο Θεός?» (Αθήνα: Παρατηρητής, 2000), σελ. 122 κ.ε.]

ΧΡΗΣΤΟΥ ΓΑΡΝΑΒΟΥ:
Άσμα Ασμάτων,
(Aθήνα: Εκδόσεις Θ. Κώτσια, 2000).

Το βιβλίο του Χρ. Γαρνάβου, Master Θεολογίας και Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, περιλαμβάνει εισαγωγή στο βιβλικό κείμενο που προβλημάτισε πολύ Εβραίους και Χριστιανούς ως προς την ένταξή του στην Αγία Γραφή λόγου του ερωτικού του περιεχομένου και στην οποία αναφέρει το πρόβλημα του φιλολογικού είδους του βιβλίου, του συγγραφέως του, της γλώσσας του, του ποπού του συγγραφής του και τη δομή του βιβλίου, παθαίνοντας τα πορίσματα των ερευνητών της Βίβλου. Ακολουθεὶ παραλλήλη παράθεση του αρχαιοελληνικού κειμένου, δηλαδή της μετάφρασης των Ο' από την κρητική έκδοση του κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης του Rahlf's, του Χαστούπτη και του Π. Μπρασιώτη και της μετάφρασης στη νεοελληνική γλώσσα, δύπο με μεγάλη επιμέλεια και χρήση ικανή των λεξιών δίνεται πολύ γλαφρά, ζωντανά στην καθομιλουμένη η μετάφραση του κειμένου, που είναι όσο πιο πιστή γινόταν. Ακολουθούν ερμηνευτικά σχόλια σε όλους τους στίχους του

βιβλίου, όπου διασφαγίζονται οι έννοιες και το νόημα του βιβλίου με χρήση εμινηντικών υπομνημάτων των Πατέρων της Εκκλησίας (Ωριγένειος, Γρηγορίον Νίσσης, κ.α.), αλλά και συγχρόνων βιβλικών επιστημόνων Ελλήνων και ξένων.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου παρατίθεται η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία του συγγραφέα στο Τμήμα Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών με θέμα την Κανονικότητα του Ασματος των Ασμάτων, όπου εξετάζεται το πρόβλημα της συμπεριληφτής του κειμένου στην Αγία Γραφή τόσο στην Εβραϊκή Βίβλο (Μασαρά), όσο και στην Παλαιά Διαθήκη, που έχουν οι Χριστιανοί. Η εργασία αυτή διαφεύγει στα δύο μέρη που διδέται στο πρώτο η μαρτυρία των Ραβίνων και των Χριστιανών Πατέρων μέχρι τον 9ο αιώνα για τον κανόνα της Παλαιάς Διαθήκης γενικά και στο δεύτερο η μαρτυρία των Ραβίνων και των εκκλησιαστικών συγγραφέων για την κανονικότητα του 'Ασματος των Ασμάτων. Και στα δύο μέρη παρατίθενται αντούσια τα κείμενα μέσα από τις πηγές, τις οποίες γνωρίζει πολύ καλά ο συγγραφέας και χρησιμοποιεί με μεγάλη άνεση. Τους Εκκλησιαστικούς συγγραφείς και Πατέρες τους διαρεῖ ανά εδαφική περιφέρεια όπου έδρασαν

(Αίγυπτος, Παλαιστίνη, Μ. Ασία, Ρώμη - Λατίνου), ενώ για τα εβραϊκά κείμενα χρησιμοποιεί ως πηγές τον Ιόσηπο, το Φίλωνα, τα απόχρωφα βιβλία, τα κείμενα του Κοινωνάν, τη μετάφραση των Ο', τη σύνοδο της Ιαυνείας και την Παλαιά Διαθήκη. Τελειώνει το βιβλίο με την επίδραση του βιβλίου του 'Ασματος στα κείμενα της υμνογραφίας της Εκκλησίας και με τα συμπεράσματα της έρευνάς του.

Το βιβλίο αυτό του Χρήστου Γαρνάβου είναι πολύ ενδιαφέρον και σημαντικό τόσο στη μετάφραση του κειμένου, που τη θεωρώ λισάνε με τις μεταφράσεις του Σεφέρη του Παπαδόπουλου, του Παπακωνσταντίνου και του Ελγιά, όσο και στην επιστημονική έρευνα, καθώς για πρώτη φορά μας δίνεται η γνώμη χριστιανών και Εβραίων συγγραφέων, που διαμόρφωσαν τον κανόνα της Αγίας Γραφής, για το 'Άσμα Ασμάτων.

Γ.Γ.

ΕΣΔΡΑ Δ. ΜΩΣΗ:
Προσεγγίσεις (Λάρισα 2000)

Κυκλοφόρησε το νέο βιβλίο του επίτιμου προέδρου της Ισραηλιτικής Κοινότητας Λαρίσης κ. Εσδρά Μωϋσή. Στο βιβλίο αυτό περιέχονται ομιλίες, προσφωνήσεις, χαιρετισμοί, επιστολές κ.ά.

δημοσιεύματα του συγγραφέα σε διάφορες εποχές και σε ποικίλες ευκαιρίες.

Τα περιεχόμενα του βιβλίου αποδεικνύουν την ευηύπητη των ενδιαφερόντων του κ. Ε. Μωϋσή, τα οποία εκτείνονται πέρα από τον Εβραϊσμό. Όσον αφορά τα εβραϊκά θέματα πολλά απ' αυτά είναι διατυπωμένα με ελεύθερο πνεύμα και ευρύτατες γνώσεις ώστε περιέχουν επιχειρήματα και στοιχεία που ασφαλώς θα ενδιαφέρουν και τον μελετητή του μέλλοντος. Επιπλέον η διατύπωση του συγγραφέα είναι γλωσσική με αποτέλεσμα τα κείμενα να διαβάζονται ευχάριστα από τον κάθε αναγνώστη.

ΙΩΑΝΝΗ ΣΑΛΑΠΑΣΙΔΗ:
Ο εξηλεκτρισμός της Θεσσαλονίκης (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη).

Έκδοση με πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία, φωτογραφίες και ντοκουμέντα για την ιστορία της Θεσσαλονίκης σε συσχετισμό με τον ήλεκτροφωτισμό. Περιέχονται επίσης πληροφορίες για την εβραϊκή παρουσία στην πόλη, καθώς και για Ιορδαλίτες υπαλλήλους στην επιχείρηση ηλεκτρισμού (ΚΕΤΗΘ). Τα στοιχεία για τους Εβραίους έχουν δημοσιευθεί από τον κ. Σαλαπασίδη στα τεύχη 88, 97 και 104 του περιοδικού μας.

Επιστολές στα "Χρονικά"

Ο κ. Καλλίας για το Ολοκαύτωμα της Ισραηλιτικής Κοινότητας Χαλκίδας

Με την ευκαιρία των εκδηλώσεων μνήμης για τους Εβραίους της Χαλκίδας - θίμματα του Ολοκαυτώματος, που έγιναν τον περασμένο Ιούνιο, ο πρ. υπουργός - παλαιάμαχος βουλευτής και αξιόλογος πνευματικός άνθρωπος κ. Κωνσταντίνος Μ. Καλλίας απέστειλε την παρακάτω επιστολή στην Ισραηλιτική Κοινότητα Χαλκίδας:

«Συμπετέρω ολόφρως στις εκδηλώσεις μνήμης του «Ολοκαυτώματος

των Εβραίων» της Χαλκίδας και λυπάμαντι γιατί δεν είχα αγκάρως πληροφορηθεί την ημέρα των εκδηλώσεων για να μετασχω, ώπως το έγαμα αμέσως μετά το πόλεμο.

Οι εκδηλώσεις μού έφεραν στη μνήμη τις τραγικές ημέρες της κατοχής, την επικίνδυνη προσπάθειά μου να βοηθήσω τους αγαπητούς Ισραηλίτες μους. Ανέτρεξα και στο υπ' αρ. 41 της 16 Οκτωβρίου 1945 έγγραφο σας ευγνωμοσύνης και κυριολεκτικά συγκινήθηκα. Επίσης ανέτρεξα και στο άρθρο μου της 12ης Δεκεμβρίου 1944 στον «Εύρυτο», στο οποίο ξεκίνωνταν κατάλογοι θαυμασμού προς τους Χαλκιδέους ήρωες με το όνομα του τιμημένου συνταγμα-

τάρχου Μαρδοχαίου Φοίζη».

Το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος απέστειλε στον κ. Καλλία την παρακάτω ευχαριστητή επιστολή που υπογράφουν οι πρόεδρος και γεν. γραμματέας κ. κ. Μ. Κωνσταντίνης και Αβρ. Ρεϊτάν:

«Λάβαμε γνώση της από 23 Ιουνίου 2000 ευγενικής επιστολής σας προς την Ισραηλιτική Κοινότητα Χαλκίδας.

Κατ' αρχάς επιτρέψτε μας να σας εκφράσουμε τις βαθύτατες ευχές μας για Υγεία με την ευκαιρία της εκατοστής επετείου της γεννησεώς σας. Διανύσσατε μία εκαποντατία κατά τη διάρκεια της οποίας αποτελεί πιτόειγκα για το οποίο αποδεικνύεται πιθανότα μεγάλης καταναγκαστικής εργασίας στη Βουλγαρία και όχι στην Τρεμπλίνκα της Πολωνίας.

για κάθε Έλληνα που θέλει να υπηρετήσει με συναίσθηση καθήκοντος την πατρίδα.

Είναι γνωστή η συμβολή σας στις ήταναρχές μέρες της κατοχής για να βοηθήσετε ομιθρήσκους μας της περιοχής σας, συμβολή η οποία έχει αναγνωριστεί κατά τρόπο επίσημο.

Σας εκφράζουμε για μία ακόμη φορά την ευγνωμοσύνη μας μάζι με την έκφραση του σεβασμού μας».

* Συμπλήρωση δημοσιεύματος:
Σχετικά με το δημοσίευμα για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Καβάλας, που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο φύλο μας, διευκρινίζεται ότι ο κ. Σαμπετάς Τσιμίνο εκπρόσωπης στην πραγματεία της Καβάλας στην Καποδιστρίου και στην Πρέβεζα και στην Επικούρεια στην Ελλάδα.

Summary of the contents of Issue No 169, Vol. 23

September-October 2000

✓ In an article titled "**The century of human sacrifice**", the author Mr. Efthimios Varlamis refers to the Holocaust, which he considers "the worst crime ever committed by man against man in the human race".

✓ In his study, the religion scientist, Mr. Skoulas, refers to the **classification of societies during the Middle Ages** based on the criteria of people's religious faith, their physical and psychological perfection and their sexual preference. Based on this classification, he examines the groups of Jews, pagans, lepers, prostitutes and homosexuals.

✓ Based on Cypriot signposts, University Professor and Academician, S. Menardos (1872-1933), refers to the settlement of **Jews in the region of Golgoi, Cyprus**.

✓ We publish a **poem** by Mr. Ch. Goudis, titled "Misrael".

✓ During the period between the two World Wars **Corfu** (Ionian Islands) had a flourishing Jewish community. Mr. Sp. Gaoutsis examines the function of the local elementary **Jewish school**.

✓ **Max Merten** was a Nazi war criminal who participated in the looting of property and the extermination of Jews from

Thessaloniki. In 1959 he was convicted in a Greek Court of Justice, but was released immediately. The Max Merten case troubled seriously the Greek public opinion as well as the political world of Greece.

✓ The Central Board of Jewish Communities in Greece and the Greek State Radio announced **a series of antiracist contests** for the composition of a song, the writing of a one-act play and a short story, dedicated to "the Memory of Greek Jewish Martyrs of the Holocaust". In this issue we publish the outcome of this contest as well as the story that won the first prize.

✓ The issue concludes with a book presentation and letters to the editor.
(Translated from Greek by: Rebecca S. Camhi).

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:
ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΟΥΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 32.44.315-8
E-mail: hhkis@hellasnet.gr
Internet site: <http://www.kis.gr>

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
Πολιτιστικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 72 18 421

Διανέμεται Δωρεάν

